

प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना
परियोजना कार्यान्वयन म्यानुअल
Project Implementation Manual (PIM)

नेपाल सरकार
कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय
प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना
परियोजना व्यवस्थापन इकाई
खुमलटार, ललितपुर
२०७७

विषय सूची

१. परियोजना कार्यान्वयन म्यानुअल.....	१
१.१ पृष्ठभूमि.....	१
१.२ उद्देश्य.....	१
१.३ ढाँचा.....	
२. प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजनाको संक्षिप्त जानकारी.....	२
२.१ पृष्ठभूमि.....	२
२.२ परियोजनाको सोच, लक्ष्य एवं उद्देश्य.....	३२
२.३ परियोजनाका संभागहरू.....	३२
२.४ परियोजना मार्फत कृषिको आधुनिकीकरण.....	३
२.५ रणनीति.....	६
२.६. पन्ध्रौं योजना र परियोजना.....	३६
२.७ राष्ट्रिय प्राथमिकताका बाली वस्तु.....	६
३. परियोजना कार्यान्वयनमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको भूमिका.....	७
३.१ संघीय निकाय एवं समितिको भूमिका.....	३७
३.२ प्रादेशिक निकाय एवं समितिको भूमिका.....	१०
३.३ स्थानीय तह एवं समितिको भूमिका.....	३१२
४. परियोजना संभाग कार्यान्वयन प्रक्रिया.....	१३
४.१ साना व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (पकेट) विकास कार्यक्रम.....	१३
४.२ व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (ब्लक) विकास कार्यक्रम.....	२०
४.३ व्यवसायिक कृषि उत्पादन तथा प्रशोधन केन्द्र (जोन) विकास कार्यक्रम.....	३०
४.४ बृहत व्यवसायिक कृषि उत्पादन तथा औद्योगिक केन्द्र (सुपर-जोन) विकास कार्यक्रम.....	३५
४.५ परियोजना कार्यान्वयन इकाईको संरचना.....	३९
५. अन्य कार्यक्रमहरू.....	४१
५.१ प्राविधिक शिक्षालयसँगको सहकार्यमा व्यवसायिक कृषि उत्पादन कार्यक्रम.....	४१
५.२ चक्लाबन्दीमा पकेट/ब्लक/जोन कार्यक्रम सहकारी र निजीक्षेत्रबाट सञ्चालन.....	४२
५.३ लागत साझेदारीमा बीउ विजन स्रोत केन्द्र/नर्सरी स्थापना र सञ्चालन.....	४६
६. परियोजना नतिजा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया.....	४९

६.१ नतिजा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन.....	४९
६.२ परियोजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन विधि.....	५०
७. उपलब्ध हुने सेवा सुविधाहरू.....	५२
७.१ उपलब्ध हुने सेवा सुविधाहरू.....	५२
७.२ अपेक्षित प्रतिफल र अवलम्बन गरिने विधि.....	५२
८. आर्थिक स्रोत व्यवस्थापन, परियोजनाको दिगोपना र बहिर्गमन.....	५४
८.१ आर्थिक स्रोत व्यवस्थापन.....	५४
८.२ परियोजनाको दिगोपना र बहिर्गमन रणनीति.....	५४
९. विविध.....	५६
अनुसूचीहरू.....	५७

परिच्छेद १ परियोजना कार्यान्वयन म्यानुअल

१.१ पृष्ठभूमि

प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजनाले परिलक्षित गरेको लक्ष्य हासिल हुने गरी परियोजना कार्यान्वयनमा सहयोग पुऱ्याउन परियोजना कार्यान्वयन म्यानुअल (Project Implementation Manual-PIM) तयार गरिएको हो। यस म्यानुअलमा परियोजना दस्तावेजमा उल्लेखित विषयवस्तुलाई परियोजना कार्यान्वयनको सन्दर्भमा आवश्यक थप व्याख्या एवं विस्तृतीकरण गरी प्रस्तुत गरिएको छ। कार्यक्रम तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका विभिन्न चरणहरूको उल्लेख गरी परियोजनाको नतिजामूलक व्यवस्थापनको लागि परियोजना कार्यान्वयन म्यानुअल तयार गरिएको छ। परियोजना कार्यान्वयनको क्रममा देखा परेका समस्या एवं द्विविधाहरूको समाधानका लागि परियोजना निर्देशक समितिबाट भएका निर्णयहरूका कतिपय विषय समेत यस म्यानुअलमा समावेश गरिएका छन्। यो म्यानुअल परियोजना कार्यान्वयनको लागि गतिशील मार्गदर्शन हुने भएकोले यसमा समय सापेक्ष परिमार्जन र अद्यावधिक हुँदै जानेछ। यस परियोजना कार्यान्वयन म्यानुअलले परियोजनाले सञ्चालन गर्ने क्रियाकलापको सञ्चालन निर्देशन र प्रक्रियाको निर्धारण गर्नेछ। यसले परियोजना सम्बन्धी आधारभूत सर्वेक्षण, परियोजनाका विभिन्न संभागहरूको निर्धारण, छनौट, कार्यान्वयन, व्यवस्थापन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, प्राविधिक सेवा र परियोजना सम्बन्धी विभिन्न कार्यहरूको लागि आवश्यक मार्गदर्शन गर्नेछ। प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजनाको विभिन्न तह र सम्भाग अन्तर्गत कार्यरत कर्मचारी एवं सरोकारवालाहरूको आवश्यकतालाई ध्यानमा राखी परियोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा टेवा पुऱ्याउन यो परियोजना कार्यान्वयन म्यानुअल तयार गरिएको छ।

१.२ उद्देश्य

प्रभावकारी कार्यान्वयनमार्फत परियोजनाले परिलक्षित गरेका लक्ष्य हासिल गर्न स्पष्ट मार्गदर्शन गर्नु यस म्यानुअलको उद्देश्य रहेको छ। यसले परियोजना व्यवस्थापन इकाई, परियोजना कार्यान्वयन इकाई र परियोजनाका सरोकारवालाहरूको परियोजनाप्रतिको बुझाईमा एकरूपता ल्याई क्षमता अभिवृद्धि गर्नेछ। परियोजना कार्यान्वयन म्यानुअलले परियोजना व्यवस्थापन समुह र कार्यान्वयन साझेदारहरूलाई योजना निर्माण, कार्यान्वयन, सुपरिवेक्षण, अनुगमन र मूल्याङ्कन कार्यको लागि आवश्यक मार्गदर्शन गर्नेछ। यस म्यानुअलले सूचना प्रणालीको उपयोग, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र परियोजनाको सिकाइको अभिलेखीकरणको लागि समेत महत्वपूर्ण कार्य गर्नेछ।

१.३ ढाँचा

यस म्यानुअलमा नौ परिच्छेद रहेका छन्। यसमा म्यानुअल सम्बन्धी संक्षिप्त जानकारी, उद्देश्य र ढाँचा, परियोजनाको संक्षिप्त परिचय, परियोजना सञ्चालनमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको जिम्मेवारी, परियोजनाका सम्भाग कार्यान्वयन प्रक्रिया, अन्य कार्यक्रम, परियोजना नतिजा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया, उपलब्ध हुने सहजीकरण/सेवा सुविधाहरू, आर्थिक स्रोत व्यवस्थापन, परियोजनाको दिगोपना र बहिर्गमन, विविध एवं परियोजनासँग सम्बन्धित विभिन्न अनुसूचीहरू समावेश गरिएका छन्।

परिच्छेद २

प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजनाको संक्षिप्त जानकारी

२.१ पृष्ठभूमि

कृषि विकास रणनीति कार्यान्वयनको सहयोगी परियोजनाको रूपमा कृषि क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने स्पष्ट मार्गचित्रका साथ कृषि उपजको उत्पादनका लागि आवश्यक प्रविधि तथा उत्पादन सामग्रीको व्यवस्था, बाली र वस्तु उत्पादनमा यान्त्रिकीकरण, प्रशोधन तथा बजारीकरणको लागि आवश्यक पूर्वाधारको व्यवस्था लगायतका क्रियाकलाप मार्फत कृषि क्षेत्रको आधुनिकीकरणको परिकल्पना सहित स्वदेशी सोच, स्वदेशी लगानी र आन्तरिक संस्थागत जनशक्तिबाट प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना आ.व. २०७३/७४ देखि आ.व. २०८२/८३ सम्म १० वर्ष अवधिको लागि लागू भएको छ। परियोजनाको कूल लागत १ खर्ब ३० अर्ब प्रक्षेपण गरिएको छ।

कृषिमा आधारित अर्थतन्त्रबाट कृषिजन्य उद्योगमा रूपान्तरित आधुनिक, व्यवसायिक, दिगो एवं आत्मनिर्भर कृषि क्षेत्रको विकास गर्ने सोचका साथ सञ्चालन भएको यस परियोजनाको लक्ष्य समग्र मूल्य श्रृंखलाका अवयवहरूको एकीकृत संयोजन र परिचालन मार्फत खाद्य पोषण सुरक्षा सुनिश्चित गर्दै कृषि औद्योगिकीकरण र दिगो आर्थिक अवसरहरू सृजना गरी राष्ट्रको समग्र विकासमा टेवा पुऱ्याउने रहेको छ।

२.२ परियोजनाको सोच, लक्ष्य एवं उद्देश्य

२.२.१ सोच

कृषिमा आधारित अर्थतन्त्रबाट कृषिजन्य उद्योगमा रूपान्तरित आधुनिक, व्यवसायिक, दिगो एवं आत्मनिर्भर कृषि क्षेत्रको विकास गर्ने परियोजनाको सोच रहेको छ।

२.२.२ लक्ष्य

समग्र कृषि मूल्य श्रृंखलाका अवयवहरूको एकीकृत संयोजन र परिचालनमार्फत खाद्य पोषण सुरक्षा सुनिश्चित गर्दै कृषि औद्योगिकीकरण उन्मुख दिगो आर्थिक अवसरहरू सृजना गरी राष्ट्रको समग्र विकासमा टेवा पुऱ्याउने परियोजनाको लक्ष्य रहेको छ।

२.२.३ परियोजनाको उद्देश्यहरू

यस परियोजनाका देहाय बमोजिमका उद्देश्यहरू रहेका छन्:-

- (क) प्रमुख कृषि उपजहरूको विशिष्टीकृत क्षेत्रहरू निर्माण गर्ने,
- (ख) निर्यात योग्य कृषि वस्तुहरूको मूल्य अभिवृद्धि गर्दै प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता अभिवृद्धि गर्ने,
- (ग) कृषिलाई सम्मानजनक नाफामुखी व्यवसायका रूपमा विकास गर्दै रोजगारीका अवसरहरू सृजना गर्ने र
- (घ) बहुसरोकारवाला निकायहरूबीचको कार्यमूलक समन्वय मार्फत प्रभावकारी सेवा प्रवाहको सुनिश्चितता गर्ने।

२.३ परियोजनाका संभागहरू

यस परियोजना अन्तर्गत देहाय बमोजिमका संभागहरू रहेका छन्:-

- (क) साना व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (पकेट) विकास कार्यक्रम।
- (ख) व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (ब्लक) विकास कार्यक्रम।
- (ग) व्यवसायिक कृषि उत्पादन तथा प्रशोधन केन्द्र (जोन) विकास कार्यक्रम।

(घ) वृहत व्यवसायिक कृषि उत्पादन तथा औद्योगिक केन्द्र (सुपर जोन) विकास कार्यक्रम।
यी संभागहरूमा कृषि सामग्री आपूर्ति व्यवस्थापन, यान्त्रिकीकरण सहयोग, भौतिक पूर्वाधार सहयोग, अनुसन्धान-शिक्षा-प्रसार सुदृढीकरण सहयोग, कृषि आधुनिकीकरणका लागि विज्ञहरूको सेवा, कृषिजन्य उद्योगहरू स्थापना, प्रतिफलमा आधारित प्रोत्साहन अनुदान लगायतका कार्यक्रम सञ्चालन गरिने परियोजना दस्तावेजमा उल्लेख भएको छ।

२.४ परियोजना मार्फत कृषिको आधुनिकीकरण

पछिल्लो समय नेपालको समग्र कृषि क्षेत्रमा केही आधुनिकीकरणका संकेत र परिदृश्यहरू देखिएका छन्। उन्नत कृषि सामग्री तथा प्रविधिको प्रयोग, यान्त्रिकीकरण, बजारमा आधारित कृषि उपज उत्पादन तथा वितरण, कृषि फर्मको नाफा नोक्सानको हिसाब राख्ने प्रचलन आदिलाई कृषि क्षेत्रको समग्र आधुनिकीकरणका प्रारम्भिक संकेतको रूपमा लिन सकिन्छ। कृषि क्षेत्रमा बढ्दो निजी लगानी यसको अर्को संकेत हो। हाल कृषि क्षेत्रको आधुनिकीकरणको प्रक्रिया थालनी भएतापनि समग्र ग्रामीण कृषि अर्थतन्त्रलाई रूपान्तरण गर्ने गरी यो प्रक्रिया तीव्र र बाह्य परिवेश सापेक्ष हुन सकेको छैन। कृषि क्षेत्रको समग्र आधुनिकीकरणको प्रक्रियालाई तीव्र पार्न र बाह्य परिवेशसँग सामन्जस्यता ल्याउन आधुनिक कृषिका आयामहरूलाई समावेश गरी आधुनिकीकरणको प्रक्रियाको थालनी गर्न प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना कार्यान्वयन गरिएको छ।

२.५ रणनीति

२.५.१ भूमिको वैज्ञानिक उपयोग

भूमिको वैज्ञानिक उपयोग तथा बाँझो जग्गा सदुपयोगको लागि माटोको उर्वराशक्ति र बालीको उपयुक्तता अनुसार मुख्यतः देहाय बमोजिम चक्लावन्दी कार्यक्रमलाई प्राथमिकता दिईनेछः-

- (क) सहकारी खेती
- (ख) करार खेती
- (ग) कबुलियती (लिज) खेती
- (घ) स्वेच्छिक रूपमा चक्लावन्दीमा आवद्धता

२.५.२ आधुनिक कृषि प्रविधिको अवलम्बन

आधुनिक कृषि उत्पादन सामग्री, प्रशोधन प्रविधि एवं प्रभावकारी कृषि प्रसार सेवामार्फत उन्नत र नविनतम प्रविधि अनुशरण गर्न कृषकलाई प्रेरित गरिनेछ। यसका लागि बाली वस्तु विशेष उत्पादनका Package of Practices विकास र विस्तार गरिनेछ।

२.५.३ कृषि यान्त्रिकीकरण

कृषिमा बढ्दो श्रम शक्तिको अभाव घटाउन र उत्पादन लागत घटाउँदै कार्य दक्षतामा अभिवृद्धि गरी कृषिलाई नाफामूखी व्यवसायको रूपमा स्थापित गर्न कृषि क्षेत्रमा यान्त्रिकीकरणको अत्यन्तै महत्व रहेको छ। यस परियोजना मार्फत परियोजनाका सबै सम्भागहरूमा बाली अनुसारका आवश्यक मेशिनरीहरूको सेट सहितको कष्टम हायरिड सेन्टर सञ्चालन गरी यान्त्रिकीकरण प्रवर्द्धन गरिनेछ। उत्पादन केन्द्रहरू स्थापना र सवलीकरण समेतमा सहयोग पुऱ्याईने छ।

२.५.४ पूर्वाधार विकास

कृषिको रूपान्तरणका लागि पूर्वाधार विकास तर्फ मूलतः सिँचाइ, बजार, प्रशोधन केन्द्र, खाद्य परीक्षण, माटो परीक्षण, प्लाण्ट क्वारेन्टिन प्रयोगशालाको विकासलाई यस परियोजनाले महत्व दिएको छ।

२.५.४.१ सिँचाइ पूर्वाधार विकास

साना सिँचाइ प्रणाली निर्माण र सञ्चालनका लागि कृषि सहकारीहरू, उपभोक्ता समूहहरूलाई प्रोत्साहन गरिनेछ। सिँचाइ नीतिको परिधि भित्र रही पकेट, ब्लक, जोन र सुपरजोनमा सिँचाइको व्यवस्थापन र सञ्चालन गर्न निजी तथा सहकारी क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गरिनेछ। पकेट, ब्लक, जोन र सुपरजोनमा आधुनिक सिँचाइ प्रणालीहरू; थोपा (ड्रिप) सिँचाइ, स्प्रिङ्गलर सिँचाइ, सौर्य उर्जामा आधारित सिँचाइ आदिको स्थापना, मर्मत सम्भार तथा सञ्चालनको लागि प्रोत्साहन गरिनेछ।

२.५.४.२ पोष्ट हार्भेष्ट केन्द्र

सार्वजनिक निजी साझेदारीमा पोष्ट हार्भेष्ट सेवा केन्द्रहरू स्थापनाका लागि पूँजीगत अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ। यस्ता सेवा केन्द्रहरूमा सङ्कलन केन्द्र, उपजहरूको प्राथमिक प्रशोधन, प्याकेजिङ्ग एवं भण्डारण सेवा लगायतका सेवाहरू एकीकृत रूपमा उपलब्ध हुनेछ।

२.५.४.३ कृषि बजार सेवा पूर्वाधारहरू

कृषि पकेट, ब्लक, जोन र सुपरजोनहरूमा सम्भाव्यताको आधारमा कृषि उपज संकलन केन्द्रहरू, हाट बजारहरू, पशु वधस्थल, वधशाला, मिटमार्ट, फिसमार्ट, एग्रीमार्ट र ठूला कृषि बजारहरूको निर्माण गर्न पूँजीगत अनुदान दिईनेछ। कृषि उपजहरूको सहज बजारीकरणका लागि कृषि बजार सूचना प्रणालीको उपयोग गरिनेछ। कृषकहरूलाई कृषि वस्तुहरूको माग, आपूर्ति, मूल्य र सम्भाव्य बजारका सम्बन्धमा सूचना प्रदान गर्नका लागि आधुनिक सूचना प्रविधिहरूको प्रयोग गरिनेछ। Plant/Food Quarantine पूर्वाधारहरूको विकास गरिनेछ। साथै, देशका विभिन्न नाकाहरूमा रहेका Plant/Food Quarantine प्रयोगशालाहरूलाई अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड अनुरूप विकास एवं सुदृढीकरण गरी कृषि व्यापारलाई प्रवर्द्धन गरिनेछ।

२.५.५ कृषि उत्पादन सामग्री

बाली उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धिका लागि आवश्यक गुणस्तरीय बीउ/बेर्ना, नक्ष, आहारा, रसायनिक/प्राङ्गारिक मलको सहज उपलब्धता सुनिश्चित गरिनेछ। उत्पादन वृद्धिका लागि स्थान विशेष उपयुक्त उन्नत र हाईब्रिड बीउहरू प्रयोग वृद्धि गरिनेछ। निजी र सार्वजनिक निकायहरूको सहकार्यमा गुणस्तरीय बीउ/बेर्ना उत्पादन, वितरण र प्रशोधन गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ। औचित्यको आधारमा परियोजना सञ्चालन हुने स्थानहरूमा निजी क्षेत्रलाई कृषि सामग्री डिपोहरू स्थापना गर्न प्रोत्साहन गरी कृषि सामग्रीहरूको उपलब्धता सुनिश्चित गरिनेछ। त्यसैगरी, गाउँपालिका/नगरपालिकाहरूमा बहुउद्देशीय आधुनिक नर्सरीहरू स्थापना गरी आवश्यक विरुवा/बेर्नाहरूको व्यवस्थापन गरिनेछ। कृषि सामग्रीहरूको गुणस्तर सुनिश्चितताका लागि प्रयोगशाला मार्फत प्राविधिक सेवा उपलब्ध गराउनुका साथै अनुगमन तथा गुणस्तर परीक्षणका कार्यहरू सञ्चालन गरिनेछ।

उत्पादन वृद्धिका लागि हाइब्रिड बीउको उपलब्धता तथा पहुँच बढाउन National Seed Vision ले परिलक्षित गरे बमोजिम सरकारी तथा निजी क्षेत्रबाट हाइब्रिड बीउको विकास गरिनेछ। नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद् मार्फत विकास भएका तथा भविष्यमा विकास हुने जातहरूको Inbred line लाई निश्चित कार्यविधि बनाई सो मार्फत निजी क्षेत्रलाई हस्तान्तरण गरी बीउ उत्पादनमा सहयोग पुऱ्याउनुका साथै कृषकहरूबाट रुचाईएका हाइब्रिड जातहरूलाई दर्ता गराउन समेत आवश्यक सहयोग गरिनेछ।

२.५.६ रासायनिक र प्राङ्गारिक मल व्यवस्थापन

परियोजना क्षेत्रमा सहकारीहरू मार्फत रासायनिक मल वितरण गर्ने व्यवस्था अवलम्बन गरिनेछ। प्राङ्गारिक मलको हकमा तोकिएको मापदण्ड अनुसार प्राङ्गारिक मल उत्पादन गर्दै आएका कम्पनी/सहकारीहरूको उत्पादनलाई पकेट, ब्लक, जोन र सुपरजोनमा बढी भन्दा बढी प्रयोग गर्न कृषकहरूलाई प्रोत्साहित गरिनेछ। पकेट, ब्लक, जोन र सुपरजोनमा हाल सञ्चालित कम्पनीहरू/सहकारीहरूबाट प्राङ्गारिक तथा जैविक मल उपलब्ध गराउन नसक्ने अवस्था रहेमा थप कम्पनी/सहकारीहरूबाट प्राङ्गारिक मलको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न नेपाल सरकारले तोकेको गुणस्तर मापदण्ड अनुसार विक्री वितरण गर्न उत्पादन, प्रशोधन र प्याकेजिङमा अनुदान सहयोग गर्न सकिनेछ।

२.५.७ उत्पादन प्रविधि

उत्पादनका Package of Practices विकास र प्रसारका लागि प्रत्येक विशिष्टकृत उत्पादन क्षेत्रमा कम्तीमा १ हेक्टर क्षेत्रफलमा उन्नत प्रविधि प्रदर्शन तथा सिकाइ केन्द्र (Demonstration and Learning Center) विकास गरिनेछ। कृषि, पशुपन्छी तथा मत्स्य उत्पादनका विभिन्न प्रविधिहरूको प्रभावकारी प्रसार तरिकाहरू जस्तै सहभागितात्मक प्रदर्शनको अवलम्बन तथा प्रविधि प्रसारका लागि सूचना प्रविधिको समेत उपयोग वृद्धि गरिनेछ। यस्ता प्रविधिहरूको प्रसार र अवलम्बनका लागि सहभागितात्मक व्यवसायिक उत्पादन प्रविधि प्रदर्शन र स्थलगत व्यवहारिक तालिमहरूको माध्यम अवलम्बन गरिनेछ।

२.५.८ कृषि अनुसन्धान, शिक्षा र प्रसार

कृषि अनुसन्धान केन्द्रहरू/फार्म केन्द्रहरू सुदृढीकरण र सवलीकरण गरिनेछ। यस्ता अनुसन्धान केन्द्रहरूलाई विशिष्टकृत क्षेत्रहरूको भूगोल र बाली उपयुक्त Basic and Adaptive Research मा केन्द्रित गर्नका लागि आवश्यक सुधारका लागि सहयोग उपलब्ध गराईनेछ र विद्यमान फार्म/केन्द्रहरूबाट उक्त विशिष्टकृत क्षेत्र लगायत कमाण्ड क्षेत्रमा सेवा विस्तारका लागि आवश्यक बीउ/बेर्ना/नक्ष, बिरुवाको स्रोत केन्द्रका रूपमा विकास गर्दै पूर्ण क्षमतामा सञ्चालनका लागि उत्पादनका आधारमा प्रोत्साहन अनुदान वृद्धि हुने गरी सहयोग उपलब्ध गराईनेछ। माटो परीक्षण गरी उर्वराशक्ति र सो माटोमा खेती गर्न उपयुक्त बालीको विवरण सहितको माटो परीक्षण कार्ड उपलब्ध गराउनका लागि घुम्ती माटो परीक्षण प्रयोगशालाहरू प्रयोगमा ल्याईने छ। यस परियोजनाको उद्देश्य हासिल गर्ने प्रयोजनका लागि कार्यविधि बनाई कृषि विश्वविद्यालय तथा कलेजहरूलाई Academic प्रयोजनका लागि अनुसन्धान तथा प्रसार अनुदान उपलब्ध गराईने छ। त्यसैगरी, विशिष्टकृत उत्पादन क्षेत्रहरू जोन र सुपरजोनहरूमा अनुसन्धान, शिक्षा र प्रसार इकाईको स्थापना गरी सञ्चालन गरिनेछ र कृषि कलेज र विश्वविद्यालयहरूबाट उत्पादित जनशक्तिलाई इन्टर्नको रूपमा तथा प्रविधि प्रसारमा सोही उत्पादन क्षेत्रमा परिचालन गरिनेछ।

२.५.९ प्रतिफलमा आधारित प्रोत्साहन अनुदान प्रणालीको अवलम्बन

तोकिएको बालीको निश्चित क्षेत्रफल वा सो भन्दा बढी क्षेत्रफलमा खेती गरेमा वा तोकिएको परिमाण वा सो भन्दा बढी उत्पादन गरेमा वा बिक्री परिमाणको आधारमा कृषि उद्यमी, कृषि समूह/सहकारीहरूलाई प्रतिफलमा आधारित प्रोत्साहन अनुदान प्रदान गरिनेछ। यस प्रकारको अनुदान वढीमा दुई आर्थिक वर्षसम्मको लागि उपलब्ध गराईनेछ। यस्ता प्रोत्साहन अनुदान सबै बाली वस्तुका लागि बिक्री परिमाणको आधारमा दिने गरी क्रमशः रुपान्तरित गरिनेछ।

२.५.१० गुणस्तर नियन्त्रण तथा खाद्य स्वच्छता स्थापना

खाद्य स्वच्छताका मापदण्डहरू अवलम्बनका लागि घुम्ती प्रयोगशालाहरूको प्रयोग, अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता प्राप्त प्रयोगशालाहरूको स्थापना, मुख्य बजार केन्द्रहरूमा द्रुत विषादी परीक्षण प्रयोगशाला स्थापना लगायतका पूर्वाधारहरू विकास गरी स्वच्छता एवम् गुणस्तर प्रमाणीकरणको व्यवस्था मिलाई कृषि तथा खाद्य वस्तुहरूको उत्पादनलाई अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा प्रवेश गराउने क्रियाकलापहरू सञ्चालन गरिने छन्।

२.६. पन्ध्रौं योजना र परियोजना

कुल गार्हस्थ उत्पादनमा २७ प्रतिशत योगदान रहेको र ६०.४ प्रतिशत जनसंख्या आवद्ध भएको कृषि क्षेत्र आर्थिक समृद्धि हासिल गर्ने मूल आधार हो। उच्च र समावेशी आर्थिक वृद्धिको लागि कृषि क्षेत्रको वैज्ञानिक ढंगले सुधार तथा रुपान्तरण गर्ने विगतका प्रयासलाई सघन बनाई उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि गर्नु पर्ने आवश्यकता रहेको छ।

कृषि विकास रणनीतिको सहयोगी परियोजनाको रूपमा कार्यान्वयनमा रहेको यस परियोजनाले कृषि, पशुपन्छी तथा मत्स्यजन्य उत्पादनको व्यवसायीकरण, यान्त्रिकीकरण र विविधीकरण गरी यस क्षेत्रलाई प्रतिस्पर्धी बनाउन जोड दिएको छ। परियोजनाका चार सम्भागहरू पकेट, ब्लक, जोन र सुपरजोनको माध्यमबाट कृषि उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि गरी देशलाई विभिन्न बाली, वस्तुहरूमा आत्मनिर्भरता तर्फ उन्मुख गराउन यस परियोजनाले सहयोग गर्नेछ। पन्ध्रौं योजनाले यस परियोजनालाई कृषि क्षेत्रको रुपान्तरणकारी आयोजनाको रूपमा पहिचान गरेको छ।

२.७ राष्ट्रिय प्राथमिकताका बाली वस्तु

आधारभूत खाद्यान्नमा आत्मनिर्भर हुने, पोषण सुरक्षामा टेवा पुऱ्याउने, आयात प्रतिस्थापन गर्ने र तुलनात्मक लाभ भएका निर्यात गर्न सकिने आधारमा केही बाली वस्तुहरू राष्ट्रिय प्राथमिकताको बाली वस्तुका रूपमा पहिचान भएका छन्। परियोजनाका संभागहरू: पकेट, ब्लक, जोन र सुपरजोन सञ्चालन गर्दा यी बाली वस्तुहरूमा मात्र सञ्चालन गरिनेछ। परियोजना अन्तर्गत सञ्चालित पकेट, ब्लक, जोन र सुपरजोनमा भौगोलिक सम्भाव्यता तथा राष्ट्रिय महत्त्वका अनुसूची-१ बमोजिमका बाली/वस्तुहरू छनौट गरिनेछ।

परिच्छेद ३

परियोजना कार्यान्वयनमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको भूमिका

परियोजना अन्तर्गतका सम्भागहरू; पकेट, ब्लक, जोन र सुपर जोन विकास कार्यक्रमहरू संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको समन्वय र सहकार्यमा सञ्चालन गरिनेछ। परियोजना अन्तर्गत सुपरजोन र जोन विकास कार्यक्रम प्रदेश सरकार एवं स्थानीय तहसँगको समन्वयमा परियोजना कार्यान्वयन इकाईबाट सञ्चालन गरिनेछ। त्यसैगरी, ब्लक विकास कार्यक्रम परियोजना कार्यान्वयन इकाई र स्थानीय तहसँगको समन्वयमा प्रदेश सरकार अन्तर्गतको कृषि/पशु सेवा क्षेत्र हेर्ने जिल्लास्थित कार्यालयबाट सञ्चालन गरिनेछ। साथै, पकेट विकास कार्यक्रम परियोजना कार्यान्वयन इकाई र प्रदेश सरकार अन्तर्गतको कृषि/पशु सेवा क्षेत्र हेर्ने जिल्लास्थित कार्यालयको समन्वयमा सम्बन्धित स्थानीय तहबाट सञ्चालन गरिनेछ। पकेट, ब्लक, जोन र सुपरजोन विकास कार्यक्रम सञ्चालनमा विभिन्न निकायहरूको जिम्मेवारी देहाय बमोजिम हुनेछ।

३.१ संघीय निकाय एवं समितिको भूमिका

यस परियोजना कार्यान्वयन गर्ने सन्दर्भमा संघीय निकाय एवं समितिहरूको भूमिका देहाय बमोजिम हुनेछ:-

(क) कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय

(अ) परियोजना कार्यान्वयन निकायहरूलाई समग्र मार्गदर्शन गर्ने।

(आ) परियोजना सञ्चालन एवं व्यवस्थापनमा सहयोग गर्ने।

(इ) परियोजना कार्यान्वयनमा सरोकार राख्ने निकायहरू बीचमा समन्वय गर्ने।

(ई) कार्यान्वयनका लागि बजेट र जनशक्ति व्यवस्थापन गर्ने।

(उ) परियोजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक नीति, रणनीति, निर्देशिका तथा कार्यविधिहरूको तर्जुमा, परिमार्जन र स्वीकृत गर्ने।

(ऊ) परियोजना व्यवस्थापन इकाई र अन्तर्गतका निकाय, सम्पादन गरिने क्रियाकलापहरू एवं अपेक्षित प्रतिफलहरूको अनुगमन, मुल्याङ्कन र प्रभाव अध्ययन गर्ने।

(ख) कृषि/पशु सेवा/खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभाग

(अ) बाली वस्तु सम्बद्ध नीति, निर्देशिका, मापदण्ड, कार्यक्रम एवं Package of Practices तयारीमा सहजीकरण एवं समन्वय गर्ने।

(आ) विभाग अन्तर्गतका बाली वस्तु सम्बद्ध राष्ट्रिय केन्द्र एवं फार्म केन्द्रहरूबाट परियोजना कार्यान्वयन इकाईलाई प्राविधिक पृष्ठपोषण गर्ने।

(इ) परियोजनाका विभिन्न संभागहरूको अनुगमन एवं पृष्ठपोषण गर्ने।

(ग) परियोजना निर्देशक समिति

यस परियोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि समग्र नीतिगत मार्गदर्शनको लागि अनुसूची-२ बमोजिमको परियोजना निर्देशक समिति रहनेछ। परियोजना निर्देशक समितिको भूमिका देहाय बमोजिम हुनेछ:-

(अ) परियोजनालाई नीतिगत मार्गदर्शन गर्ने।

(आ) परियोजनासँग सम्बन्धित सम्पूर्ण सरोकारवाला निकायहरू र क्षेत्रहरू बीच कार्यमूलक समन्वय स्थापना गराउने।

(इ) परियोजनाको नीतिगत अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्ने।

(ई) परियोजनाको बजेट तथा कार्यक्रमको ढाँचा अनुमोदन गर्ने।

(उ) परियोजनाको लागि आवश्यक निर्देशिका स्वीकृत गर्ने।

(घ) परियोजना कार्यान्वयन समिति

परियोजना निर्देशक समिति एवं परियोजना कार्यान्वयन इकाई तथा प्रदेश र स्थानीय तहसँग समन्वय गर्न अनुसूची-३ बमोजिमको परियोजना कार्यान्वयन समिति रहनेछ। परियोजना कार्यान्वयन समितिको भूमिका देहाय बमोजिम हुनेछः-

(अ) परियोजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने।

(आ) परियोजनाको लागि आवश्यक बजेट तथा कार्यक्रमहरू स्वीकृतिका लागि निर्देशक समितिमा सिफारिश गर्ने।

(इ) परियोजना सञ्चालन सम्बन्धमा आवश्यक कार्यविधिहरू स्वीकृत गर्ने एवं निर्देशिकाहरू स्वीकृतिका लागि निर्देशक समितिसमक्ष पेश गर्ने।

(ई) परियोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन र अनुगमनका लागि निर्देशक समितिबाट निर्देशन भए अनुसार व्यवस्था मिलाउने।

(उ) अन्तर निकाय समन्वयको लागि निर्देशक समितिबाट निर्देशन भए अनुसार व्यवस्था गर्ने।

(ऊ) परियोजना सञ्चालनमा आइपरेका समस्याहरू समाधानका लागि निर्देशक समितिमा पेश गर्ने।

(ङ) परियोजना व्यवस्थापन इकाई

यस परियोजनाको समग्र कार्यान्वयन एवं प्रशासनिक व्यवस्थापनको लागि परियोजना व्यवस्थापन इकाई रहनेछ। परियोजना व्यवस्थापन इकाईको भूमिका देहाय बमोजिम हुनेछः-

(अ) परियोजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक नीति, नियम र कार्यक्रम तथा क्रियाकलापहरूको तर्जुमा गरी परियोजना कार्यान्वयन समिति वा कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालयमा पेश गर्ने।

(आ) परियोजनाको समग्र कार्यान्वयनको व्यवस्थापन गर्ने।

(इ) परियोजनाको सबै तहका कर्मचारीहरूको प्रशासनिक व्यवस्थापन गर्ने।

(ई) परियोजना निर्देशक समिति र परियोजना कार्यान्वयन समितिको सचिवालयको रूपमा कार्य गर्ने।

(उ) परियोजना कार्यान्वयन इकाईहरूलाई पृष्ठपोषण, मार्गदर्शन गर्ने।

(ऊ) परियोजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक निर्देशिका तथा कार्यविधिहरूको तर्जुमा तथा परिमार्जनको व्यवस्था मिलाउने।

(ऋ) परियोजना कार्यान्वयन इकाईबाट प्राप्त जोन/सुपरजोन क्षेत्र विस्तारको प्रस्ताव स्वीकृत गर्ने।

(ऌ) परियोजनाका अपेक्षित प्रतिफलहरूको अनुगमन, मुल्याङ्कन र प्रभाव अध्ययन गर्ने।

(ॐ) परियोजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि कार्यमूलक समन्वयको व्यवस्था मिलाउने।

(ऐ) परियोजनाको समग्र प्रतिवेदन तयार गरी मासिक, चौमासिक, अर्धवार्षिक र वार्षिक रूपमा कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालयमा प्रतिवेदन गर्ने।

(च) परियोजना कार्यान्वयन इकाई

परियोजना अन्तर्गतको जोन/सुपरजोन विकास कार्यक्रम सञ्चालनको लागि परियोजना कार्यान्वयन इकाई रहनेछ। परियोजना कार्यान्वयन इकाईको भूमिका देहाय बमोजिम हुनेछः-

(अ) जोन/सुपरजोन विकासका लागि तय भएका नीति तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन गर्ने।

(आ) परियोजना कार्यान्वयनका लागि कृषि सहकारी, समुह र कृषि उद्यमीहरूको अभिमूखीकरण तथा क्षमता विकास गर्ने।

- (इ) सम्बन्धित बालीको अनुसन्धान तथा विकास केन्द्रका रूपमा कार्य गर्ने तथा बाली विशेषको पकेट, ब्लक, जोन र सुपरजोनसँगको अनुसन्धान प्रसार सेवा र कृषि शिक्षाको सम्बन्ध (Linkages) र पहुँच (Access) स्थापना गर्ने।
- (ई) बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयनसँग सम्बन्धित निकायहरूबीच कार्यमूलक समन्वयको व्यवस्था मिलाउने।
- (उ) जिल्ला स्थित कृषि/पशु सेवा क्षेत्र हेर्ने कार्यालयसँगको समन्वयमा वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने।
- (ऊ) जोन/सुपरजोनमा भएका विद्यमान प्रविधि र पूर्वाधारहरूको अभिलेख तयार गर्ने।
- (ऋ) जोन/सुपरजोन अन्तर्गतका कृषक समुह, कानुन बमोजिम दर्ता भएका कृषि उद्यमी तथा कृषि सहकारीहरूको विवरण अद्यावधिक गर्ने।
- (ऌ) परियोजनाको लक्ष्य र उद्देश्य हासिल गर्न सहयोगी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
- (ॐ) जोन/सुपरजोन अन्तर्गत समूहिक खेती, सहकारी खेती, करार खेती र चक्लावन्दी खेती प्रवर्द्धन गर्ने नीतिलाई कार्यान्वयन गर्ने।
- (ऐ) जोन/सुपरजोन अन्तर्गत कृषि पूर्वाधारहरूको विकास गर्ने।
- (ए) परियोजनाका सरोकारवालाहरू (स्थानीय तह, प्रदेश सरकार मातहतका निकाय, अनुसन्धान र कृषि फार्म केन्द्र) सँग समन्वय र सहकार्य गर्ने।
- (ऐ) परियोजनाको प्रगति नियमितरूपमा परियोजना व्यवस्थापन इकाईमा प्रतिवेदन गर्ने।
- (ऑ) परियोजनाबाट तोकिएका परियोजना कार्यान्वयन इकाईले प्रदेश स्तरमा समन्वय र रिपोर्टिङको समेत कार्य गर्ने।
- (औ) सम्भाव्यताको आधारमा जोन/सुपरजोनको क्षेत्र विस्तारको लागि परियोजना व्यवस्थापन इकाईमा सिफारिस गर्ने।
- (ओ) सञ्चालित जोन र सुपरजोनको प्रोफाइल तयार गर्ने।
- (औ) जिल्लामा सञ्चालित पकेट, ब्लक, जोन र सुपरजोन विकास कार्यक्रमको लागि क्षेत्र निर्धारण, कार्यक्रम तर्जुमा, अनुगमन, तथ्याङ्क व्यवस्थापनको लागि परियोजनाको फोकल कार्यालयको रूपमा कार्य गर्ने।
- (छ) सुपर जोन इकाई
सुपर जोन विकास कार्यक्रम सञ्चालनको लागि सुपर जोन इकाई रहनेछ। सुपर जोन इकाईको भूमिका देहाय बमोजिम हुनेछः-
- (अ) सुपरजोन विकासका लागि तय भएका नीति तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन गर्ने।
- (आ) परियोजना कार्यान्वयनका लागि कृषि सहकारी, समुह र कृषि उद्यमीहरूको अभिमुखीकरण तथा क्षमता विकास गर्ने।
- (इ) सुपर जोन सञ्चालनको लागि उपभोक्ताहरूको सहयोगमा आन्तरिक व्यवस्थापन विधि (Code of Conduct) तयार गरी लागु गर्ने।
- (ई) सम्बन्धित बाली/वस्तुको कृषि विकास केन्द्रका रूपमा कार्य गर्ने तथा बाली/वस्तु विशेषको पकेट, ब्लक, जोन र सुपरजोनसँगको अनुसन्धान प्रसार सेवा र कृषि शिक्षाको सम्बन्ध (Linkages) र पहुँच (Access) स्थापना गर्ने।
- (उ) कार्यक्रम तर्जुमा तथा कार्यान्वयनसँग सम्बन्धित निकायहरूबीच कार्यमूलक समन्वयको व्यवस्था मिलाउने।

(ज) जोन इकाई

जोन विकास कार्यक्रम सञ्चालनको लागि जोन इकाई रहनेछ। जोन इकाईको भूमिका देहाय बमोजिम हुनेछ:-

- (अ) जोन विकासका लागि तय भएका नीति तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन गर्ने।
- (आ) परियोजना कार्यान्वयनका लागि कृषि सहकारी, समुह र कृषि उद्यमीहरूको अभिमुखिकरण तथा क्षमता विकास गर्ने।
- (इ) जोन सञ्चालनको लागि उपभोक्ताहरूको सहयोगमा आन्तरिक व्यवस्थापन विधि (Code of Conduct) तयार गरी लागु गर्ने।
- (ई) सम्बन्धित बाली/वस्तुको कृषि विकास केन्द्रका रूपमा कार्य गर्ने बाली/वस्तु विशेषको पकेट, ब्लक, जोन र सुपरजोनसँगको अनुसन्धान प्रसार सेवा र कृषि शिक्षाको सम्बन्ध (Linkages) र पहुँच (Access) स्थापना गर्ने।
- (उ) कार्यक्रम तर्जुमा तथा कार्यान्वयनसँग सम्बन्धित निकायहरूबीच कार्यमूलक समन्वयको व्यवस्था मिलाउने।

३.२ प्रादेशिक निकाय एवं समितिको भूमिका

यस परियोजना कार्यान्वयन गर्ने सन्दर्भमा प्रादेशिक निकाय एवं समितिहरूको भूमिका देहाय बमोजिम हुनेछ:-

(क) भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय

- (अ) जिल्ला स्थित कृषि/पशु सेवा क्षेत्र हेर्ने कार्यालय मार्फत परियोजनाको ब्लक सम्भाग अन्तर्गतका क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन गराउने।
- (आ) भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय र मातहतका सम्बन्धित कार्यालयहरूमा ब्लक कार्यान्वयन इकाईको स्थापना गराउने।
- (इ) ब्लक अन्तर्गत समूहिक खेती, सहकारी खेती, करार खेती र चक्लावन्दी खेती प्रवर्द्धन गर्ने नीति कार्यान्वयन गर्ने।
- (ई) परियोजना व्यवस्थापन इकाई र स्थानीय तहसँगको समन्वय र सहयोगमा ब्लकको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने।
- (उ) सघनरूपमा दुई आर्थिक वर्षसम्म सञ्चालन भएका ब्लक विकास कार्यक्रमलाई अपनत्व ग्रहण गरी निरन्तरता दिने वा तत् तत् स्थानीय तहमा वा समुदायस्तरमा हस्तान्तरण गर्ने।
- (ऊ) हस्तान्तरित ब्लकहरूमा निश्चित अवधिका लागि अनुशरण (follow up) क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्ने।
- (ऋ) परियोजनाका अपेक्षित प्रतिफलहरूको अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्ने।
- (ॠ) ब्लक अन्तर्गत सञ्चालित कार्यक्रमको समग्र प्रतिवेदन तयार गरी मासिक, चौमासिक र वार्षिकरूपमा परियोजना व्यवस्थापन इकाईमा प्रतिवेदन गर्ने/गराउने।

(ख) प्रदेश परियोजना कार्यान्वयन समन्वय तथा अनुगमन समिति

परियोजना सञ्चालन गर्न प्रदेशस्तरमा सहजीकरणको लागि अनुसूची-४ बमोजिमको प्रदेश परियोजना कार्यान्वयन समन्वय तथा अनुगमन समिति रहनेछ। प्रदेश परियोजना कार्यान्वयन समन्वय तथा अनुगमन समितिको भूमिका देहाय बमोजिम हुनेछ:-

- (अ) परियोजना सञ्चालनमा सहजीकरण गर्ने।

- (आ) परियोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन र अनुगमनका लागि निर्देशक समितिको निर्णय कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था मिलाउने।
- (इ) नयाँ ब्लक, जोन र सुपरजोन छनौटको लागि सिफारिस गर्ने।
- (ई) अन्तर निकाय समन्वय गर्ने।
- (उ) परियोजना सञ्चालनमा आइपरेका समस्याहरू समाधानका लागि पहल गर्ने।
- (ग) प्रदेश अन्तर्गतका जिल्ला/डिभिजन कार्यालयहरू (कृषि विकास, पशुपन्छी तथा मत्स्य विकास, उद्योग, वन, सिँचाई, तालिम तथा फार्म केन्द्र)
- प्रदेश सरकार अन्तर्गतको जिल्ला/डिभिजन कार्यालयहरूको भूमिका देहाय बमोजिम हुनेछः-
- (अ) परियोजनाको सहयोगी निकायको रूपमा कार्य गर्ने।
- (आ) परियोजनालाई प्राविधिक पृष्ठपोषण, कार्यमूलक समन्वयको प्रत्याभुत गराउने।
- (इ) परियोजनाका अपेक्षित प्रतिफलहरूको अनुगमन मुल्याङ्कन गर्ने।
- (ई) परियोजना कार्यान्वयनमा देखिएका विषयगत समस्याहरू समाधानमा पहलकदमी लिने र समाधान हुन नसकेका समस्याहरू सम्बन्धित विभाग मार्फत परियोजना व्यवस्थापन इकाईमा प्रतिवेदन गर्ने।
- (उ) परियोजना कार्यान्वयन, समन्वय र अनुगमन मुल्याङ्कनका लागि फोकल अधिकृतको व्यवस्था गरी आवश्यक सहयोगी जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने।
- (ऊ) परियोजनाको विषयगत प्रगति तयार गरी परियोजना व्यवस्थापन इकाई र सम्बन्धित निकायमा प्रेषित गर्ने।
- (घ) ब्लक इकाई
- परियोजना अन्तर्गतको ब्लक विकास कार्यक्रम सञ्चालनको लागि सम्बन्धित जिल्लाको कृषि/पशु सेवा क्षेत्र हेर्ने कार्यालयमा ब्लक इकाई रहनेछ। प्रत्येक जिल्लामा तोकिएको अधिकृत ब्लक इकाईको फोकल अधिकृत रहनेछन्। ब्लक इकाईको भूमिका देहाय बमोजिम हुनेछः-
- (अ) परियोजना कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मुल्याङ्कनको समग्र जिम्मेवारी जिल्ला स्थित कृषि/पशु सेवा क्षेत्र हेर्ने कार्यालय प्रमुखमा रहने र सरोकारवाला निकायका जिल्लास्थित कार्यालयहरूले सहजीकरण र समन्वयकारी कार्य गर्ने।
- (आ) तोकिएका बाली/वस्तु विशेषका ब्लकलाई स्व-सञ्चालन (Self-Sustaining) उन्मुख हुने गरी प्रदेश सरकारको जिल्ला स्थित कृषि/पशु सेवा क्षेत्र हेर्ने कार्यालयबाट २ आर्थिक वर्षसम्म सघन रूपमा सामूहिक खेती/सहकारी खेती, करार खेती र चक्लावन्दी खेती प्रवर्द्धन गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
- (इ) दुई आर्थिक वर्षसम्म सञ्चालन भएको ब्लक विकास कार्यक्रमको परिपक्वता, जोन विकास कार्यक्रममा स्तरोन्नती वा हाल सञ्चालित जोनमा समाहित हुन सक्ने आधार लगायतका विषयहरू समावेश गरी प्रदेश सरकारको अपनत्व ग्रहण गरी निरन्तरता वा स्थानीय तह वा समुदायस्तरमा हस्तान्तरणको लागि प्रतिवेदन गर्ने।
- (ई) सञ्चालित ब्लकको प्रोफाइल तयार गर्ने।

३.३ स्थानीय तह एवं समितिको भूमिका

यस परियोजना कार्यान्वयन गर्ने सन्दर्भमा स्थानीय तह एवं समितिहरूको भूमिका देहाय बमोजिम हुनेछः-

(क) स्थानीय तह

- (अ) तोकिएको पकेट विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
- (आ) परियोजनाका विभिन्न सम्भागहरूमा तोकिएका कार्यक्रमहरूमा समन्वय, सहयोग र सहकार्य गर्ने।
- (इ) परियोजना अन्तर्गत सञ्चालन हुने पकेट/ब्लक/जोन/सुपरजोनको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमाको लागि सुझाव दिने।
- (ई) कृषक समूह/सहकारीहरूलाई अनुगमन तथा सहजीकरण गर्ने।
- (उ) परियोजनाका विषयगत अपेक्षित प्रतिफलहरूको अनुगमन गर्ने।
- (ऊ) परियोजना कार्यान्वयनमा देखिएका समस्याहरू समाधानमा सहजीकरण गर्ने।

(ख) जिल्ला परियोजना कार्यान्वयन समन्वय तथा अनुगमन समिति

परियोजना कार्यान्वयनको लागि स्थानीयस्तरमा सहजीकरण एवं समन्वय गर्न अनुसूची-५ बमोजिमको जिल्ला परियोजना कार्यान्वयन समन्वय तथा अनुगमन समिति रहनेछ। जिल्ला परियोजना कार्यान्वयन समन्वय तथा अनुगमन समितिको भूमिका देहाय बमोजिम हुनेछः-

- (अ) परियोजना सञ्चालनमा सहजीकरण गर्ने।
- (आ) परियोजनाका विभिन्न सम्भागहरूमा तोकिएका कार्यक्रमहरूमा समन्वय तथा अनुगमन गर्ने।
- (इ) अन्तर निकाय समन्वय गर्ने।
- (ई) ब्लक क्षेत्र निर्धारण र जोन क्षेत्र विस्तारको लागि सिफारिस गर्ने।
- (उ) परियोजना संचालनमा आइपरेका समस्याहरू समाधानका लागि पहल गर्ने।

(ग) पकेट इकाई

परियोजना अन्तर्गत पकेट विकास कार्यक्रम सञ्चालनको लागि स्थानीय तहको कृषि/पशु सेवा हेर्ने शाखामा पकेट इकाई रहनेछ। पकेट इकाईको भूमिका देहाय बमोजिम हुनेछः-

(अ) स्थानीय तहको कृषि/पशु सेवा शाखाको प्राविधिक कर्मचारीलाई पकेट इकाईको सम्पर्क व्यक्तिको रूपमा परिचालन गर्ने।

- (आ) जनशक्ती व्यवस्थापन र पकेट अन्तर्गतका क्रियाकलापहरू कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मुल्याङ्कनको समग्र जिम्मेवारी वहन गर्ने।
- (इ) तोकिएका बाली/वस्तु विशेषका पकेटलाई स्व-सञ्चालन (Self-Sustaining) उन्मुख हुने गरी दुई आर्थिक वर्षसम्म सघन रूपमा सामूहिक खेती/सहकारी खेती, करार खेती र चक्लावन्दी खेती कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
- (ई) पकेट क्षेत्रको विकास एवं निरन्तरताको लागि अनुशरण (follow up) फलोअप कार्यक्रममार्फत सम्बन्धित बालीको ब्लकसँग सम्पर्क स्थापित गर्ने।
- (उ) परियोजनाको विषयगत प्रगति तयार गरी परियोजना कार्यान्वयन इकाई र जिल्लास्थित कृषि/पशु सेवा क्षेत्र हेर्ने कार्यालयमा प्रेषित गर्ने।
- (ऊ) सञ्चालित पकेटको प्रोफाइल तयार गर्ने।

परिच्छेद ४
परियोजना संभाग कार्यान्वयन प्रक्रिया

४.१ साना व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (पकेट) विकास कार्यक्रम

४.१.१ परिचय: बाली वस्तु विशेषका लागि तोकिएको क्षेत्रफल वा संख्याको न्यूनतम आधार पुरा गरेका र उत्पादनको प्राथमिक इकाईको रूपमा रहेका व्यवसायिक कृषिको निश्चित क्षेत्रलाई साना व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (पकेट) भनिनेछ। पकेटमा कृषि उत्पादन सामग्रीको व्यवस्था, प्राविधिक सेवा प्रवाह र नवीनतम कृषि प्रविधिको प्रसारबाट कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गरिनेछ। परियोजना सञ्चालनको प्रथम वर्षमा २१ सय वटा पकेट स्थापना भएका थिए र परियोजनाको अन्त्यसम्ममा पकेट संख्या १५ हजार पुऱ्याउने गरी कार्यक्रम सञ्चालन हुनेछन्। राष्ट्रिय आवश्यकता र स्थानीय सम्भाव्यताका आधारमा एउटै स्थानीय तहको निश्चित क्लष्टरमा सम्भाव्य बाली/वस्तुको पकेट विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु पर्नेछ।

४.१.२ उद्देश्य: साना व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (पकेट) विकास कार्यक्रमको उद्देश्य देहाय बमोजिम रहेको छ:-

- (क) कृषि क्षेत्रको आधुनिकीकरणमा योगदान पुऱ्याउने गरी पकेटमा समावेश गरिएका बाली वस्तुको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्नु,
- (ख) पकेट क्षेत्रमा कृषि उत्पादन सामग्री आपूर्ति तथा प्राविधिक सेवा प्रवाह गर्नु।

४.१.३ पकेट निर्माण: पकेट कार्यक्रम सञ्चालन गर्न चाहाने कृषक/उद्यमी/समूह/सहकारी/समितिले भौगोलिक तथा प्राविधिक सम्भाव्यताको आधारमा सम्बन्धित स्थानीय तहमा निवेदन दिन सक्नेछन् र प्राप्त निवेदनहरूमा प्राविधिक समितिले अध्ययन गरी पेश गरेको प्रतिवेदनको आधारमा पकेट क्षेत्र निर्धारण हुनेछ।

४.१.४ पकेटको लागि क्षेत्रफल/संख्याको न्यूनतम आधार: साना व्यवसायिक उत्पादन कृषि केन्द्र (पकेट) विकास कार्यक्रम सञ्चालनको लागि तालिका-१ मा उल्लेख भए बमोजिम न्यूनतम क्षेत्रफल वा संख्याको आधार पुरा गर्नु पर्नेछ।

तालिका १: पकेट कार्यक्रम सञ्चालनका आधारहरू

बाली/वस्तु	इकाई	भौगोलिक क्षेत्र			कैफियत
		तराई	पहाड	हिमाल	
खाद्यान्न बाली	हेक्टर	२०	१५	१०	
आलु र तरकारी बाली	हेक्टर	२०	७	५	
दलहन, तेलहन, मसलाबाली, फलफूल आदि	हेक्टर	१०	७	५	
मौरी	घार संख्या	३००	३००	२००	
कन्ये तथा गोब्रे च्याउ	के.जी.	१०००	१०००	१०००	च्याउको बीउ
सिताके च्याउ	मुढा संख्या	५०००	५०००	५०००	
प्लास्टिक घरमा खेती	वर्ग मिटर	१००००	१००००	६०००	
माछा (जलाशय क्षेत्र)	हेक्टर	६	४	-	
ट्राउट माछा (रेसवे)	वर्ग मिटर		१५००	१०००	
गाई	उन्नत संख्या	१००	१००	६०	दैनिक १००० लिटर दुध
	स्थानीय/वर्णशंकर संख्या	३००	३००	२००	

बाली/वस्तु	इकाई	भौगोलिक क्षेत्र			कैफियत
		तराई	पहाड	हिमाल	
भैंसी	उन्नत संख्या	१००	८०	६०	संकलन गर्ने कृषक उद्यमी वा समूह सहकारी
	स्थानीय/वर्णशंकर संख्या	२००	१५०	१००	
बाखा	संख्या	१०००	१०००	६००	
बंगुर	संख्या	१००	८०	६०	माउ

४.१.५ **पकेटको संख्या र कार्यक्रम सञ्चालन अवधि:** स्थानीय तहको प्रत्येक वडामा कम्तीमा २ वटा पकेट छनौट गरी परियोजनाको आर्थिक सहयोगमा कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। यी पकेटहरूमा सघनरूपमा सामूहिक खेती/सहकारी खेती, करार खेती र चक्लावन्दी खेती प्रवर्द्धन हुने गरी बढीमा २ आर्थिक वर्षसम्म पकेट कार्यक्रम सञ्चालन हुनेछन्। प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले स्थानीय सम्भाव्यताका बालीहरूमा दोहोरो नपर्ने गरी आफ्नो उपलब्ध स्रोत साधनबाट यस्तै किसिमको पकेट कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्नेछन् वा २ वर्षपछि यीनै पकेटहरूलाई समेत निरन्तरता दिन सक्नेछन्। पकेट छनौट र कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा जिल्लामा रहेको जोन तथा सुपरजोन विकास कार्यक्रमलाई सहयोग पुग्ने गरी गर्नु पर्नेछ।

४.१.६ **पकेटको अन्य संभागहरूसँगको सम्बन्ध:** पकेट क्षेत्रको विकास एवं विस्तार भएर वा नजिकका पकेटहरू क्लष्टरमा एकीकृत भई बाली वस्तुको लागि तोकिएको क्षेत्रफल वा संख्याको न्यूनतम आधार पुरा गरेमा पकेटहरू ब्लकमा रूपान्तरित हुनेछन्। यसका लागि पकेट क्षेत्रको विकास एवं निरन्तरताको माध्यमबाट ब्लकमा स्तरोन्नती गर्दै लगिनेछ र अनुशरण (Follow up) कार्यक्रम मार्फत सम्बन्धित बालीको ब्लकसँग सम्पर्क स्थापित गराईने छ। पकेट क्षेत्रमा भएका उत्पादनले जोन र सुपरजोनका कृषि बजार र कृषि उद्योगका लागि कृषि उपज र कच्चा पदार्थ उपलब्ध गराउनेछन्। त्यस्तै जोन र सुपरजोनमा रहेका स्रोत केन्द्रहरूबाट पकेटका लागि बीउ र नस्र लगायत अन्य प्रविधिहरू उपलब्ध हुनेछन्।

४.१.७ **सञ्चालन गर्ने निकाय:** परियोजना अन्तर्गतको साना व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (पकेट) विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने मुख्य जिम्मेवारी स्थानीय तहको हुनेछ र परियोजना कार्यान्वयन इकाई एवं प्रदेश सरकार अन्तर्गतको कृषि/पशु सेवा क्षेत्र हेर्ने जिल्लास्थित कार्यालयले कार्यक्रम सञ्चालनमा सहजीकरण गर्नेछन्।

४.१.८ **पकेट क्षेत्र निर्धारण र कार्यक्रम स्वीकृत गर्ने व्यवस्था**

(क) राष्ट्रिय आवश्यकता एवं स्थानीय सम्भाव्यताको आधारमा बाली/वस्तु विशेषको पकेट क्षेत्र सञ्चालन गर्न ईच्छुक लक्षित समुदाय/वर्गले सम्बन्धित स्थानीय तहमा अनुसूची-६ बमोजिमको ढाँचामा निवेदन र अनुसूची-७ बमोजिमको ढाँचामा तथ्याङ्क विवरण पेश गर्नुपर्नेछ।

(ख) बाली/वस्तु विशेषको पकेट क्षेत्रको चार किल्ला निर्धारण गर्न देहाय बमोजिमको प्राविधिक समिति रहनेछ। कृषि सम्बन्धी कार्यक्रमको लागि कृषि शाखाको प्रमुख सदस्य सचिव र पशु सेवा शाखाको प्रमुख सदस्य रहनेछन्। साथै, पशुपन्छी तथा मत्स्य सम्बन्धी कार्यक्रमको हकमा पशु सेवा शाखाको प्रमुख सदस्य सचिव र कृषि शाखाको प्रमुख सदस्य रहनेछन्।

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत वा निजले तोकेको कर्मचारी, सम्बन्धित स्थानीय तह	संयोजक
सम्बन्धित स्थानीय तहको कृषि/पशु सेवा शाखाको प्रमुख	सदस्य
सम्बन्धित स्थानीय तहको कृषि/पशु सेवा शाखाको प्रमुख	सदस्य सचिव

- (ग) प्राविधिक समितिले परियोजना कार्यान्वयन इकाई र जिल्लास्थित कृषि/पशु सेवा हेर्ने कार्यालयका प्रमुख वा प्रतिनिधिलाई समितिमा आवश्यकता अनुसार आमन्त्रण गर्न सक्नेछ।
- (घ) प्राविधिक समितिले देहायको आधारहरूमा अध्ययन गरी पकेट क्षेत्र निर्धारण सम्बन्धी प्रतिवेदन तयार गर्नेछः-

(अ) अनुसूची-१ बमोजिमका राष्ट्रिय महत्वका बाली/वस्तु

(आ) जिल्लामा सञ्चालित जोन वा सुपरजोन अन्तर्गतका बालीमा कम्तिमा ५० प्रतिशत पकेट छनौट हुनुपर्ने

(इ) स्थानीय स्तरमा रोजगारी सृजना र उत्पादन वृद्धि गर्न सक्ने बाली/वस्तु

(ई) आयात प्रतिस्थापन/आत्मनिर्भरतामा सहयोग पुऱ्याउने बाली/वस्तु

(उ) सिँचाइ, सडक र सेवा प्रदायक संस्था लगायतका आवश्यक पूर्वाधार भएको

(ऊ) तोकिएको क्षेत्रफल चक्लावन्दी भएको/हुनसक्ने वा एउटै गाउँ/वस्ती/क्लष्टर।

- (ङ) अनुसूची-८ बमोजिमको मापदण्डहरूको आधारमा मूल्याङ्कन गरी प्राविधिक समितिले दिएको प्रतिवेदन बमोजिम स्थानीय तहले बाली/वस्तु विशेषको पकेट क्षेत्र निर्धारण गरी पकेट विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न स्वीकृति दिनेछ।

- (च) सम्बन्धित स्थानीय तहबाट छनौट भएको पकेट क्षेत्र बाली/वस्तु, क्षेत्रफल लगायतका विवरण परियोजना कार्यान्वयन इकाईमार्फत परियोजना व्यवस्थापन इकाईमा पेश गर्नुपर्नेछ।

- (छ) सम्बन्धित स्थानीय तहमा आगामी आ.व. मा सञ्चालन हुने नयाँ पकेट विकास कार्यक्रम सञ्चालनको लागि प्रत्येक आ.व. को कार्तिक महिनाभित्र परियोजना कार्यान्वयन इकाईमार्फत प्रस्तावित पकेट क्षेत्र एवं बालीको विवरण परियोजना व्यवस्थापन इकाईमा पेश गर्नुपर्नेछ।

४.१.९ पकेट विकास कार्यक्रम सञ्चालन प्रक्रिया

- (क) स्थानीय तहले सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गरी तोकिएको पकेट क्षेत्रका देहायका इच्छुक लक्षित समुदाय/वर्गलाई पकेट कार्यक्रममा सहभागी हुन अनुसूची-९ बमोजिमको ढाँचामा आवेदन आह्वान गर्नेछः-

(अ) स्थानीय तह वा अन्य सरकारी निकायमा नियमानुसार दर्ता भएका कृषक समूह

(आ) कृषि कार्य गर्ने उद्देश्य सहित सहकारी ऐन बमोजिम दर्ता भएका सहकारीहरू

(इ) नियमानुसार दर्ता भएका जल/वन उपभोक्ता समितिहरू

(ई) कानुन बमोजिम दर्ता भएका कृषि फर्म वा कम्पनीहरू

- (ख) पकेट कार्यक्रममा सहभागी हुन इच्छुक लक्षित समुदाय/वर्गले स्थानीय तहले तोकेको बाली/वस्तुमा आधारित रही अनुसूची-१० बमोजिमको ढाँचामा आवेदन पेश गर्नु पर्नेछ।

- (ग) तोकिएको पकेट क्षेत्र भित्रबाट पकेट कार्यक्रममा सहभागिताका लागि प्राप्त आवेदनहरूको अनुसूची-११ बमोजिमको मूल्याङ्कनको आधारहरूमा प्राविधिक समितिले मूल्याङ्कन गर्नेछ। मूल्याङ्कनको आधारहरूलाई समितिले आवश्यकता अनुसार विस्तृतीकरण समेत गर्न सक्नेछ।

- (घ) प्राविधिक समितिले आवश्यकता अनुसार स्थलगत प्रमाणीकरणको लागि कर्मचारी परिचालन गर्न सक्नेछ।

- (ड) प्राविधिक समितिले प्राप्त आवेदनहरूको मूल्याङ्कन गरी प्राथमिकताक्रम तोकी स्वीकृतिका लागि स्थानीय तह समक्ष पेश गर्नेछ।
- (च) स्थानीय तहले स्थानीय तहमा उपलब्ध वार्षिक बजेटको आधारमा सिफारिस गरिएका लक्षित वर्गको आवेदन स्वीकृत वा अस्वीकृत गर्न सक्नेछ।
- (छ) पकेट निर्धारणको लागि तालिका-१ बमोजिमको आधार पुरा गरेको पकेटमा उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धिका कार्यक्रमहरू प्राथमिकताका साथ सञ्चालन गर्नुपर्नेछ तर तोकिए बमोजिमको न्यूनतम क्षेत्रफल वा संख्या नपुगेको पकेटको हकमा क्षेत्रफल विस्तार/संख्या वृद्धिका कार्यक्रम अनिवार्य रूपमा सञ्चालन गर्नु पर्नेछ।
- (ज) पकेट सञ्चालनको पहिलो वर्षमा पशुपन्छी तथा मत्स्यको हकमा पशु संख्या वृद्धि/नक्ष सुधार/जलाशय क्षेत्र विस्तार र कृषि तर्फका बाली/वस्तुको हकमा बीउ/बिरुवा/क्षेत्रफल विस्तार कार्यक्रम सञ्चालन गर्न कम्तीमा ६० प्रतिशत रकम परिचालन गर्नुपर्नेछ।
- (झ) स्थानीय तहबाट स्वीकृत लाभान्वित वर्गको सहभागितामा प्राविधिक समितिले तालिका-२ मा उल्लेख भएका क्रियाकलापको सूची मध्येबाट लाभान्वित वर्गको आवश्यकता र प्राविधिक दृष्टिकोणले उपयुक्त क्रियाकलापहरू छनौट गरी स्थानीय दररेटको आधारमा लागत अनुमान तथा कार्ययोजना तयार गर्नु पर्नेछ।

तालिका २: पकेट विकास कार्यक्रममा सञ्चालन हुने क्रियाकलापको सूची र सञ्चालन विधि

क्र.सं.	क्रियाकलाप/कार्यक्रम	उद्देश्य	कार्य सञ्चालन प्रक्रियाका मुख्य चरणहरू
क.	क्षमता विकास कार्यक्रम		
१	स्थलगत तालिम	- उन्नत कृषि प्रविधि सम्बन्धी जानकारी	- सहभागी छनौट - प्रशिक्षक तथा प्रशिक्षण सामग्री व्यवस्थापन - तालिम सञ्चालन
ख.	प्रसार तथा बाह्य सेवा		
१	सहभागितात्मक नवीनतम उत्पादन प्रविधि प्रदर्शन (५ रोपनी)	- नवीनतम उत्पादन प्रविधि प्रचार/प्रसार गर्ने	- प्रविधि पहिचान तथा छनौट - कृषक तथा जग्गा छनौट - बीउ विजन तथा सामग्री व्यवस्थापन - प्रविधि प्रदर्शन - नियमित अनुगमन तथा प्रतिवेदन
२	बीउ /बेर्ना/ मौरी/माछा भुरा/पशु नक्ष एवं जैविक विषादी खरिदमा अनुदान	- प्रविधि विस्तार गर्ने	- कृषक छनौट - स्रोत केन्द्रको पहिचान - खरिद व्यवस्थापन - वितरण - नियमित अनुगमन तथा प्रतिवेदन
ग.	पशु उत्पादन सहयोग		
१	गोठ/खोर निर्माण सुधार	- असल पशुपालन अभ्यास प्रवर्द्धन गर्ने	- कृषक छनौट - आधुनिक प्रविधि अवलम्बन गरी नयाँ गोठ निर्माण तथा सुधार - नियमित अनुगमन तथा प्रतिवेदन

क्र.सं.	क्रियाकलाप/कार्यक्रम	उद्देश्य	कार्य सञ्चालन प्रक्रियाका मुख्य चरणहरू
२	पशु पहिचान/पशु बीमा	- असल पशुपालन अभ्यास प्रवर्द्धन गर्ने	- Tagging/ Micro chipping - पशु बीमा कार्यक्रम सञ्चालन
३	पशु नस्ल सुधार	- नस्ल सुधार गर्ने	- कृषक छनौट - स्रोत केन्द्रको पहिचान - उन्नत जातको पशु नस्ल (राँगा/साँढे वोका/ विर/ पाठा-पाठी /पाडी र वाच्छी) खरिद तथा वितरण - नियमित अनुगमन तथा प्रतिवेदन
४	पशु आहारा व्यवस्थापन	- गुणस्तरीय पशु आहाराको सहज आपूर्तिमा सहयोग	- कृषक छनौट - स्रोत केन्द्रको पहिचान - उन्नत जातको भुई तथा डाले घाँसको बीउ/ बेर्ना/ सेटहरू - साईलेज/TMR/UMMB लगायत पशु आहारा प्रविधि/ कबुलियती/सामुदायिक घाँस खेती <i>*TMR- Total Mixed Ration</i> <i>*UMMB- Urea Molasses Mineral Block</i>
५	पशु स्वास्थ्य (खोप/परजीवी नियन्त्रण/उपचार/हर्ड हेल्थ)	- पशुमा लाग्ने रोगहरूको जोखिम न्यूनीकरण गर्ने	- स्थान छनौट - प्राविधिक कर्मचारीको व्यवस्थापन - पशु स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन - खोप तथा औषधि खरिद तथा वितरण - नियमित अनुगमन तथा प्रतिवेदन
घ	मत्स्य उत्पादन सहयोग		
१	मत्स्य पोखरी निर्माण	मत्स्य पालनको क्षेत्र विस्तार गर्ने	- स्थान तथा कृषक छनौट - डिजाईन तथा लागत अनुमान तयारी - पोखरी निर्माण - नियमित अनुगमन तथा प्रतिवेदन माछापालन
२	एकीकृत मत्स्य पालन र प्रविधि प्रदर्शन १०) (रोपनी)	नवीनतम उत्पादन प्रविधि प्रसार गर्ने	- प्रविधि पहिचान तथा छनौट - कृषक तथा पोखरी छनौट - मत्स्य उत्पादनको लागि आवश्यक भुरा, प्रदर्शन सामग्री व्यवस्थापन - प्रदर्शनको नतिजा सम्बन्धी

क्र.सं.	क्रियाकलाप/कार्यक्रम	उद्देश्य	कार्य सञ्चालन प्रक्रियाका मुख्य चरणहरू
			सामूहिक छलफल
ड	अन्य कार्यक्रमहरू		
१	साना कृषि तथा पशुपालनमा प्रयोग हुने औजार उपकरण	- कृषकको कार्यबोझ घटाउने - लागत न्यूनीकरण	- कृषक तथा औजार उपकरणको आवश्यकता पहिचान - खरिद व्यवस्थापन - वितरण
२	साना सिँचाइ पूर्वाधार निर्माण तथा मर्मत सम्भार (कुलो मर्मत/ थोपा सिँचाइ/ सौर्य उर्जामा आधारित सिँचाइ/प्लाष्टिक पोखरी/ ट्यूबेल जडान)	- सिंचित क्षेत्र विस्तार गर्ने	- स्थान छनौट - योजना पहिचान - सम्झौता - निर्माण - नियमित अनुगमन तथा प्रतिवेदन
३	माटो व्यवस्थापन	- माटोको गुणस्तरमा सुधार	- माटो नमूना सङ्कलन - माटो परीक्षण/शिविर - माटो उपचार
४	बाली संरक्षण सेवा	- रोग कीराको पहिचान तथा व्यवस्थापन	- नमुना सङ्कलन - बाली उपचार शिविर सञ्चालन - परीक्षण एवं आवश्यक सल्लाह सुझाव
५	बीउ परीक्षण तथा उपचार सेवा	- बीउको गुणस्तर वृद्धि	- नमुना संकलन/ परीक्षण - विषादी खरिद - बीउ उपचार
६	जमिन बाँझो राख्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्ने कार्यक्रमहरू	- बाँझो जमिनलाई खेतीयोग्य जमिनमा रूपान्तरण गर्ने	- बाँझो जमिनहरूको पहिचान तथा अभिलेखीकरण - खेती गर्ने कृषक, समुह, सहकारी पहिचान र छनौट - मल, बीउ, सिँचाइ र औजार उपकरण सहयोग - नियमित अनुगमन तथा प्रतिवेदन

(ज) स्थानीय तहको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले नियमानुसार प्राविधिक स्पेशिफिकेशन, लागत अनुमान र कार्यान्वयन कार्य योजना स्वीकृत गर्नेछ ।

४.१.१० सम्झौता र अनुदान रकम भुक्तानी

(क) स्वीकृत भएका लाभग्राहीसँग स्थानीय तहले सम्झौताका द्विपक्षीय शर्तहरू बारे छलफल गरी संक्षिप्त कार्ययोजना सहित अनुसूची-१२ बमोजिमको ढाँचामा सम्झौता गरी कायदेशि दिनुपर्नेछ ।

(ख) सम्बन्धित लाभग्राहीलाई प्रचलित कानून अनुसार अनुदान रकम भुक्तानी गरिनेछ ।

४.१.११ जनशक्ति व्यवस्थापन: साना व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (पकेट) विकास कार्यक्रमको इकाई सम्बन्धित स्थानीय तहको कृषि/पशु सेवा शाखामा रहनेछ। पकेट सञ्चालनको लागि आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय तहको हुनेछ।

४.१.१२ पकेट सञ्चालन समन्वय समिति

- (क) स्थानीय तहले पकेट कार्यक्रम सञ्चालनमा सहजीकरण गर्न लाभग्राहीको प्रतिनिधित्व रहने गरी एक पकेट सञ्चालन समन्वय समिति गठन गर्नु पर्नेछ।
- (ख) तोकिएको क्षेत्रफल वा पशु संख्या भएको एक मात्र कृषक वा संस्थाले सञ्चालन गर्ने पकेटको हकमा सोही संस्थाको प्रोप्राइटर वा संचालक नै पकेट सञ्चालन समन्वय समितिको भूमिका निर्वाह गर्नेछ।
- (ग) एक भन्दा बढी कृषक वा संस्थाले तोकिए बमोजिमको पकेट सञ्चालन गर्नु पर्ने भएमा संलग्न सबै कृषक वा संस्थाको प्रतिनिधित्व हुने गरी ५ सदस्यीय पकेट सञ्चालन समन्वय समिति गठन हुनेछ। यसरी गठन हुने समितिमा कम्तीमा २ जना महिला सदस्य हुनु पर्नेछ। समिति सदस्य मध्येबाट एक जना संयोजक हुनेछ र समिति एवं सदस्यको पदावधि २ आर्थिक वर्षको हुनेछ। हाल सञ्चालनमा रहेका पकेट सञ्चालक समिति बाँकी अवधिका लागि पकेट सञ्चालन समन्वय समितिमा रुपान्तरण हुनेछ।
- (घ) पकेट सञ्चालन समन्वय समितिको भूमिका देहाय बमोजिम हुनेछ:-
- (अ) पकेट क्षेत्रमा भएका विद्यमान प्रविधि र पूर्वाधारहरूको अभिलेख तयार गर्न सहजीकरण गर्ने।
- (आ) पकेट क्षेत्र अन्तर्गतका कृषक समुह, कृषि सहकारी, कानून बमोजिम दर्ता भएका कृषि उद्यमी, कृषिसँग सम्बन्धित कम्पनी वा फर्महरूको विवरण अद्यावधिक गर्न सहजीकरण गर्ने।
- (इ) पकेट अन्तर्गत सञ्चालन हुने प्रविधिहरूको प्रसारमा स्थानीय तहको कृषि/पशु सेवा शाखालाई सहजीकरण गर्ने।
- (ई) सहभागितात्मक रुपमा प्राविधिकको सहयोगमा २ आर्थिक वर्षको पकेट सञ्चालन कार्ययोजना तयार गर्न सहजीकरण गर्ने।
- (उ) पकेट क्षेत्र अन्तर्गत समूहिक खेती, सहकारी खेती, चक्लावन्दी खेती र पशुपालन प्रवर्द्धनमा सहजीकरण गर्ने।
- (ऊ) पकेट क्षेत्र अन्तर्गत स्थापना गरिएका पूर्वाधारहरूको विकास, प्रयोग र सम्बर्द्धनमा समन्वय र सहजीकरण गर्ने।
- (ऋ) परियोजनाका सरोकारवालाहरूसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने।
- (ॠ) पकेट विकासको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमामा स्थानीय तहसँग समन्वय गर्ने।
- (ॡ) पकेट विकास कार्यक्रमको नियमित अनुगमन एवं पृष्ठपोषणमा सम्बन्धित स्थानीय तहको कृषि/पशु सेवा शाखालाई सहजीकरण गर्ने।
- (ऐ) सञ्चालित पकेटको प्रोफाइल तयार गर्न सहजीकरण गर्ने।

४.१.१३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र प्रगति प्रतिवेदन

(क) अनुगमन तथा मूल्याङ्कन: परियोजना कार्यान्वयन इकाई, प्रदेश सरकार अन्तर्गतको निकाय र स्थानीय तहले पकेट विकास कार्यक्रम अन्तर्गत सञ्चालित क्रियाकलापहरूको एकल वा पकेट क्षेत्रका लाभग्राही एवं सरोकारवालाहरूको सहभागितामा संयुक्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नेछ। स्थानीय तह र पकेट सञ्चालन समन्वय समितिले पकेट कार्यक्रमको सार्वजनिक सुनुवाईका लागि सहजीकरण गर्नु पर्नेछ।

(ख) प्रगति प्रतिवेदन

(अ) स्थानीय तहको कृषि/पशु सेवा शाखाले खर्च र उपलब्धि सम्बन्धी चौमासिक र वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन तयार गरी जिल्ला स्थित परियोजना कार्यान्वयन इकाई र प्रदेश सरकार अन्तर्गतको कृषि/पशु सेवा हेर्ने निकायमा पेश गर्नु पर्नेछ।

(आ) प्रगति प्रतिवेदन अनुसूची-१३ बमोजिमको ढाँचा तथा राष्ट्रिय योजना आयोगले तोकेको ढाँचामा तयार गरी पेश गर्नु पर्नेछ।

(इ) कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने स्थानीय तहले अनुसूची-७ बमोजिमको ढाँचामा पकेटको प्रोफाइल तयार तथा अद्यावधिक गरी पेश गर्नु पर्नेछ।

४.२ व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (ब्लक) विकास कार्यक्रम

४.२.१ परिचय: बाली वस्तु विशेषका लागि तोकिएको क्षेत्रफल वा संख्याको न्यूनतम आधार पुरा गरेका व्यवसायिक कृषि उत्पादनको निश्चित क्षेत्रलाई व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (ब्लक) भनिनेछ। ब्लकमा बीउ/नस्ल, मल/आहारा र साना कृषि यन्त्र लगायतका उत्पादन सामग्री, सिँचाइ, विद्युत र सडक लगायतका कृषि पूर्वाधार, कृषि ऋण, बीमा (बाली सुरक्षण) एवं नीतिगत सहजीकरण र कृषक व्यवसायीको क्षमता विकास जस्ता सेवा सुविधा उपलब्ध गराइ कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गरिनेछ। परियोजना कार्यान्वयनको प्रथम वर्षमा १ सय ५० वटा ब्लक स्थापना भएका थिए र परियोजनाको अन्त्यसम्ममा दस्तावेजमा तोकिएको लक्ष्य अनुसार ब्लक संख्या १५ सय पुऱ्याउने गरी कार्यक्रम सञ्चालन हुनेछन्। राष्ट्रिय आवश्यकता र स्थानीय सम्भाव्यताका आधारमा एउटै स्थानीय तहको निश्चित क्लष्टरमा सम्भाव्य बाली/वस्तुको ब्लक विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु पर्नेछ।

४.२.२ उद्देश्य: व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (ब्लक) विकास कार्यक्रमको उद्देश्य देहाय बमोजिम रहेको छः-

- (क) कृषि क्षेत्रको आधुनिकीकरणमा योगदान पुऱ्याउने गरी ब्लकमा समावेश गरिएका बाली वस्तुको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्नु,
- (ख) ब्लक क्षेत्रमा कृषि यान्त्रिकीकरण, कृषि पूर्वाधार विकास तथा व्यवसायीकरण प्रवर्द्धन गर्नु।

४.२.३ ब्लक निर्माण: पकेट क्षेत्रको विकास एवं विस्तार भएर वा नजिकका पकेटहरू क्लष्टरमा एकीकृत भई बाली वस्तुको लागि तोकिएको क्षेत्रफल वा संख्याको न्यूनतम आधार पुरा गरेमा पकेटहरू ब्लकमा रूपान्तरित हुन सक्नेछन्। स्थानीय सम्भाव्यता र प्रादेशिक महत्वको आधारमा प्रदेश सरकारले राष्ट्रिय प्राथमिकताका बाली वस्तुहरू मध्येबाट ब्लक क्षेत्र निर्धारण गर्नेछ।

४.२.४ ब्लकको लागि क्षेत्रफल/संख्याको न्यूनतम आधार: व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (ब्लक) विकास कार्यक्रम सञ्चालनको लागि तालिका-३ मा उल्लेख भए बमोजिम न्यूनतम क्षेत्रफल वा संख्याको आधार पुरा गर्नु पर्नेछ।

तालिका ३: ब्लक विकास कार्यक्रम सञ्चालनका आधारहरू

बाली/वस्तु	इकाई	भौगोलिक क्षेत्र			कैफियत
		तराई	पहाड	हिमाल	
खाद्यान्नबाली	हेक्टर	१५०	१००	५०	
आलु र तरकारी बाली	हेक्टर	८०	३०	२०	
दलहन, तेलहन, मसलाबाली, फलफूल आदि	हेक्टर	१००	७०	३०	
मौरी	घार संख्या	१०००	१०००	८००	
कन्य तथा गोब्रे च्याउ	के. जी.	१००००	१००००	१००००	च्याउको बीउ

बाली/वस्तु	इकाई	भौगोलिक क्षेत्र			कैफियत
		तराई	पहाड	हिमाल	
सिताके च्याउ	मुढा संख्या	२५०००	२५०००	२५०००	
प्लास्टिक घरमा खेती	हेक्टर	१०	१०	६	
माछा (जलाशय क्षेत्र)	हेक्टर	६०	४०		
ट्राउट माछा (रेसवे)	वर्ग मिटर	३०००	३०००	२०००	
गाई	उन्नत संख्या	२००	२००	१५०	दैनिक २००० लिटर दुध संकलन गर्ने कृषक उद्यमी वा समूह सहकारी
	स्थानीय/वर्णशंकर संख्या	६००	६००	३००	
भैंसी	उन्नत संख्या	२००	१५०	१२०	
	स्थानीय/वर्णशंकर संख्या	४००	३००	२५०	
बाख्रा	संख्या	५०००	५०००	३०००	
बंगुर	संख्या	५००	५००	३००	माउ

४.२.५ **ब्लकको संख्या र कार्यक्रम सञ्चालन अवधि:** प्रत्येक स्थानीय तहमा कम्तीमा २ वटा ब्लक छनौट गरी परियोजनाको आर्थिक सहयोगमा कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। यी ब्लकहरूमा सघनरूपमा सामूहिक खेती/सहकारी खेती, करार खेती र चक्लावन्दी खेती र साना कृषि औजार उकरण प्रवर्द्धन जस्ता कार्यक्रम बढीमा २ आर्थिक वर्षसम्म कार्यक्रम सञ्चालन हुनेछन्। प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले स्थानीय सम्भाव्यताका बालीहरूमा दोहोरो नपर्ने गरी आफ्नो उपलब्ध स्रोत साधनबाट यस्तै किसिमको ब्लक कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्नेछन् वा २ वर्षपछि यीनै ब्लकहरूलाई समेत निरन्तरता दिन सक्नेछन्। ब्लक छनौट र कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा जिल्लामा रहेको जोन तथा सुपरजोन विकास कार्यक्रमलाई सहयोग पुग्ने गरी गर्नु पर्नेछ।

४.२.६ **ब्लकको अन्य संभागहरूसँगको सम्बन्ध:** ब्लक क्षेत्रको विकास एवं विस्तार भएर वा नजिकका पकेट वा ब्लकहरू क्लष्टरमा एकीकृत भई बाली वस्तुको लागि तोकिएको क्षेत्रफल वा संख्याको न्यूनतमा आधार पुरा गरेमा ब्लकहरू जोनमा रुपान्तरित हुनेछन्। यसका लागि ब्लक क्षेत्रको विकास एवं निरन्तरताको माध्यमबाट जोनमा स्तरोन्नती गर्दै लगिनेछ र अनुशरण (Follow up) कार्यक्रम मार्फत सम्बन्धित बालीको जोनसँग सम्पर्क स्थापित गराईने छ। ब्लक क्षेत्रमा भएका उत्पादनले जोन र सुपरजोनका कृषि बजार र कृषि उद्योगका लागि कृषि उपज र कच्चा पदार्थ उपलब्ध गराउनेछन्। त्यस्तै जोन र सुपरजोनमा रहेका स्रोत केन्द्रहरूबाट ब्लकका लागि बीउ र नक्ष लगायत अन्य प्रविधिहरू उपलब्ध हुनेछन्।

४.२.७ सञ्चालन गर्ने निकाय: परियोजना अन्तर्गतको व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (ब्लक) विकास कार्यक्रम सञ्चालनको मुख्य जिम्मेवारी प्रदेश सरकार अन्तर्गतको कृषि र पशु सेवा क्षेत्र हेर्ने जिल्लास्थित कार्यालयको हुनेछ र परियोजना कार्यान्वयन इकाई र स्थानीय तहले ब्लक विकास कार्यक्रम सञ्चालनमा सहजीकरण गर्नेछन्।

४.२.८ ब्लक क्षेत्र निर्धारण र कार्यक्रम स्वीकृत गर्ने व्यवस्था

(क) राष्ट्रिय आवश्यकता एवं स्थानीय सम्भाव्यताको आधारमा बाली/वस्तु विशेषको ब्लक सञ्चालन गर्न ईच्छुक लक्षित समुदाय/वर्गले सम्बन्धित स्थानीय तहमा अनुसूची-६ बमोजिमको ढाँचामा निवेदनको साथ अनुसूची-७ बमोजिमको ढाँचामा तथ्याङ्क विवरण पेश गर्नुपर्नेछ।

(ख) बाली/वस्तु विशेषको ब्लक क्षेत्रको चार किल्ला निर्धारण गर्न देहाय बमोजिमको प्राविधिक समिति रहनेछ।

प्रमुख, प्रदेश सरकार अन्तर्गतको कृषि/पशु सेवा क्षेत्र हेर्ने जिल्लास्थित कार्यालय	संयोजक
प्रमुख वा निजले तोकेको प्रतिनिधि, परियोजना कार्यान्वयन इकाई	सदस्य
फोकल अधिकृत, प्रदेश सरकार अन्तर्गतको कृषि/पशु सेवा क्षेत्र हेर्ने जिल्लास्थित कार्यालय	सदस्य सचिव

(ग) प्राविधिक समितिले ब्लक सञ्चालन हुने सम्बन्धित स्थानीय तहको कृषि पशु सेवा/शाखा प्रमुख वा प्रतिनिधिलाई समितिको बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ।

(घ) प्राविधिक समितिले देहायको आधारहरूमा अध्ययन गरी ब्लक क्षेत्र निर्धारण सम्बन्धी प्रतिवेदन तयार गर्नेछ:-

(अ) अनुसूची-१ बमोजिमका राष्ट्रिय महत्वका बाली/वस्तु

(आ) जिल्लामा सञ्चालित जोन वा सुपरजोन अन्तर्गतका बालीमा कम्तिमा ५० प्रतिशत ब्लक छनौट हुनुपर्ने

(इ) स्थानीय स्तरमा रोजगारी सृजना र उत्पादन वृद्धि गर्न सक्ने बाली/वस्तु

(ई) आयात प्रतिस्थापनमा सहयोग पुऱ्याउने बाली/वस्तु

(उ) कृषि उद्योगको लागि आवश्यक कच्चा पदार्थ र खरिद सुनिश्चितता भएको बाली/वस्तु

(ऊ) सिँचाई, सडक र सेवा प्रदायक संस्था लगायतका आवश्यक पूर्वाधार भएको

(ए) तोकिएको क्षेत्रफल चक्लावन्दी भएको/वस्ती/हुनसक्ने वा एउटै गाउँ/क्लष्टरमा भएको

(ङ) अनुसूची-८ बमोजिमको मापदण्ड अनुसार मूल्याङ्कन गरी प्राविधिक समितिले दिएको प्रतिवेदनको आधारमा जिल्ला परियोजना कार्यान्वयन समन्वय तथा अनुगमन समितिको सिफारिस सहित प्रदेश सरकार अन्तर्गतको कृषि/पशु सेवा क्षेत्र हेर्ने जिल्लास्थित कार्यालयले पेश गरेको प्रस्ताव बमोजिम प्रदेश भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयले बाली/वस्तु विशेषको ब्लक क्षेत्र निर्धारण गर्न स्वीकृति दिनेछ।

(च) प्रदेश भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयले छनौट गरेको ब्लक क्षेत्र, बाली/वस्तु, क्षेत्रफल लगायतका विवरण परियोजना व्यवस्थापन इकाईमा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ।

(छ) प्रदेश अन्तर्गतका जिल्लामा आगामी आ.व. मा सञ्चालन हुने नयाँ ब्लक विकास कार्यक्रम सञ्चालनको लागि प्रत्येक आ.व. को कार्तिक महिनाभित्र प्रदेश भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयले प्रस्तावित ब्लक क्षेत्र एवं बालीको विवरण परियोजना व्यवस्थापन इकाईमा पठाउनु पर्नेछ।

४.२.९ ब्लक कार्यक्रम सञ्चालन प्रक्रिया

- (क) प्रदेश भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय वा अन्तर्गतको कृषि/पशु सेवा क्षेत्र हेर्ने जिल्लास्थित कार्यालयले सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गरी तोकेको क्षेत्रका देहायका इच्छुक लक्षित समुदाय/वर्गलाई ब्लक कार्यक्रममा सहभागी हुन अनुसूची-९ बमोजिमको ढाँचामा आवेदन आव्हान गर्नेछः-
- (अ) स्थानीय तह वा अन्य सरकारी निकायमा नियमानुसार दर्ता भएका कृषक समूह
 (आ) कृषि कार्य गर्ने उद्देश्य सहित सहकारी ऐन बमोजिम दर्ता भएका सहकारीहरू
 (इ) नियमानुसार दर्ता भएका जल/वन उपभोक्ता समितिहरू
 (ई) कानून बमोजिम दर्ता भएका कृषि फर्म वा कम्पनीहरू
- (ख) ब्लक कार्यक्रममा सहभागी हुन इच्छुक लक्षित वर्गले प्रदेश भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय /कृषि/पशु सेवा क्षेत्र हेर्ने जिल्लास्थित कार्यालयले तोकेको बाली/वस्तुमा आधारित रही अनुसूची-१० बमोजिमको ढाँचामा आवेदन पेश गर्नु पर्नेछ।
- (ग) तोकिएको ब्लक क्षेत्र भित्रबाट ब्लक कार्यक्रममा सहभागिताका लागि प्राप्त आवेदनहरूको अनुसूची-११ बमोजिमको मूल्याङ्कनको आधारहरूमा प्राविधिक समितिले मूल्याङ्कन गर्नेछ। मूल्याङ्कनको आधारहरूलाई समितिले आवश्यकता अनुसार विस्तृतीकरण समेत गर्न सक्नेछ।
- (घ) प्राविधिक समितिले आवश्यकता अनुसार स्थलगत प्रमाणीकरणको लागि कर्मचारी परिचालन गर्न सक्नेछ।
- (ङ) प्राविधिक समितिले कार्यक्रम एवं लाभग्राहीको दोहोरोपन नहुने गरी प्राप्त आवेदनहरूको मूल्याङ्कन गरी प्राथमिकताक्रम तोकिएको स्वीकृतिका लागि प्रदेश सरकार अन्तर्गतको कृषि/पशु सेवा क्षेत्र हेर्ने जिल्लास्थित कार्यालयको प्रमुख समक्ष पेश गर्नेछ।
- (च) प्रदेश सरकार अन्तर्गतको कृषि/पशु सेवा क्षेत्र हेर्ने जिल्लास्थित कार्यालयको प्रमुखले ब्लक कार्यक्रम सञ्चालनको लागि कार्यालयमा सिफारिस गरिएका लक्षित समुदाय/वर्गको आवेदन स्वीकृत वा अस्वीकृत गर्न सक्नेछ।
- (छ) ब्लक निर्धारणको लागि तालिका-३ मा उल्लेखित आधार पुरा गरेको ब्लकमा उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धिका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्नेछ तर तोकिए बमोजिमको न्यूनतम क्षेत्रफल वा संख्या नपुगेको ब्लकको हकमा क्षेत्रफल विस्तार/संख्या वृद्धिका कार्यक्रम अनिवार्य रूपमा सञ्चालन गर्नु पर्नेछ।
- (ज) ब्लक सञ्चालनको पहिलो वर्षमा पशुपन्छी तथा मत्स्यको हकमा पशु संख्या वृद्धि/नश्व सुधार/जलाशय क्षेत्र विस्तार र कृषि तर्फका बाली/वस्तुको हकमा बीउ/बिरुवा/क्षेत्रफल विस्तार कार्यक्रम सञ्चालन गर्न कम्तीमा ६० प्रतिशत रकम परिचालन गर्नुपर्नेछ।
- (झ) कार्यालयले स्वीकृत लाभान्वित समुदाय/वर्गको सहभागितामा तालिका-४ मा उल्लेख भएका क्रियाकलापको सूची मध्येबाट लाभान्वित समुदाय/वर्गको आवश्यकता र प्राविधिक दृष्टिकोणले उपयुक्त क्रियाकलापहरू छनौट गरी स्थानीय दररेटको आधारमा लागत अनुमान तयार गर्नु पर्नेछ।

तालिका ४: ब्लक विकास कार्यक्रममा सञ्चालन हुने क्रियाकलापको सूची र सञ्चालन विधि

क्र.सं.	क्रियाकलाप/कार्यक्रम	उद्देश्यहरू	सञ्चालन विधि
क.	क्षमता विकास कार्यक्रम		
१	अभिमूखीकरण कार्यक्रम	- परियोजनाबाट सञ्चालित कार्यक्रमहरूको जानकारी	- सहभागी छनौट - कार्यक्रम सञ्चालन

क्र.सं.	क्रियाकलाप/कार्यक्रम	उद्देश्यहरु	सञ्चालन विधि
२	स्थलगत तालिम	- उन्नत कृषि प्रविधि सम्बन्धी जानकारी	- सहभागी छनौट - प्रशिक्षक तथा प्रशिक्षण सामग्री व्यवस्थापन - तालिम सञ्चालन
ख.	प्रविधि तथा प्राविधिक सहयोग		
१	सहभागितात्मक व्यवसायिक उत्पादन प्रविधि प्रदर्शन (१० रोपनी)	- नवीनतम उत्पादन प्रविधि प्रसार गर्ने	- प्रविधि पहिचान तथा छनौट - कृषक तथा जग्गा छनौट - बीउ विजन तथा सामग्री व्यवस्थापन - प्रविधि प्रदर्शन - नियमित अनुगमन - प्रदर्शनको नतिजा सम्बन्धी सामूहिक छलफल
२	माटो व्यवस्थापन	- माटोको गुणस्तरमा सुधार गर्ने	- माटो नमूना सङ्कलन - माटो परीक्षण शिविर - माटो उपचार
३	बाली संरक्षण सेवा	- रोग कीराको पहिचान तथा व्यवस्थापन गर्ने	- नमूना सङ्कलन - बाली उपचार शिविर सञ्चालन - परीक्षण एवं आवश्यक सल्लाह सुझाव
४	बीउ उपचार सेवा	- बीउको गुणस्तर वृद्धि गर्ने	- नमूना सङ्कलन /परीक्षण - विषादी खरिद - बीउ उपचार
ग.	उत्पादन सामग्री सहयोग		
१	क्षेत्र विस्तार उन्नत तथा हाईब्रिड बीउ विजन, विरुवा, रसायनिक एवं जैविक विषादीहरु तथा सुक्ष्म तत्व लगायतका अन्य उत्पादन सामग्रीहरुमा अनुदान सहयोग	- प्रविधि विस्तार गर्ने	- कृषक छनौट - स्रोत केन्द्रको पहिचान - खरिद व्यवस्थापन - वितरण - नियमित अनुगमन तथा प्रतिवेदन
२	सेड हाउस, स्क्रिन हाउस, ग्रीन हाउस, नेट हाउस लगायतका उत्पादन पूर्वाधारहरु	- कृषकलाई सहज ढंगबाट वेमौसमी खेती गर्न सहयोग पुऱ्याउने	- साझेदारको छनौट गर्ने - कार्ययोजना बनाउने - निर्माण गर्ने - नियमित अनुगमन तथा प्रतिवेदन
३	बीउ स्रोत केन्द्र स्थापना	- उन्नत बीउ विजन उत्पादन गर्ने	- स्थान र कृषक छनौट गर्ने - मूलबीउ उपलब्ध गराउने

क्र.सं.	क्रियाकलाप/कार्यक्रम	उद्देश्यहरु	सञ्चालन विधि
			<ul style="list-style-type: none"> - बाली निरीक्षण गराउने - बीउ प्रमाणीकरणमा सहयोग गर्ने - भण्डारणको लागि मेटल विन , सिड विन वितरण गर्ने - अनुगमन गर्ने
घ	कृषि / पशुपालन औजार उपकरण सहयोग		
१	पावरटिलर, मिनीटिलर, स्प्रेयर, आलु खन्ने तथा उकेरा लगाउने मेशिन, झार गोड्ने मेसिनहरु र यसमा लाग्ने अन्य उपकरणहरु	- कृषकको कार्यबोझ घटाउने र लागत न्यूनीकरण गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> - कृषक तथा औजार उपकरणको आवश्यकता पहिचान - खरिद व्यवस्थापन - वितरण - नियमित अनुगमन तथा प्रतिवेदन
ङ	पोष्ट हार्भेष्ट सेन्टर स्थापना		
१	प्राथमिक प्रशोधन केन्द्र, गोदाम घर, ग्रेडिंग, प्रि-कुलिड, नापतौल मेशिन, प्याकेजिड, लेवलिड, ढुवानी साधन, प्रदर्शन तथा बिक्री कक्ष /स्टल	- कृषि उपजहरुको संचय , वजारीकरण र क्षती न्यूनीकरणमा सहयोग गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> - स्थान पहिचान - लागत अनुमान र टेक्निकल स्पेशिफिकेसन/ नापनक्सा तयार गर्ने - कार्ययोजना बनाउने - खरिद व्यवस्थापन गर्ने - निर्माण सम्पन्न गर्ने - नियमानुसार सेवा प्रदान गर्ने - नियमित अनुगमन तथा प्रतिवेदन
च	नर्सरी पूर्वाधार विकास सहयोग		
१	नर्सरी स्थापना	- गुणस्तरीय बिरुवा उत्पादन गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> - स्थान तथा कृषक छनौट गर्ने - आवश्यकता अनुसारको नर्सरी रेखाङ्कन गर्ने - नर्सरीका लागि आवश्यक औजार उपकरण र सामग्रीहरुको व्यवस्थापन गर्ने - नर्सरी स्थापना - नियमित अनुगमन तथा प्रतिवेदन - गुणस्तरीय बिरुवा उत्पादन तथा बिक्री वितरण गर्ने
२	सेड हाउस, स्क्रिन हाउस, ग्रीन हाउस, नेट हाउस लगायतका नर्सरी	- कृषकलाई सहज ढंगबाट वेमौसमी खेती गर्न सहयोग पुऱ्याउने	<ul style="list-style-type: none"> - स्थान तथा कृषक छनौट गर्ने - आवश्यकता अनुसारको डिजाईन/ स्पेशिफिकेसन बनाउने

क्र.सं.	क्रियाकलाप/कार्यक्रम	उद्देश्यहरु	सञ्चालन विधि
	पूर्वाधारहरु		<ul style="list-style-type: none"> - आवश्यक औजार उपकरण र सामग्रीहरुको व्यवस्थापन गर्ने - नर्सरी स्थापना - अनुगमन गर्ने - गुणस्तरीय बिरुवा उत्पादन तथा बिक्री वितरण गर्ने
छ	साना सिँचाइ निर्माण तथा मर्मत सम्भार सहयोग		
१	साना सिँचाइ निर्माण तथा मर्मत सुधार	- सिंचित क्षेत्र विस्तार गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> - स्थान छनौट - योजना पहिचान - सम्झौता - निर्माण - अनुगमन तथा प्रतिवेदन
२	स्यालो ट्यूबवेल बोरिङ्ग लगायतका भूमिगत सिँचाइ पूर्वाधारहरु	- सिंचित क्षेत्र विस्तार गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> - स्थान छनौट - योजना पहिचान - सम्झौता - निर्माण - अनुगमन तथा प्रतिवेदन
३	नवीनतम सिँचाइ प्रविधि (थोपा सिँचाइ, सौर्य उर्जामा आधारित सिँचाइ)	- सघन बाली प्रणालीको विकास गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> - स्थान छनौट - योजना पहिचान - सम्झौता - निर्माण - अनुगमन तथा प्रतिवेदन
ज	मत्स्य पोखरी निर्माण तथा ह्याचरी स्थापना सहयोग		
१	मत्स्य पोखरी निर्माण	- मत्स्य पालनको क्षेत्र विस्तार गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> - स्थान तथा कृषक छनौट - डिजाईन तथा लागत अनुमान तयारी - पोखरी निर्माण - अनुगमन तथा प्रतिवेदन - माछापालन गर्ने
२	मत्स्य ह्याचरी स्थापना सुदृढीकरण/ सहयोग	गुणस्तरीय माछा भुरा उत्पादनमा सहयोग गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> - स्थान तथा कृषक छनौट - डिजाईन तथा लागत अनुमान तयारी - मत्स्य ह्याचरी निर्माणसुदृढीकरण/ तथा सञ्चालन गर्ने - माउ माछाको स्रोत पहिचान र व्यवस्थापन गर्ने - अनुगमन तथा प्रतिवेदन - भुरा उत्पादन र बिक्री वितरण
३	एकीकृत मत्स्य पालन	- नवीनतम उत्पादन	<ul style="list-style-type: none"> - प्रविधि पहिचान तथा छनौट

क्र.सं.	क्रियाकलाप/कार्यक्रम	उद्देश्यहरु	सञ्चालन विधि
	प्रविधि प्रदर्शन (१० रोपनी)	प्रविधि प्रसार गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> - कृषक तथा पोखरी छनौट - मत्स्य उत्पादनको लागि आवश्यक भूरा प्रदर्शन ,सामग्री व्यवस्थापन - प्रदर्शनको नतिजा सम्बन्धी सामूहिक छलफल
झ.	पशु उत्पादन तथा सेवा सम्बन्धी आधारभूत सहयोग		
१	गोठ/खोर सुधार (गाई, भैंसी, बाखा, बङ्गुर)	- पशु रोगको जोखिम न्यूनीकरण गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> - कृषक छनौट - गोठ/खोरको लागत अनुमान तथा डिजाईन तयार गर्ने - निर्माण सामग्रीको व्यवस्थापन गर्ने - गोठ/ खोर निर्माण/सुधार गर्ने - अनुगमन गर्ने
२	पशु नस्ल सुधार	- वंश सुधार गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> - कृषक छनौट - श्रोत केन्द्रको पहिचान - उन्नत जातको पशु नस्ल खरिद तथा वितरण (पाठा-पाठी/बोका/राँगा/साँढे) - कृत्रिमा गर्भाधान - अनुगमन गर्ने
३	पशु आहारा विकास कार्यक्रम	- गुणस्तरीय पशु आहाराको सहज आपूर्तिमा सहयोग	<ul style="list-style-type: none"> - कृषक छनौट - स्रोत केन्द्रको पहिचान - उन्नत जातको भुँइ तथा डाले घाँसको बीउ /वेर्नासेटहरु / - साईलेज/ TMR/UMMB लगायत पशु आहारा प्रविधि / /कबुलियति सामुदायिक घाँस खेती - प्राविधिक अनुगमन गर्ने <p><i>*TMR- Total Mixed Ration</i> <i>*UMMB- Urea Molasses Mineral Block</i></p>
४	पशु स्वास्थ्य (खोप/परजीवी नियन्त्रण/ उपचार/हर्ड हेल्थ)	- पशुमा लाग्ने रोगहरुको जोखिम न्यूनीकरण गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> - स्थान छनौट - प्राविधिक कर्मचारीको व्यवस्थापन - पशु स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन - खोप तथा औषधि खरिद तथा वितरण
ञ	पशुपन्छी/मत्स्य बजार प्रवर्द्धन कार्यक्रम		

क्र.सं.	क्रियाकलाप/कार्यक्रम	उद्देश्यहरु	सञ्चालन विधि
१	दुग्ध चिस्यान केन्द्र स्थापना	- दुग्ध तथा दुग्ध जन्य पदार्थको बजारीकरणमा सहयोग गर्ने	- समूह र सहकारी छनौट - दुग्ध उत्पादनको तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने - चिलिङ्ग भ्याट सञ्चालनका लागि उपयुक्त स्थानको छनौट गर्ने - दुग्ध सङ्कलन परिमाण अनुसारको चिलिङ्ग भ्याट खरिद व्यवस्थापन गर्ने - दुग्ध सङ्कलन गरी बिक्री वितरण गर्ने - अनुगमन तथा प्रतिवेदन
२	बध स्थल/मासु पसल स्थापना/सुधार	- स्वच्छ मासुको बिक्री वितरण गर्ने	- मासु व्यवसायी कृषक छनौट - मासु पसल स्थापनासुधार / गर्ने - मासु पसलका लागि आवश्यक उपकरणहरु (डिप फ्रिज, उपयुक्त मासु काट्ने औजारहरु, शिशा/टायल आदि जडान) - मासु पसलबाट उत्पादन हुने फोहोरको उचित व्यवस्थापन गर्ने - मासु तथा मासु जन्य पदार्थको बिक्री वितरण गर्ने - अनुगमन तथा प्रतिवेदन
३	फिस मार्ट स्थापना	- स्वच्छ एवं ताजा माछाको बिक्री वितरण गर्ने	- माछा पसलका लागि आवश्यक उपकरणहरु (डिप फ्रिज, माछाको कत्ला निकाल्ने औजार, ड्रेसिङ्ग गर्ने औजार, वेशिन, सिङ्क, पानीको व्यवस्था, शिशा/टायल आदि जडान) - माछा पसलबाट उत्पादन हुने फोहोरको उचित व्यवस्थापन गर्ने - ताजा एवं फ्रोजन माछा तथा माछाजन्य पदार्थको नियमित बिक्री वितरण गर्ने
ट.	अन्य कार्यक्रमहरु		
१	जमिन बाँझो राख्ने	- बाँझो जमिनलाई	- बाँझो जमिनहरुको पहिचान

क्र.सं.	क्रियाकलाप/कार्यक्रम	उद्देश्यहरु	सञ्चालन विधि
	प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्ने कार्यक्रमहरु	खेतीयोग्य जमिनमा रुपान्तरण गर्ने	तथा अभिलेखीकरण - खेती गर्ने कृषक समुह, सहकारी पहिचान र छनौट - मल, बीउ, सिँचाइ र औजार उपकरण सहयोग - अनुगमन तथा प्रतिवेदन

(नोट: ढुवानी साधन खरिद र पोष्ट हार्भेष्ट पूर्वाधार निर्माण/सञ्चालन गर्दा प्रदेश मन्त्रालयबाट स्वीकृति लिनु पर्नेछ।)

(ज) प्रदेश सरकार अन्तर्गतको जिल्लास्थित कृषि/पशु सेवा क्षेत्र हेर्ने कार्यालयको प्रमुखले नियमानुसार प्राविधिक स्पेशिफिकेशन, लागत अनुमान र कार्यान्वयन कार्य योजना स्वीकृत गर्नेछ।

४.२.१० सम्झौता र अनुदान रकम भुक्तानी

(क) स्वीकृत भएका आवेदक लाभग्राहीसँग कार्यालयले सम्झौताका द्विपक्षीय शर्तहरु बारे छलफल गरी संक्षिप्त कार्ययोजना सहित अनुसूची-१२ बमोजिमको ढाँचामा सम्झौता गरी कायदेशि दिनुपर्नेछ।।

(ख) सम्बन्धित लाभग्राहीलाई प्रचलित कानून अनुसार अनुदान रकम भुक्तानी गरिनेछ।।

४.२.११ जनशक्ति व्यवस्थापन: व्यवसायिक कृषि उत्पादन (ब्लक) विकास कार्यक्रमको इकाई प्रदेश सरकार अन्तर्गतको जिल्लास्थित कृषि/पशु सेवा क्षेत्र हेर्ने कार्यालयमा रहनेछ। प्रत्येक जिल्लामा तोकिएको अधिकृत ब्लक इकाईको फोकल अधिकृत रहनेछन्। सरोकारवाला निकायका फिल्ड कार्यालयहरुले सहजीकरण र समन्वयकारी कार्य गर्नेछन्। सघन प्राविधिक सहयोगका निम्ति तोकिएको बालीमा अनुभव प्राप्त प्राविधिकलाई निश्चित कार्यदिनाका लागि कार्य प्रकृतिको आधारमा पारिश्रमिक तोकिएको स्रोत व्यक्तिको रूपमा परिचालन गर्न सकिनेछ।

४.२.१२ ब्लक सञ्चालन समन्वय समिति

(क) प्रदेश सरकार अन्तर्गतको जिल्ला स्थित कृषि/पशु सेवा क्षेत्र हेर्ने कार्यालयले ब्लक कार्यक्रम सञ्चालनमा सहजीकरण र लाभग्राहीको अनुगमन गर्न लाभग्राहीको प्रतिनिधित्व रहने गरी एक ब्लक सञ्चालन समन्वय समिति गठन गर्नु पर्नेछ।

(ख) तोकिएको क्षेत्रफल वा पशु संख्या भएको एक मात्र संस्थाले सञ्चालन गर्ने ब्लकको हकमा सोही संस्थाका संचालकले नै ब्लक सञ्चालन समन्वय समितिको भूमिका निर्वाह गर्नेछन्।

(ग) एक भन्दा बढी संस्थाले तोकिए बमोजिमको ब्लक सञ्चालन गर्नु पर्ने भएमा संलग्न संस्थाको प्रतिनिधित्व हुने गरी ७ सदस्यीय ब्लक सञ्चालन समन्वय समिति गठन हुनेछ। यसरी गठन हुने समितिमा कम्तीमा ३ जना महिलाको सहभागिता हुनु पर्नेछ। समितिका सदस्यहरु मध्ये एक जना संयोजक हुनेछ र समिति एवं सदस्यको पदावधि २ आर्थिक वर्षको हुनेछ। हाल सञ्चालनमा रहेका ब्लक सञ्चालक समिति बाँकी अवधिको लागि ब्लक सञ्चालन समन्वय समितिमा रुपान्तरण हुनेछ।

(घ) ब्लक सञ्चालन समन्वय समितिको भूमिका देहाय बमोजिम हुनेछ:-

(अ) ब्लक क्षेत्रमा भएका विद्यमान प्रविधि र पूर्वाधारहरुको अभिलेख तयार गर्न सहजीकरण गर्ने।

(आ) ब्लक क्षेत्र अन्तर्गतका कृषक, समुह, कृषि सहकारी, कानून बमोजिम दर्ता भएका कृषि उद्यमी, कृषिसँग सम्बन्धित कम्पनी वा फर्महरुको विवरण अद्यावधिक गर्न सहजीकरण गर्ने।

(इ) सहभागितात्मक रूपमा प्राविधिकको सहयोगमा २ आर्थिक वर्षको ब्लक सञ्चालन कार्ययोजना तयार गर्न सहजीकरण गर्ने।

- (ई) ब्लक अन्तर्गत सञ्चालन हुने प्रविधिहरूको प्रसारमा प्रदेश भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय अन्तर्गतको जिल्ला स्थित कृषि/पशु सेवा क्षेत्र हेर्ने कार्यालयलाई सहजीकरण गर्ने।
- (उ) ब्लक क्षेत्र अन्तर्गत समूहिक खेती, सहकारी खेती, चक्लावन्दी खेती र पशुपालन प्रवर्द्धनमा समन्वय गर्ने।
- (ऊ) ब्लकमा उत्पादन हुने कृषि उपजको विवरण अद्यावधिक गर्न सहजीकरण गर्ने।
- (ऋ) ब्लक क्षेत्र अन्तर्गत स्थापना गरिएका पूर्वाधारहरूको विकास, प्रयोग र सम्बर्द्धनमा सहयोग र समन्वय गर्ने।
- (ॠ) परियोजनाका सरोकारवालाहरूसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने।
- (ऐ) ब्लक विकास कार्यक्रमको नियमित अनुगमन एवं पृष्ठपोषणमा प्रदेश सरकार अन्तर्गतको जिल्लास्थित कृषि/पशु सेवा क्षेत्र हेर्ने कार्यालयलाई सहजीकरण गर्ने।
- (ए) सञ्चालित ब्लकको प्रोफाइल तयार गर्न सहजीकरण गर्ने।

४.२.१३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र प्रगति प्रतिवेदन

(क) अनुगमन तथा मूल्याङ्कन: परियोजना कार्यान्वयन इकाई, प्रदेश सरकार अन्तर्गतको निकाय र स्थानीय तहले ब्लक विकास कार्यक्रम अन्तर्गत सञ्चालित क्रियाकलापहरूको एकल वा ब्लक क्षेत्रका लाभग्राही एवं सरोकारवालाहरू समेतको सहभागितामा संयुक्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न सक्नेछन्। प्रदेश सरकार अन्तर्गतको कृषि/पशु सेवा क्षेत्र हेर्ने जिल्लास्थित कार्यालय र ब्लक सञ्चालन समन्वय समितिले ब्लक कार्यक्रमको सार्वजनिक सुनुवाईका लागि सहजीकरण गर्नु पर्नेछ।

(ख) प्रगति प्रतिवेदन

- (अ) कार्यालयले खर्च र उपलब्धि सम्बन्धी चौमासिक र वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन तयार गरी जिल्ला स्थित परियोजना कार्यान्वयन इकाई पेश गर्नुपर्नेछ र संचालित कार्यक्रमको विवरण सम्बन्धित स्थानीय तहमा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ।
- (आ) प्रगति प्रतिवेदन अनुसूची- १३ बमोजिमको ढाँचा र राष्ट्रिय योजना आयोगले तोकेको ढाँचामा तयार गरी पेश गर्नु पर्नेछ।
- (इ) कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने कार्यालयले अनुसूची-७ बमोजिमको ढाँचामा ब्लकको प्रोफाइल तयार तथा अद्यावधिक गरी पेश गर्नु पर्नेछ।

४.३ व्यवसायिक कृषि उत्पादन तथा प्रशोधन केन्द्र (जोन) विकास कार्यक्रम

४.३.१ परिचय: बाली वस्तु विशेषका लागि तोकिएको क्षेत्रफल वा संख्याको न्यूनतम आधार पुरा गरेका प्राथमिक प्रशोधनका लागि आवश्यक पूर्वाधार सहितको व्यवसायिक कृषि उत्पादनको निश्चित क्षेत्रलाई व्यवसायिक कृषि उत्पादन तथा प्रशोधन केन्द्र (जोन) भनिनेछ। जोनमा बीउ/नक्ष, मल/आहारा र कृषि यन्त्र लगायतका उत्पादन सामग्री, सिँचाइ, विद्युत र सडक, कृषि बजार लगायतका पूर्वाधार, कृषि ऋण, बीमा (बाली सुरक्षण) एवं नीतिगत सहजीकरण, कृषक व्यवसायीको क्षमता विकास र प्राथमिक प्रशोधन उद्योग प्रवर्द्धन जस्ता सेवा सुविधा र पूर्वाधार मार्फत कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि, कृषि उपज बजारीकरण र प्राथमिक कृषि प्रशोधन उद्योगहरू प्रवर्द्धन गरिनेछ। परियोजना कार्यान्वयनको प्रथम वर्षमा ३० वटा जोन स्थापना भएका थिए र परियोजना अन्त्यसम्ममा जोनहरूको संख्या ३०० पुऱ्याइने परियोजना दस्तावेजमा उल्लेख भए बमोजिम जोनहरूको विकास गरिनेछ।

४.३.२ उद्देश्य: व्यवसायिक कृषि उत्पादन तथा प्रशोधन केन्द्र (जोन) विकास कार्यक्रमको उद्देश्य देहाय बमोजिम रहेको छ:-

- (क) जोनमा समावेश गरिएका बाली/वस्तुको उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने,
- (ख) जोन क्षेत्रमा कृषि यान्त्रिकीकरण, कृषि पूर्वाधार विकास एवं व्यवसायीकरण प्रवर्द्धन तथा प्रारम्भिक प्रशोधन केन्द्रहरूको स्थापना मार्फत कृषि आधुनिकीकरणको आधारशिला तयार गर्ने,
- (ग) जोन तथा आसपासका क्षेत्रहरूमा रोजगारी सृजना गर्ने।

४.३.३ **जोन निर्माण:** पकेट र ब्लक विकास कार्यक्रम अन्तर्गत सञ्चालित एउटै जिल्ला भित्रका पकेट र ब्लकको विस्तार भएर वा नजिकका पकेट र ब्लकहरू क्लष्टरमा एकिकृत भई बाली वस्तु विशेषको लागि तोकिएको क्षेत्रफल/संख्या को न्यूनतम आधार पुरा गरेमा त्यस्तो क्षेत्रलाई व्यवसायिक कृषि उत्पादन तथा प्रशोधन केन्द्र (जोन) मा स्तरोन्नती गर्न सकिनेछ। साथै, प्रदेश र स्थानीय तहबाट सञ्चालन गरिएका बाली वस्तु विशेषका उत्पादन क्षेत्रहरूलाई समेत आवश्यकता र औचित्यको आधारमा जोनमा समावेश गर्न सकिनेछ। राष्ट्रिय प्राथमिकताको आधारमा प्रादेशिक एवं बाली वस्तुगत सन्तुलन कायम हुने गरी परियोजनाले तोकिएको लक्ष्य अनुसारका जोनहरू विकास गरिनेछ।

४.३.४ **जोनका लागि क्षेत्रफल/संख्याको न्यूनतम आधार**

(क) जोन क्षेत्र छनौट र जोन विकास कार्यक्रम सञ्चालनको लागि तालिका-५ मा उल्लेख भए बमोजिम न्यूनतम क्षेत्रफल वा संख्याको आधार पुरा गर्नु पर्नेछ।

तालिका ५: जोन विकास कार्यक्रम सञ्चालनका आधारहरू

बाली/वस्तु	इकाई	आधार	कैफियत
बाली	हेक्टर	५००	
मौरी	घार संख्या	५०००	
माछा (जलाशय क्षेत्र)	हेक्टर	५००	
गाई	उन्नत माउ संख्या	२०००	दैनिक ५००० लिटर दुध संकलन गर्ने चिलिङ्ग भ्याट सहितको कृषक उद्यमी वा समूह सहकारी
भैंसी	उन्नत माउ संख्या	१०००	
वाखा	उन्नत संख्या	१५०००	
बंगुर	उन्नत माउ संख्या	१०००	

(ख) तोकिए बमोजिमको न्यूनतम क्षेत्रफल वा संख्या नपुगेको हाल सञ्चालनमा रहेका जोनको हकमा क्षेत्रफल विस्तार/संख्या वृद्धिका कार्यक्रम अनिवार्य रूपमा सञ्चालन गर्नु पर्नेछ।

४जोनको संख्या र कार्यक्रम सञ्चालन अवधि ५.३.: जिल्लागत बाली वस्तुको प्राथमिकतालाई आधार लिई प्रत्येक जिल्लामा परियोजना अवधिसम्ममा बढीमा ५ वटा जोनहरू छनौट गरी कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। यी जोनहरूमा बढीमा ४ आर्थिक वर्षसम्म कार्यक्रम सञ्चालन हुनेछन्। जोन विकास कार्यक्रमको अनुशरण (follow up) र निरन्तरता कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालयले तोकिएको निकायबाट हुनेछ।

४जोनको अन्य संभागहरूसँगको सम्बन्ध ६.३.: पकेट र ब्लकमा हुने उत्पादनले सोही बाली/वस्तुको जोनमा रहने कृषि बजार र प्रशोधन उद्योगको लागि कृषि उपज र कच्चा पदार्थ उपलब्ध गराउने छन्। त्यस्तै जोनमा रहेका स्रोत केन्द्रहरूबाट ब्लक र पकेटका लागि बीउ नसल लगायत अन्य प्रविधिहरू उपलब्ध हुने छन्।

४७.३. **जोन क्षेत्र विस्तार:** लाभग्राही समुदायको माग र सम्भाव्यता तथा आवश्यकताका आधारमा जोन क्षेत्र विस्तार गर्न सकिनेछ। जोन क्षेत्र छनौटको लागि तोकिएको प्राविधिक कार्यदलले नै जोन क्षेत्र विस्तारको लागि अध्ययन/अनुगमन गरी प्रतिवेदन पेश गर्नेछ। यसरी विस्तार गरिने क्षेत्र हाल सञ्चालित जोन क्षेत्रको आसपासमा हुनुपर्नेछ। प्राविधिक कार्यदलको प्रतिवेदन तथा जिल्ला परियोजना कार्यान्वयन समन्वय तथा अनुगमन समितिको सिफारिस सहित परियोजना कार्यान्वयन इकाईले जोन क्षेत्र विस्तारको लागि परियोजना व्यवस्थापन इकाईमा अनुरोध गर्नेछ। यसरी अनुरोध प्राप्त भएमा

परियोजना व्यवस्थापन इकाईले आसपासका जोडिएका क्षेत्रहरू समावेश गरी जोन क्षेत्र विस्तार गर्न स्वीकृति दिन सक्नेछ।

४.३.८ सञ्चालन गर्ने निकाय: जोन विकास कार्यक्रम सञ्चालनको मुख्य जिम्मेवारी तोकिएको जिल्लामा रहेको परियोजना कार्यान्वयन इकाईको रहनेछ र प्रदेश सरकार अन्तर्गतको जिल्ला स्थित कृषि/पशु सेवा क्षेत्र हेर्ने कार्यालय र स्थानीय तहले सहजीकरण र समन्वय गर्नेछन्।

४.३.९ कार्यक्रमको लक्षित समुदाय/वर्ग: जोन विकास कार्यक्रम देहाय बमोजिमका लक्षित समुदाय/वर्ग सहभागी हुन पाउने छन्:-

- (क) स्थानीय तह वा अन्य सरकारी निकायमा नियमानुसार दर्ता भएका कृषक समूह
- (ख) कृषि कार्य गर्ने उद्देश्य सहित सहकारी ऐन बमोजिम दर्ता भएका सहकारीहरू
- (ग) नियमानुसार दर्ता भएका जल/वन उपभोक्ता समितिहरू
- (घ) कानुन बमोजिम दर्ता भएका कृषि उद्यमी, फर्म वा कम्पनीहरू

४.३.१० जोन छनौट

४.३.१०.१ जोन निर्धारणका आधारहरू: जोन विकास कार्यक्रम सञ्चालनका लागि अनुसूची-१ बमोजिमका बाली/वस्तुमा देहायका आधारमा जोन क्षेत्र निर्धारण गर्नु पर्नेछ:-

- (क) कृषिमा आधारित उद्योग व्यवसायको लागि कच्चा पदार्थमा प्रयोग हुने बाली
- (ख) स्थानीय स्तरमा रोजगारी सृजना गर्न सक्ने बाली/वस्तु
- (ग) आयात प्रतिस्थापना र निर्यात प्रवर्द्धनमा सहयोग पुऱ्याउने बाली/वस्तु
- (घ) सिँचाइ, सडक र सेवा प्रदायक संस्था लगायतका आवश्यक पूर्वाधार भएको
- (ङ) तोकिएको क्षेत्रफलमा सामुहिक खेती तथा चक्लाबन्दी भएको/हुनसक्ने वा एउटै कोरिडोरमा रहेको
- (च) विगतमा सम्बन्धित बाली/वस्तुको ब्लक सञ्चालन भएको
- (छ) हालको क्षेत्रफल, उत्पादन, उत्पादकत्व र समावेश हुने घरधुरी तथा खेती योग्य जग्गा
- (ज) प्रस्तावित जोन क्षेत्र भित्र स्रोत केन्द्रको अवस्था, प्रमुख प्रशोधन तथा बजारीकरणका अवसरहरू
- (झ) प्रस्तावित जोन क्षेत्र भित्र सामुहिक खेती तथा चक्लाबन्दी को हालको अवस्था एवं विस्तारको संभावना
- (ञ) स्रोत केन्द्र विकासको अवस्था

४.३.१०.२ जोन छनौट प्रक्रिया: जोन छनौट गरी स्वीकृत गर्ने प्रक्रिया देहाय अनुसार हुनेछ:-

(क) **जोन विकास कार्यक्रम माग:** सम्बन्धित बाली वस्तुको पकेट ब्लक कार्यक्रम सञ्चालन भईरहेका क्षेत्रका इच्छुक लक्षित समुदाय/वर्गले अनुसूची-१४ बमोजिमको ढाँचामा विवरण भरी स्थानीय तहको सिफारिस समेत संलग्न गरी अनुसूची-१५ बमोजिमको ढाँचामा परियोजना कार्यान्वयन इकाईमा आवेदन पेश गर्नु पर्नेछ।

(ख) **प्राविधिक कार्यदल गठन:** जोन विकास कार्यक्रम सञ्चालनको लागि प्राप्त आवेदन उपर अध्ययन गरी प्रतिवेदन पेश गर्न परियोजना कार्यान्वयन इकाईले देहाय बमोजिम प्राविधिक कार्यदल गठन गर्नेछ।

कृषि/पशु सेवा अधिकृत, परियोजना कार्यान्वयन इकाई	संयोजक
प्रमुख वा निजले तोकिएको प्रतिनिधि, प्रदेश सरकार अन्तर्गतको	
जिल्ला स्थित कृषि/पशु सेवा क्षेत्र हेर्ने कार्यालय	सदस्य

- (ग) **अध्ययन एवं प्राविधिक प्रतिवेदन:** प्राविधिक कार्यदलले जोन विकास कार्यक्रम सञ्चालनको लागि प्राविधिक रूपमा सम्भाव्य रहे नरहेको यकिन गरी अनुसूची-१६ बमोजिमको मूल्याङ्कनको मापदण्डहरूको आधारमा मूल्याङ्कन गरी परियोजना कार्यान्वयन इकाईमा प्रतिवेदन पेश गर्नेछ।
- (घ) **प्रदेश परियोजना कार्यान्वयन समन्वय तथा अनुगमन समितिबाट अनुमोदन एवं सिफारिस:** मूल्याङ्कनको आधारमा मापदण्ड पुगेका उपयुक्त प्रस्तावहरूलाई परियोजना कार्यान्वयन इकाईले प्राथमिकताक्रम सहित प्रदेश परियोजना कार्यान्वयन समन्वय तथा अनुगमन समितिमा पेश गर्नेछ। यस समितिले प्रदेश अन्तर्गत संभावना भएका राष्ट्रिय प्राथमिकताका बालीहरूको जिल्लागत र भौगोलिक क्षेत्रगत सन्तुलन कायम हुने गरी अनुमोदन गर्नेछ र परियोजना कार्यान्वयन समितिमा पेश गर्न परियोजना व्यवस्थापन इकाईलाई सिफारिस गर्नेछ।
- (ङ) जोन विकास कार्यक्रम सञ्चालनको लागि प्रदेश परियोजना कार्यान्वयन समन्वय तथा अनुगमन समितिबाट सिफारिस भइ आएका प्रस्तावहरू उपर परियोजना कार्यान्वयन समितिले छलफल गरी परियोजना निर्देशक समितिमा सिफारिस गर्नेछ।
- (च) परियोजना निर्देशक समितिले परियोजना व्यवस्थापन इकाईको प्रस्तावमा परियोजना कार्यान्वयन समितिबाट सिफारिस भएका नयाँ जोन विकास कार्यक्रम तथा कार्यक्षेत्र माथि छलफल गरी निर्णय गर्नेछ।

४.३.११ जोन विकास कार्यक्रम सञ्चालन प्रक्रिया

- (क) परियोजना कार्यान्वयन इकाईले जोन कार्य क्षेत्रभित्र रहेका ईच्छुक लक्षित समुदाय/वर्गलाई जोन विकास कार्यक्रम अन्तर्गत सञ्चालन हुने विभिन्न कार्यक्रमहरूमा सहभागिताका लागि सूचिकृत गर्नेछ। परियोजना कार्यान्वयन इकाईले जोन अन्तर्गत सञ्चालन हुने सम्पूर्ण कार्यक्रमहरूको अनुसूची-९ अनुसारको ढाँचामा सार्वजनिक सूचना आह्वान गरी लक्षित समुदाय/वर्गबाट आवेदन माग गर्नेछ।
- (ख) जोन कार्यक्रममा सहभागी हुन इच्छुक लक्षित समुदाय/वर्गले तोकेको बाली/वस्तुमा आधारित रही अनुसूची-१० बमोजिमको ढाँचामा निवेदन पेश गर्नु पर्नेछ।
- (ग) जोन अन्तर्गत कार्यक्रम सञ्चालनका लागि परियोजना कार्यान्वयन इकाईमा प्राप्त हुन आएका आवेदनहरूको मूल्याङ्कनको लागि देहाय बमोजिमको प्राविधिक समिति रहनेछ।
प्रमुख, परियोजना कार्यान्वयन इकाई	संयोजक
प्रमुख वा निजले तोकेको प्रतिनिधि, प्रदेश सरकार अन्तर्गतको जिल्ला स्थित कृषि/ पशु सेवा क्षेत्र हेर्ने कार्यालय	सदस्य
कृषि/पशु सेवा अधिकृत/प्राविधिक, परियोजना कार्यान्वयन इकाई	सदस्य सचिव
- (घ) प्राविधिक समितिले जोन सञ्चालन हुने सम्बन्धित स्थानीय तहको कृषि/पशु सेवा शाखा प्रमुख वा प्रतिनिधि, जोन सञ्चालन समन्वय समितिको संयोजक वा प्रतिनिधि र अन्य २ जना पदाधिकारीहरूलाई बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ।
- (ङ) तोकिएको जोन क्षेत्र भित्रबाट जोन कार्यक्रममा सहभागिताका लागि प्राप्त आवेदनहरूको अनुसूची-११ बमोजिमको मूल्याङ्कनको आधारहरूमा प्राविधिक समितिले मूल्याङ्कन गर्नेछ। मूल्याङ्कनको आधारहरूलाई समितिले आवश्यकता अनुसार विस्तृतीकरण समेत गर्न सक्नेछ।
- (च) प्राविधिक समितिले आवश्यकता अनुसार स्थलगत प्रमाणिकरणको लागि कर्मचारी परिचालन गर्न सक्नेछ।
- (छ) प्राविधिक समितिले कार्यक्रमको दोहोरोपन नपर्ने गरी प्राप्त आवेदनहरूको मूल्याङ्कन गरी प्राथमिकताक्रम तोकी स्वीकृतिका लागि परियोजना कार्यान्वयन इकाई प्रमुख समक्ष पेश गर्नेछ।

(ज) परियोजना कार्यान्वयन इकाई प्रमुखले जोन अन्तर्गत सञ्चालन हुने अनुसूची-१७ बमोजिमका क्रियाकलापहरू सञ्चालनको लागि कार्यालयमा सिफारिस गरिएका लक्षित समुदाय/वर्गको आवेदन स्वीकृत वा अस्वीकृत गर्न सक्नेछ।

(झ) परियोजना कार्यान्वयन इकाईले जोन विकास कार्यक्रम अन्तर्गत सञ्चालन हुने क्रियाकलापको लागि लागत अनुमान, प्राविधिक स्पेशिफिकेशन र कार्यान्वयन कार्य योजना नियमानुसार स्वीकृत गर्नु पर्नेछ।

४.३.१२ जोन सञ्चालन समन्वय समिति गठन एवं जिम्मेवारी

(क) परियोजना कार्यान्वयन इकाईले जोन विकास कार्यक्रम सञ्चालनमा सहजीकरण र लाभग्राहीको अनुगमन गर्न लाभग्राहीको प्रतिनिधित्व रहने गरी परियोजना कार्यान्वयन इकाईमा जोन स्थापनाका लागि सूचीकृत भएका निश्चित क्षेत्र भित्रका संस्थाहरूको प्रतिनिधित्व हुने गरी ९ सदस्यीय जोन सञ्चालन समन्वय समिति गठन गर्नु पर्नेछ। यसरी गठन हुने समितिमा कम्तीमा ३ जना महिलाको सहभागिता हुनु पर्नेछ। सदस्य मध्ये एक जना समितिको संयोजक हुनेछ र समिति एवं सदस्यको पदावधि २ आर्थिक वर्षको हुनेछ। हाल सञ्चालनमा रहेका जोन सञ्चालक समितिसमेत बाँकी अवधिको लागि जोन सञ्चालन समन्वय समितिमा रूपान्तरण हुनेछन्।

(ख) जोन सञ्चालन समन्वय समितिको भूमिका देहाय बमोजिम हुनेछ:-

(अ) जोन क्षेत्रमा भएका विद्यमान प्रविधि र पूर्वाधारहरूको अभिलेख तयार गर्न सहयोग गर्ने र जोन सञ्चालन अवधिको कार्ययोजना तयार गर्न परियोजना कार्यान्वयन इकाईलाई सहजीकरण गर्ने।

(आ) जोन अन्तर्गतका कृषक, कृषक समुह, कृषि सहकारी, उद्यमी, कानून बमोजिम दर्ता भएका कृषि सम्बन्धित कम्पनी वा फर्महरूको विवरण अद्यावधिक गर्न सहजीकरण गर्ने।

(इ) जोन क्षेत्रका कृषकहरूको माग संकलन गरी परियोजना कार्यान्वयन इकाईमा पेश गर्ने, प्रविधि प्रसार एवं उत्पादित वस्तुको बजारीकरण र उद्योगसँग जोड्न सहजीकरण गर्ने।

(ई) जोन अन्तर्गत समूहिक खेती, सहकारी खेती, चक्लावन्दी खेती र पशुपालन प्रवर्द्धन गर्न परियोजना कार्यान्वयन इकाईलाई सहजीकरण गर्ने।

(उ) परियोजना अन्तर्गत स्थापना गरिएका पूर्वाधारहरूको विकास, प्रयोग र सम्बर्द्धनमा समन्वय र सहजीकरण गर्ने।

(ऊ) परियोजनाका सरोकारवालाहरूसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने।

(ऋ) जोन क्षेत्र भित्र सञ्चालन गरिने वार्षिक कार्यक्रमको सहभागितात्मक योजना तर्जुमाको लागि परियोजना कार्यान्वयन इकाईसँग समन्वय गर्ने।

(ॡ) जोन विकास कार्यक्रमको अनुगमन एवं पृष्ठपोषणमा परियोजना कार्यान्वयन इकाईलाई सहजीकरण गर्ने।

४.३.१ सम्झौता र अनुदान रकम भुक्तानी

(क) स्वीकृत भएका आवेदक लाभग्राहीसँग परियोजना कार्यान्वयन इकाईले सम्झौताका द्विपक्षीय शर्तहरू बारे छलफल गरी अनुसूची-१२ बमोजिमको ढाँचामा सम्झौता गरी कायदेशि दिनुपर्नेछ।

(ख) सम्बन्धित लाभग्राहीलाई प्रचलित कानून बमोजिम अनुदान रकम भुक्तानी गरिनेछ।

४.३.१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र प्रगति प्रतिवेदन

(क) अनुगमन तथा मूल्याङ्कन: परियोजना कार्यान्वयन इकाईले जोन विकास कार्यक्रम अन्तर्गत सञ्चालित क्रियाकलापहरूको एकल वा जोन क्षेत्रका लाभग्राही एवं सरोकारवालाहरूको सहभागितामा संयुक्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नेछ। परियोजना कार्यान्वयन इकाई र जोन सञ्चालन समन्वय समितिले जोन कार्यक्रमको सार्वजनिक सुनुवाईका लागि सजहजीकरण गर्नु पर्नेछ।

(ख) प्रगति प्रतिवेदन

(अ) सम्बन्धित परियोजना कार्यान्वयन इकाईले सम्बन्धित जोन इकाईको सहयोगमा जोन विकास कार्यक्रमको खर्च र उपलब्धि चौमासिक र वार्षिक रूपमा तयार गरी प्रगति प्रतिवेदन सम्बन्धित तालुक निकायमा पेश गर्नु पर्नेछ।

(आ) प्रगति प्रतिवेदन अनुसूची-१३ र राष्ट्रिय योजना आयोगले तोकेको ढाँचामा तयार गरी पेश गर्नु पर्नेछ।

४.४ बृहत व्यवसायिक कृषि उत्पादन तथा औद्योगिक केन्द्र (सुपर-जोन) विकास कार्यक्रम

४.४.१ परिचय: बाली वस्तु विशेषका लागि तोकिएको क्षेत्रफल वा संख्याको न्यूनतम आधार पुरा गरेका कृषिमा आधारित उद्योग सहितको पूर्वाधार भएको व्यवसायिक कृषि उत्पादन र कृषि उपज प्रशोधन हुने निश्चित क्षेत्रलाई व्यवसायिक कृषि उत्पादन तथा औद्योगिक केन्द्र (सुपर-जोन) भनिनेछ। सुपर-जोनमा बीउ/नक्ष, मल/आहारा र कृषि यन्त्र लगायतका उत्पादन सामग्रीको उत्पादन, प्रयोगशाला सेवा, सिँचाइ, विद्युत र सडक, कृषि बजार लगायतका पूर्वाधारको व्यवस्था, कृषि ऋण, बीमा (बाली सुरक्षण) एवं नीतिगत सहजीकरण, कृषक व्यवसायी एवं कृषि प्राविधिकको क्षमता विकास, प्रशोधन उद्योग प्रवर्द्धन र कृषि उपजको गुणस्तर नियन्त्रण लगायतका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गरी बृहत व्यवसायिक कृषि उत्पादन र औद्योगिक केन्द्र विकास गरिनेछ। परियोजना कार्यान्वयनको प्रथम वर्षमा ७ वटा सुपरजोन स्थापना भएका थिए भने परियोजना अन्त्यसम्ममा सुपरजोनहरूको संख्या २१ पुऱ्याइने परियोजना दस्तावेजमा उल्लेख भए बमोजिम सुपरजोनहरू विकास गरिनेछ।

४.४.२ उद्देश्य: बृहत व्यवसायिक कृषि उत्पादन तथा औद्योगिक केन्द्र सुपर-जोन (विकास कार्यक्रमको उद्देश्य देहाय बमोजिम रहेको छ:-

- सुपरजोनमा समावेश गरिएका बाली/वस्तुको उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने,
- सुपरजोन क्षेत्रमा कृषि यान्त्रिकीकरण, कृषि पूर्वाधार विकास एवं व्यवसायीकरण प्रवर्द्धन तथा प्रशोधन उद्योगहरूको स्थापना मार्फत कृषि औद्योगिकीकरणको आधारशिला तयार गर्ने,
- प्रयोगशाला सेवा तथा कृषि अनुसन्धान र अध्ययन संस्थानको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने
- सुपरजोन तथा आसपासका क्षेत्रहरूमा रोजगारी सृजना गर्ने।

४.४.३ सुपरजोन निर्माण: जोन विकास कार्यक्रम अन्तर्गत सञ्चालित जोनको विस्तार भएर वा नजिकका ब्लक र जोनहरू क्लष्टरमा एकिकृत भई बाली वस्तु विशेषको लागि तोकिएको क्षेत्रफल/संख्याको न्यूनतम मापदण्ड पुरा गरेमा त्यस्तो क्षेत्रलाई बृहत व्यवसायिक कृषि उत्पादन तथा औद्योगिक केन्द्र (सुपरजोन) को रूपमा स्तरोन्नती गर्न सकिनेछ। साथै, प्रदेश र स्थानीय तहबाट सञ्चालन गरिएका बाली वस्तु विशेषका उत्पादन क्षेत्रहरूलाई समेत आवश्यकता र औचित्यको आधारमा सुपरजोनमा समावेश गर्न सकिनेछ। राष्ट्रिय प्राथमिकताको आधारमा प्रादेशिक एवं बाली वस्तुगत सन्तुलन कायम हुने गरी परियोजनाले तोकेको लक्ष्य अनुसारका सुपरजोनहरू विकास गरिनेछ।

४.४.४ सुपरजोनका लागि क्षेत्रफलको न्यूनतम आधार

(क) सुपरजोन क्षेत्र छनौट र सुपरजोन विकास कार्यक्रम सञ्चालनको लागि तालिका-६ मा उल्लेख भए बमोजिम न्यूनतम क्षेत्रफलको आधार पुरा गर्नु पर्नेछ।

तालिका ६: सुपरजोन कार्यक्रम सञ्चालनका आधारहरू

बाली/वस्तु	इकाई	आधार	कैफियत
बाली	हेक्टर	१०००	
माछा (जलाशय क्षेत्र)	हेक्टर	१०००	

- (ख) तोकिए बमोजिमको न्यूनतम क्षेत्रफल वा संख्या नपुगेको हाल सञ्चालनमा रहेका सुपरजोनको हकमा क्षेत्रफल विस्तार कार्यक्रम अनिवार्य रूपमा सञ्चालन गर्नु पर्नेछ।
- ४.४.५ सुपरजोनको संख्या र कार्यक्रम सञ्चालन अवधि: बाली वस्तुको प्राथमिकतालाई आधार लिई प्रत्येक प्रदेशमा परियोजना अवधिसम्ममा बढीमा ५ वटा सुपरजोनहरू छनौट गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिनेछ र यी सुपरजोनहरूमा परियोजना अवधिसम्म कार्यक्रम सञ्चालन हुनेछन्। सुपरजोन इकाईको फलोअप र निरन्तरता संघीय सरकारको कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालयबाट तोकिएको निकायबाट हुनेछ।
- ४.४.६ सुपरजोनको अन्य संभागहरूसँगको सम्बन्ध: पकेट, ब्लक र जोनमा हुने उत्पादनले सोही बाली/वस्तुको सुपरजोनमा रहने कृषि बजार र प्रशोधन उद्योगको लागि कृषि उपज र कच्चा पदार्थ उपलब्ध गराउने छन्। त्यस्तै सुपरजोनमा रहेका स्रोत केन्द्रहरूबाट जोन, ब्लक र पकेटका लागि बीउ नक्ष लगायत अन्य प्रविधिहरू उपलब्ध हुने छन्।
- ४.४.७ सुपरजोन क्षेत्र विस्तार: लाभग्राही समुदायको माग र सम्भाव्यता तथा आवश्यकताका आधारमा सुपर जोनको क्षेत्र विस्तार गर्न सकिनेछ। सुपर जोन क्षेत्र छनौटको लागि तोकिएको प्राविधिक कार्यदलले नै सुपर जोन क्षेत्रको विस्तारको लागि अध्ययन/अनुगमन गरी प्रतिवेदन पेश गर्नेछ। यसरी विस्तार गरिने क्षेत्र हाल सञ्चालित सुपर जोन क्षेत्रको आसपासमा हुनुपर्नेछ। प्राविधिक कार्यदलको प्रतिवेदन तथा प्रदेश परियोजना कार्यान्वयन समन्वय तथा अनुगमन समितिको सिफारिस सहित परियोजना कार्यान्वयन इकाईले सुपर जोन क्षेत्र विस्तारको लागि परियोजना व्यवस्थापन इकाईमा अनुरोध गर्नेछ। यसरी अनुरोध प्राप्त भएमा परियोजना व्यवस्थापन इकाईले आसपासका जोडिएका क्षेत्रहरू समावेश गरी सुपर जोन क्षेत्रको विस्तार गर्न स्वीकृति दिन सक्नेछ।
- ४.४.८ सञ्चालन गर्ने निकाय: सुपरजोन विकास कार्यक्रम सञ्चालनका लागि तोकिएको जिल्लामा रहेको परियोजना कार्यान्वयन इकाईको मुख्य जिम्मेवारी रहनेछ र प्रदेश सरकारको जिल्ला स्थित कृषि/पशु सेवा क्षेत्र हेर्ने कार्यालय र स्थानीय तहको कृषि/पशु सेवा शाखाले समन्वय र सहजीकरण गर्नेछन्।
- ४.४.९ कार्यक्रमको लक्षित समुदाय/वर्ग: सुपरजोन विकास कार्यक्रममा देहाय बमोजिमका लक्षित समुदाय/वर्ग सहभागी हुन सक्ने छन्:-
- (क) स्थानीय तह वा अन्य सरकारी निकायमा नियमानुसार दर्ता भएका कृषक समूह
 - (ख) कृषि कार्य गर्ने उद्देश्य सहित सहकारी ऐन बमोजिम दर्ता भएका सहकारीहरू
 - (ग) नियमानुसार दर्ता भएका जल/वन उपभोक्ता समितिहरू
 - (घ) कानून बमोजिम दर्ता भएका कृषि फर्म वा कम्पनीहरू
 - (ङ) कृषि तथा पशुजन्य उद्योग/उद्योगी
- ४.४.१० सुपरजोन छनौट
- ४.४.१०.१ सुपरजोन निर्धारणका आधारहरू: सुपरजोन विकास कार्यक्रम सञ्चालनका लागि अनुसूची-१ बमोजिमका बाली/वस्तुमा देहायका आधारमा सुपरजोन क्षेत्र निर्धारण गर्नु पर्नेछ:-
- (क) कृषिमा आधारित उद्योग व्यवसायको लागि कच्चा पदार्थको रूपमा प्रयोग हुने बाली
 - (ख) स्थानीय स्तरमा रोजगारी सृजना गर्न सक्ने बाली/वस्तु
 - (ग) आयात प्रतिस्थापना र निर्यात प्रवर्द्धनमा सहयोग पुऱ्याउने बाली/वस्तु
 - (घ) सिँचाइ, सडक र सेवा प्रदायक संस्था लगायतका आवश्यक पूर्वाधार भएको
 - (ङ) तोकिएको क्षेत्रफलमा सामुहिक खेती तथा चक्लावन्दी भएको/हुनसक्ने वा एउटै कोरिडोरमा रहेको

- (च) विगतमा सम्बन्धित बाली/वस्तुको जोन सञ्चालन भएको
- (छ) हालको क्षेत्रफल, उत्पादन, उत्पादकत्व र समावेश हुने घरधुरी तथा खेती योग्य जग्गा
- (ज) प्रस्तावित सुपर जोन क्षेत्र भित्र स्रोत केन्द्रको अवस्था, प्रमुख प्रशोधन, औद्योगिकीकरण तथा बजारीकरणका अवसरहरू
- (झ) प्रस्तावित सुपर जोन क्षेत्र भित्र सामुहिक खेती तथा चक्लाबन्दीको हालको अवस्था एवं विस्तारको संभावना

४.४.१०.२ सुपरजोन छनौट प्रक्रिया: सुपरजोन छनौट गरी स्वीकृत गर्ने प्रक्रिया देहाय अनुसार हुनेछ:-

- (क) सुपरजोन विकास कार्यक्रम माग: सम्बन्धित बाली वस्तुको जोन कार्यक्रम सञ्चालन भईरहेका क्षेत्रका इच्छुक लक्षित समुदाय/वर्गले अनुसूची-१४ बमोजिमको ढाँचामा विवरण भरी स्थानीय तहको सिफारिस समेत संलग्न गरी अनुसूची १५ बमोजिमको ढाँचामा परियोजना कार्यान्वयन इकाईमा आवेदन पेश गर्नु पर्नेछ।
- (ख) प्राविधिक कार्यदल गठन: सुपरजोन विकास कार्यक्रम सञ्चालनको लागि प्राप्त आवेदन उपर अध्ययन गरी प्रतिवेदन पेश गर्न परियोजना कार्यान्वयन इकाईले देहाय बमोजिमको प्राविधिक कार्यदल गठन गर्नु पर्नेछ।

कृषि/पशु सेवा अधिकृत, परियोजना कार्यान्वयन इकाई	संयोजक
प्रमुख वा प्रतिनिधि, प्रदेश सरकार अन्तर्गतको जिल्ला स्थित कृषि/पशुसेवा क्षेत्र हेर्ने कार्यालय	सदस्य
सम्बन्धित बाली/वस्तुको विषय विज्ञ	सदस्य
- (ग) अध्ययन एवं प्राविधिक प्रतिवेदन: प्राविधिक कार्यदलले सुपरजोन विकास कार्यक्रम सञ्चालनको लागि प्राविधिक रूपमा सम्भाव्य रहे नरहेको यकिन गरी अनुसूची-१६ बमोजिमको मूल्याङ्कनको मापदण्डहरूको आधारमा मूल्याङ्कन गरी परियोजना कार्यान्वयन इकाईमा प्रतिवेदन पेश गर्नेछ।
- (घ) प्रदेश परियोजना कार्यान्वयन समन्वय तथा अनुगमन समितिबाट अनुमोदन एवं सिफारिस: मूल्याङ्कनको आधारमा मापदण्ड पुगेका उपयुक्त प्रस्तावहरूलाई परियोजना कार्यान्वयन इकाईले प्राथमिकताक्रम सहित प्रदेश परियोजना कार्यान्वयन समन्वय तथा अनुगमन समितिमा पेश गर्नेछ। यस समितिले प्रदेश अन्तर्गत संभावना भएका राष्ट्रिय प्राथमिकताका बालीहरूको जिल्लागत र भौगोलिक क्षेत्रगत सन्तुलन कायम हुने गरी अनुमोदन गर्नेछ र परियोजना कार्यान्वयन समितिमा पेश गर्न परियोजना व्यवस्थापन इकाईलाई सिफारिस गर्नेछ।
- (ङ) सुपरजोन विकास कार्यक्रम सञ्चालनको लागि प्रदेश परियोजना कार्यान्वयन समन्वय तथा अनुगमन समितिबाट सिफारिस भइ आएका प्रस्तावहरू उपर परियोजना कार्यान्वयन समितिले छलफल गरी परियोजना निर्देशक समितिमा सिफारिस गर्नेछ।
- (च) परियोजना निर्देशक समितिले परियोजना व्यवस्थापन इकाईको प्रस्तावमा परियोजना कार्यान्वयन समितिबाट सिफारिस भएका नयाँ सुपरजोन विकास कार्यक्रम तथा कार्यक्षेत्र माथि छलफल गरी निर्णय गर्नेछ।

४.४.११ सुपरजोन विकास कार्यक्रम सञ्चालन प्रक्रिया

- (क) परियोजना कार्यान्वयन इकाईले सुपरजोन कार्यक्षेत्रभित्र रहेका इच्छुक लक्षित समुदाय/वर्गलाई सुपरजोन विकास कार्यक्रम अन्तर्गत सञ्चालन हुने विभिन्न कार्यक्रमहरूमा सहभागिताका लागि सूचिकृत गर्नेछ। परियोजना कार्यान्वयन इकाईले सुपरजोन अन्तर्गत सञ्चालन हुने सम्पूर्ण कार्यक्रमहरूको अनुसूची-९ अनुसारको ढाँचामा सार्वजनिक सूचना आह्वान गरी लक्षित समुदाय/वर्गबाट आवेदन माग गर्नेछ।

(ख) सुपरजोन कार्यक्रममा सहभागी हुन इच्छुक लक्षित समुदाय/वर्गले तोकेको बाली/वस्तुमा आधारित रही अनुसूची-१० बमोजिमको ढाँचामा निवेदन पेश गर्नु पर्नेछ।

(ग) सुपरजोन अन्तर्गत कार्यक्रम सञ्चालनका लागि परियोजना कार्यान्वयन इकाईमा प्राप्त हुन आएका आवेदनहरूको मूल्याङ्कनको लागि देहाय बमोजिमको प्राविधिक समिति रहनेछ।

प्रमुख, परियोजना कार्यान्वयन इकाई	संयोजक
प्रमुख वा प्रतिनिधि, प्रदेशको जिल्ला स्थित कृषि/ पशु सेवा क्षेत्र हेर्ने कार्यालय	सदस्य
कृषि/पशु सेवा अधिकृत/प्राविधिक, परियोजना कार्यान्वयन इकाई	सदस्य सचिव

(घ) प्राविधिक समितिले सुपरजोन सञ्चालन हुने सम्बन्धित स्थानीय तहको कृषि/पशु सेवा शाखा प्रमुख वा प्रतिनिधि, सुपर जोन सञ्चालन समन्वय समितिको संयोजक वा प्रतिनिधि र अन्य २ जना पदाधिकारीहरूलाई बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ।

(ङ) तोकिएको सुपरजोन क्षेत्र भित्रबाट सुपरजोन कार्यक्रममा सहभागिताका लागि प्राप्त आवेदनहरूको अनुसूची-११ को आधारमा आवश्यकता अनुसार विस्तृतीकरण गरी प्राविधिक समितिले मूल्याङ्कन गर्नेछ।

(च) प्राविधिक समितिले आवश्यकता अनुसार स्थलगत प्रमाणिकरणको लागि कर्मचारी परिचालन गर्न सक्नेछ।

(छ) प्राविधिक समितिले कार्यक्रमको दोहोरोपन नपर्ने गरी प्राप्त आवेदनहरूको मूल्याङ्कन गरी प्राथमिकताक्रम तोकिएको स्वीकृतिका लागि परियोजना कार्यान्वयन इकाई प्रमुख समक्ष पेश गर्नेछ।

(ज) परियोजना कार्यान्वयन इकाई प्रमुखले सुपरजोन अन्तर्गत सञ्चालन हुने अनुसूची-१८ बमोजिमका क्रियाकलापहरू सञ्चालनको लागि कार्यालयमा सिफारिस गरिएका लक्षित समुदाय/वर्गको आवेदन स्वीकृत वा अस्वीकृत गर्न सक्नेछ।

(झ) परियोजना कार्यान्वयन इकाईले सुपरजोन विकास कार्यक्रम अन्तर्गत सञ्चालन हुने क्रियाकलापको लागि लागत अनुमान, प्राविधिक स्पेशिफिकेशन र कार्यान्वयन कार्य योजना नियमानुसार स्वीकृत गर्नु पर्नेछ।

४.४.१२ सुपरजोन सञ्चालन समन्वय समिति गठन एवं जिम्मेवारी

(क) परियोजना कार्यान्वयन इकाईले सुपरजोन विकास कार्यक्रम सञ्चालनमा सहजीकरण र लाभग्राहीको अनुगमन गर्न लाभग्राहीको प्रतिनिधित्व रहने गरी परियोजना कार्यान्वयन इकाईमा सुपरजोन स्थापनाका लागि सूचीकृत भएका निश्चित क्षेत्र भित्रका संस्थाहरूको प्रतिनिधित्व हुने गरी ९ सदस्यीय सुपरजोन सञ्चालन समन्वय समिति गठन गर्नु पर्नेछ। यसरी गठन हुने समितिमा कम्तीमा ३ जना महिलाको सहभागिता हुनु पर्नेछ। सदस्य मध्ये एक जना समितिको संयोजक हुनेछ र समिति एवं सदस्यको पदावधि २ आर्थिक वर्षको हुनेछ। हाल सञ्चालित सुपर जोन सञ्चालक समिति बाँकी रहेको अवधिको लागि सुपरजोन सञ्चालन समन्वय समितिमा रूपान्तरण हुनेछ।

(ख) सुपरजोन सञ्चालन समन्वय समितिको भूमिका देहाय बमोजिम हुनेछ:-

(अ) सुपरजोन क्षेत्रमा भएका विद्यमान प्रविधि र पूर्वाधारहरूको अभिलेख तयार गर्न सहयोग गर्ने र सुपरजोन सञ्चालन अवधिको कार्ययोजना तयार गर्न परियोजना कार्यान्वयन इकाईलाई सहजीकरण गर्ने।

(आ) सुपरजोन अन्तर्गतका कृषक, कृषक समुह, कृषि सहकारी, उद्यमी, कानून बमोजिम दर्ता भएका कृषि सम्बन्धित कम्पनी वा फर्महरूको विवरण अद्यावधिक गर्न समन्वय गर्ने।

- (इ) सुपर जोन क्षेत्रका कृषकहरूको माग संकलन गरी परियोजना कार्यान्वयन इकाईमा पेश गर्ने, प्रविधि प्रसार एवं उत्पादित वस्तुको बजारीकरण र उद्योगसँग जोड्न सहजीकरण गर्ने।
- (ई) सुपरजोन अन्तर्गत समूहिक खेती, सहकारी खेती, चक्लावन्दी खेती प्रवर्द्धन गर्न परियोजना कार्यान्वयन इकाईसँग समन्वय गर्ने।
- (उ) परियोजना अन्तर्गत स्थापना गरिएका पूर्वाधारहरूको विकास ग र सम्बर्द्धनमा समन्वय रप्रयो , सहजीकरण गर्ने।
- (ऊ) परियोजनाका सरोकारवालाहरूसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने।
- (ऋ) सुपरजोन क्षेत्र भित्र सञ्चालन गरिने वार्षिक कार्यक्रमको सहभागितात्मक योजना तर्जुमाको लागि परियोजना कार्यान्वयन इकाईसँग समन्वय गर्ने।
- (ऌ) सुपर जोन विकास कार्यक्रमको अनुगमन एवं पृष्ठपोषणमा परियोजना कार्यान्वयन इकाईलाई सहजीकरण गर्ने।

४.४.१३ सम्झौता र अनुदान रकम भूक्तानी

- (क) स्वीकृत भएका आवेदक लाभग्राहीसँग परियोजना कार्यान्वयन इकाईले सम्झौताका द्विपक्षीय शर्तहरू बारे छलफल गरी अनुसूची-१२ बमोजिमको ढाँचामा सम्झौता गरी कायदेशि दिनुपर्नेछ।
- (ख) सम्बन्धित लाभग्राहीलाई प्रचलित कानून बमोजिम अनुदान रकम भूक्तानी गरिनेछ।

४.४.१४ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र प्रगति प्रतिवेदन

- (क) अनुगमन तथा मूल्याङ्कन: परियोजना कार्यान्वयन इकाईले जोन विकास कार्यक्रम अन्तर्गत सञ्चालित क्रियाकलापहरूको एकल वा जोन क्षेत्रका लाभग्राही एवं सरोकारवालाहरूको सहभागितामा संयुक्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नेछ। परियोजना कार्यान्वयन इकाई र जोन सञ्चालन समन्वय समितिले जोन कार्यक्रमको सार्वजनिक सुनुवाईका लागि सजहजीकरण गर्नु पर्नेछ।

(ख) प्रगति प्रतिवेदन

- (अ) सम्बन्धित परियोजना कार्यान्वयन इकाईले सम्बन्धित जोन इकाईको सहयोगमा जोन विकास कार्यक्रमको खर्च र उपलब्धि चौमासिक र वार्षिक रूपमा तयार गरी प्रगति प्रतिवेदन सम्बन्धित तालुक निकायमा पेश गर्नु पर्नेछ।
- (आ) प्रगति प्रतिवेदन अनुसूची-१३ र राष्ट्रिय योजना आयोगले तोकेको ढाँचामा तयार गरी पेश गर्नु पर्नेछ।

४.५ परियोजना कार्यान्वयन इकाईको संरचना: व्यवसायिक कृषि उत्पादन तथा प्रशोधन केन्द्र (जोन) विकास कार्यक्रम एवं वृहत व्यवसायिक कृषि उत्पादन तथा औद्योगिक केन्द्र (सुपर जोन) विकास कार्यक्रम सञ्चालनको लागि जिल्लास्तरमा परियोजना कार्यान्वयन इकाई रहनेछ। परियोजना व्यवस्थापन इकाईको सिफारिसमा कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालयबाट नेपाल कृषि सेवा अन्तर्गत राजपत्राङ्कित द्वितीय श्रेणीका अधिकृतको नेतृत्वमा नेपाल कृषि सेवा अन्तर्गतका राजपत्राङ्कित तृतीय श्रेणीका अधिकृत, नेपाल कृषि सेवा अन्तर्गत राजपत्रअनङ्कित श्रेणीका प्राविधिक सहायक/नायब प्राविधिक सहायक, नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद अन्तर्गतका प्राविधिक अधिकृत एवं प्राविधिक सहायक र नेपाल प्रशासन सेवाका नायब सुब्बा/खरिदार र लेखापाल परियोजना कार्यान्वयन इकाईमा खटाईनेछ। सुपर जोन एवं जोन विकास कार्यक्रम सञ्चालनको लागि परियोजना कार्यान्वयन इकाई अन्तर्गत सुपर जोन/जोन प्राविधिक इकाई रहनेछ। परियोजना कार्यान्वयन इकाईको दरबन्दी तालिका-७ मा उल्लेख भए बमोजिम वार्षिक स्वीकृत अस्थायी दरबन्दी अनुरूप हुनेछ।

तालिका ७: परियोजना कार्यान्वयन इकाईको कर्मचारी विवरण

प्रमुख (रा.प.द्वि.प्रा.,नेपाल कृषि सेवा/समूहकृत नहुने)-१	
सुपरजोन प्राविधिक इकाई	कृषि अधिकृत (रा.प.तृ.प्रा., नेपाल कृषि सेवा)-१ प्राविधिक अधिकृत (T6) -१ (नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषदबाट काज) प्राविधिक सहायक/प्राविधिक सहायक नायव (रा.प.अनं.प्र.प्रा./ रा.प.अनं.द्वि.प्रा., नेपाल कृषि सेवा)-२ प्राविधिक सहायक (T4) - १ (नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषदबाट काज) कार्यालय सहयोगी (सेवा करार) १
जोन प्राविधिक इकाई	कृषि अधिकृत (रा.प.तृ.प्रा., नेपाल कृषि सेवा)-१ प्राविधिक सहायक/प्राविधिक सहायक नायव (रा.प.अनं.प्र.प्रा./ रा.प.अनं.द्वि.प्रा., नेपाल कृषि सेवा)-२ कार्यालय सहयोगी (सेवा करार) -१
आर्थिकप्रशासन शाखा	लेखापाल (रा.प.अनं.प्र., नेपाल प्रशासन) -१
प्रशासन शाखा	नायव सुब्बा (रा.प.अनं.प्र., नेपाल प्रशासन)/खरिदार (रा.प.अनं.द्वि., नेपाल प्रशासन)- १
हलुका सवारी चालक -१ कार्यालय सहयोगी -१ (सेवा करार)	

परिच्छेद ५

अन्य कार्यक्रमहरू

५.१ प्राविधिक शिक्षालयसँगको सहकार्यमा व्यवसायिक कृषि उत्पादन कार्यक्रम

५.१.१ परिचय: प्राविधिक शिक्षालयमा कृषि विषय अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको अध्ययनसँगै उद्यमशीलता विकास गरी भविष्यमा दक्ष प्राविधिक उत्पादन गर्ने एवं व्यवसायी बनाई रोजगारी सृजना गर्न प्राविधिक शिक्षालयसँगको सहकार्यमा व्यवसायिक कृषि उत्पादन कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।

५.१.२ उद्देश्य: प्राविधिक शिक्षालयसँगको सहकार्यमा व्यवसायिक कृषि उत्पादन कार्यक्रम सञ्चालनको उद्देश्य देहाय बमोजिम रहेको छ:-

- (क) विद्यार्थीहरूमा प्राविधिक सीप एवं उद्यमशीलताको विकास गर्ने,
- (ख) प्राविधिक शिक्षालयलाई सिकाइ र स्रोत केन्द्रको रूपमा विकास गर्ने,
- (ग) अध्ययनरत विद्यार्थीलाई अध्ययन खर्च जुटाउन सहयोग पुऱ्याउने।

५.१.३ कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिने व्यवसायिक क्षेत्रहरू

- (क) तरकारी खेती
- (ख) माछा पालन
- (ग) कुखुरा पालन
- (घ) बाख्रा पालन
- (ङ) च्याउ खेती
- (च) हाँस पालन
- (छ) मौरीपालन
- (ज) अन्न बाली
- (झ) नर्सरी
- (ञ) कृषि, पशुपन्छी तथा मत्स्यका आधारभूत प्रयोगशाला सेवा
- (ट) स्थान विशेषका अन्य बाली/वस्तु

५.१.४ प्राविधिक शिक्षालय छनौटका आधारहरू: प्राविधिक शिक्षालयसँगको सहकार्यमा व्यवसायिक कृषि उत्पादन कार्यक्रम संचालनको लागि प्राविधिक शिक्षालय छनौटका आधारहरू देहाय बमोजिम हुनेछ:-

- (क) व्यवसायिक कृषि उत्पादनको लागि बाली/वस्तु विशेषका लागि आवश्यक जग्गाको न्यूनतम क्षेत्रफल उपलब्ध भएको
- (ख) जग्गा आफ्नै स्वामित्वमा भएको वा कम्तीमा ५ वर्षको करार सम्झौता भएको
- (ग) नवप्रवर्तन अवधारणालाई प्रवर्द्धन गर्ने प्रकृतिको प्रस्ताव
- (घ) विद्यार्थीको प्रतिबद्धता र सहभागी हुने विद्यार्थी संख्या
- (ङ) विद्यार्थी छनौट प्रक्रिया, उत्पादन तथा बिक्री योजना र प्रतिफल वितरण प्रक्रिया समेत उल्लेख भएको
- (च) कम्तीमा २५ प्रतिशत लगानी गर्ने शिक्षालयको प्रतिबद्धता

५.१.५ कार्यक्रमलाई प्रोत्साहन गर्न परियोजनाले उपलब्ध गराउन सक्ने सुविधा: प्राविधिक शिक्षालयसँगको सहकार्यमा व्यवसायिक कृषि उत्पादन कार्यक्रम संचालनको लागि प्राविधिक शिक्षालयलाई देहाय बमोजिमको सुविधा उपलब्ध गराउन सक्नेछ:-

- (क) कृषि पूर्वाधार निर्माण,
- (ख) कार्यक्रम सञ्चालन हुने क्षेत्रमा बीउ, विषादी, सुक्ष्म तत्व, कृषि औजार, प्रयोगशाला उपकरण आदिमा अनुदान उपलब्ध गराउने,
- (ग) उत्पादित कृषि उपजको बजारीकरणमा सहयोग पुऱ्याउने।

५.१.६ व्यवसायिक कृषि उत्पादन कार्यक्रम सञ्चालनका चरण

तालिका ८: व्यवसायिक कृषि उत्पादन कार्यक्रम सञ्चालनका चरणहरू

क्र सं.	चरणहरू	कार्य	जिम्मेवारी
क	इच्छुक प्राविधिक शिक्षालयसँग आवेदन माग	सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गर्ने	परियोजना कार्यान्वयन इकाई
ख	इच्छुक प्राविधिक शिक्षालयले आवेदन पेश गर्ने	इच्छा आवेदन पेश गर्ने	प्राविधिक शिक्षालय
ग	इच्छुक आवेदक शिक्षालयको यथार्थ वस्तु स्थिति विश्लेषण (माग र आवश्यकता पहिचान)	स्थलगत फिल्ड सर्वेक्षण	परियोजना कार्यान्वयन इकाई
घ	व्यवसायिक कृषि उत्पादन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने प्रक्रिया	मूल्याङ्कन, छनौट र जानकारी	परियोजना कार्यान्वयन इकाई
ङ	सहभागितात्मक व्यवसायिक कृषि उत्पादनको आवधरण पत्र तयार	व्यवसाय, विद्यार्थी छनौट, लागत अनुमान र कार्य योजना तयार गर्ने	प्राविधिक शिक्षालय र परियोजना कार्यान्वयन इकाई
च	लागत साझेदारी र आम्दानी बाँडफाँड	मापदण्ड तयार गर्ने	प्राविधिक शिक्षालय र परियोजना कार्यान्वयन इकाई
छ	कार्य सम्झौता	सम्झौता पत्र तयारी र हस्ताक्षर गर्ने	प्राविधिक शिक्षालय र परियोजना कार्यान्वयन इकाई
ज	कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन तयार	प्राविधिक	प्राविधिक शिक्षालय र परियोजना कार्यान्वयन इकाई
झ	अनुगमन तथा मुल्याङ्कन	मुल्याङ्कनका सूचक तयार गरी अनुगमन मुल्याङ्कन गर्ने	परियोजना कार्यान्वयन इकाई

५.१.७ दिगोपना: परियोजना कार्यान्वयन इकाईले सम्बन्धित शिक्षालयको मुल्याङ्कन गरी आवश्यकताका आधारमा स्वीकृत बजेटको परिधिभित्र रही दुई वर्ष सम्म कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्नेछ। कार्यक्रमको दिगोपनाका लागि आम्दानीको २० प्रतिशत रकम छुट्टै कोष स्थापना गरी तेस्रो वर्षदेखि शिक्षालयले नै यस कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिनुपर्नेछ।

५.२ चकलाबन्दीमा पकेट/ब्लक/जोन कार्यक्रम सहकारी र निजी क्षेत्रबाट सञ्चालन

५.२.१ परिचय: कृषि योग्य जग्गामा उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन स-साना कित्तामा छरिएर रहेका जग्गाहरूलाई चकलाबन्दी गर्न देहायका एक वा एक भन्दा बढी प्रक्रिया अपनाउन सकिनेछ:-

- एक आपसमा जग्गा सट्टापट्टा गरेर
- सहकारिता वा सामुहिक पद्धतिद्वारा संयुक्त रूपमा खेती गरेर
- क्लष्टरमा जग्गा भाडामा लिएर
- कृषक समुह /सहकारीले वृहत रूपमा खेती गर्ने व्यवस्था गरेर।

५.२.२ चक्लाबन्दीको आवश्यकता र औचित्य

- (क) नेपालमा औसत जग्गा स्वामित्व प्रति परिवार जम्मा ०.६८ हेक्टर र खण्डिकृत रूपमा रहेको,
- (ख) जग्गाको खण्डीकरणबाट कृषि भूमिको उत्पादकत्व कम रहेको,
- (ग) कृषिमा संलग्न जनसंख्या करिब ६० प्रतिशत रहेको र संलग्न श्रमशक्ति अर्ध रोजगारको रूपमा रही उत्पादकत्व न्यून रहेको,
- (घ) कृषिमा यान्त्रिकीकरण गर्न चुनौती रहेको।

५.२.३ उद्देश्यहरू

चक्लाबन्दी कार्यक्रम सञ्चालनको देहाय बमोजिमका उद्देश्य रहेका छन्:-

- (क) भूमिको बढ्दो खण्डीकरण एवं बाँझो जग्गा राख्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्ने,
- (ख) यान्त्रिकीकरणको माध्यमबाट उत्पादन लागत न्यूनीकरण गर्ने,
- (ग) बजारयोग्य परिमाणमा कृषि उत्पादन गरी प्रतिपर्धात्मक क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।

५.२.४ चक्लाबन्दीको किसिम

कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धिका लागि न्यूनतम क्षेत्रफलमा गहा/कान्ला सुधार गरी, जमिन सम्प्याई वा खण्डिकृत जग्गालाई एकीकरण गरी वा एकल बालीको खेती गरेर चक्लाबन्दी कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। निजी तथा सार्वजनिक जग्गामा देहाय बमोजिमको अवधारणामा चक्लाबन्दी कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिनेछ।

- (क) **निजी जग्गामा चक्लाबन्दी:** निजी जग्गामा तालिका-९ मा उल्लेखित अवधारणा अवलम्बन गरी न्यूनतम क्षेत्रफलमा जग्गाको एकीकरण वा एकल बालीको खेती गरेर चक्लाबन्दी कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।

तालिका ९: निजी जग्गामा चक्लाबन्दीको किसिम र न्यूनतम क्षेत्रफल

क्र. स.	अवधारणा/किसिम	एकलबाली खेती (Crop pooling)			चक्लाबन्दी खेती (Land pooling)		
		भौगोलिक क्षेत्र (हेक्टर)			भौगोलिक क्षेत्र (हेक्टर)		
		तराई	पहाड	हिमाल	तराई	पहाड	हिमाल
१	कृषक व्यवस्थित खेती (Farmer Managed Farming)	१०	७	५	१०	३	२
२	समुह/सहकारी व्यवस्थित कृषक खेती (Group/Cooperative Managed Farmer Farming)	१५	१०	७	१५	५	३
३	सहकारी व्यवस्थित सहकारी खेती (Cooperative Managed Cooperative Farming)	१०	७	५	१०	३	२
४	निजी फर्म व्यवस्थित कृषक खेती (Firm Managed Farmer Farming)	१०	७	५	१०	३	२
५	निजी फर्म व्यवस्थित खेती (Firm Managed Farming)	१०	७	५	१०	३	२

- (ख) **सार्वजनिक जग्गामा चक्लाबन्दी:** सार्वजनिक जग्गामा देहाय बमोजिमका अवधारणामा चक्लाबन्दी कार्यक्रम सञ्चालन हुन सक्नेछन्:-

- (अ) सहकारी व्यवस्थित सहकारी खेती (Cooperative Managed Cooperative Farming)
- (आ) निजी फर्म व्यवस्थित खेती (Firm Managed Farming)

- (ग) चक्लाबन्दी खेतीका विभिन्न किसिमहरूको सैद्धान्तिक अवधारणा

- (अ) **कृषक व्यवस्थित खेती (Farmer Managed Farming):** यस प्रकारको चक्लाबन्दी अवधारणामा किसानले बाली प्रणाली तथा जातहरू छनौटको निर्णय गर्दछन् र सबै आवश्यक लगानीहरू स्वयं व्यवस्थापन गर्दछन्। उत्पादन पश्चात र बजार सम्बन्धी गतिविधिहरू तथा खेती सम्बन्धी सबै जोखिमका लागि कृषक नै जिम्मेवार हुन्छन्। उत्पादन अनुसार किसानहरू लाभान्वित हुन्छन्।
- (आ) **समुह/सहकारी व्यवस्थित कृषक खेती (Group/Cooperative Managed Farmer Farming):** यस प्रकारको चक्लाबन्दी अवधारणामा समुह/सहकारीले बाली प्रणाली, जातहरू छनौट र उत्पादन पश्चात बजार सम्बन्धी गतिविधिहरूको निर्णय गर्दछन्। समुह/सहकारीले बीउ, मल, सिँचाइ र यान्त्रिकीकरण जस्ता कार्यहरूमा सहयोग पुऱ्याउने गर्दछन्। किसानहरूले उत्पादन क्रियाकलापमा मात्र लगानी गर्दछन्। कृषकहरू उत्पादन अनुसार लाभान्वित हुन्छन् र सहकारी सदस्यका रूपमा सहकारीको मुनाफाबाट पनि लाभ लिन्छन्। यस अवधारणामा सहकारीले व्यवस्थापन गतिविधिहरू सञ्चालन गर्ने हुँदा मुनाफा आर्जन गर्दछन्।
- (इ) **सहकारी व्यवस्थित सहकारी खेती (Cooperative Managed Cooperative Farming):** यस प्रकारको चक्लाबन्दी अवधारणामा सहकारीले आफ्नै वा जग्गा लीजमा लिई बाली प्रणाली, जातहरू छनौट, उत्पादन पश्चात बजार सम्बन्धी गतिविधिहरूको निर्णय गर्दछन्। सहकारीले बीउ, मल, सिँचाइ र यान्त्रिकीकरण जस्ता कार्यहरू व्यवस्थापन गर्दछन्। यस अवधारणामा जग्गा धनीहरूले निश्चित भाडा लिने गर्दछन् र सहकारीको सदस्य भए बापत प्राप्त हुने फाइदाहरूबाट लाभ लिन्छन्।
- (ई) **निजी फर्म व्यवस्थित कृषक खेती (Firm Managed Farmer Farming):** यस प्रकारको चक्लाबन्दी अवधारणामा एक निश्चित व्यवसायिक फर्मले कृषकसँग सम्झौता गर्दछन्। फर्मले बाली प्रणाली, जातहरू छनौट, उत्पादन पश्चात बजार सम्बन्धी गतिविधिहरूको निर्णय गर्दछन्। फर्मले बीउ, मल, सिँचाइ र यान्त्रिकीकरण जस्ता कार्यहरूमा सहयोग पुऱ्याउँदछन् र किसानहरूले उत्पादन क्रियाकलापमा मात्र लगानी गर्दछन्। कृषकहरू उत्पादन अनुसार लाभान्वित हुन्छन् र फर्मले व्यवस्थापन गतिविधिहरू सञ्चालन गर्ने हुँदा मुनाफा आर्जन गर्दछन्।
- (उ) **निजी फर्म व्यवस्थित खेती (Firm Managed Farming):** यस प्रकारको चक्लाबन्दी अवधारणामा फर्मले आफ्नै वा लीजमा लिएको जग्गामा बाली प्रणाली, जातहरू छनौट, उत्पादन पश्चात बजार सम्बन्धी गतिविधिहरूको निर्णय गर्दछन्। फर्मले बीउ, मल, सिँचाइ र यान्त्रिकीकरण जस्ता कार्यहरू व्यवस्थापन गर्दछन् र जग्गा धनीहरूले निश्चित भाडा लिने गर्दछन्।

(नोट: १.जग्गाको एकीकरण गरी चक्लाबन्दी कार्यक्रम सञ्चालन भएमा सबै प्रकारको बालीमा परियोजनाबाट सहयोग गरिने तर एकल बालीको खेती मार्फत चक्लाबन्दी भएमा बीउ उत्पादन, बहु वर्षीय बाली तथा नगदे बालीमा मात्र सहयोग गरिने।)

५.२.५ उपलब्ध हुने सुविधाहरू: चक्लाबन्दी कार्यक्रमलाई प्रोत्साहन गर्न परियोजनाले देहायका सुविधा उपलब्ध गराउन सक्नेछ:-

- (क) कृषि पूर्वाधार निर्माण,
- (ख) बीउ, विषादी, सुक्ष्म तत्व, कृषि औजार आदिमा अनुदान उपलब्ध गराउने,
- (ग) प्रविधि र प्राविधिक सेवा टेवा उपलब्ध गराउने,
- (घ) उत्पादित कृषि उपजको बचत सुनिश्चित हुने गरी बजारीकरणमा सहयोग पुऱ्याउने,
- (ङ) बाली बीमा गर्न सहजीकरण गर्ने,
- (च) ५ प्रतिशत भन्दा कम ब्याज दरमा कृषि ऋण उपलब्ध गराउन सिफारिस गर्ने।

५.२.६ चक्लाबन्दी कार्यक्रम सञ्चालनका चरणहरू

तालिका १०: चक्लाबन्दी कार्यक्रम सञ्चालनका चरणहरू

क्र सं.	चरणहरू	कार्य	जिम्मेवारी
१	चक्लाबन्दी गर्ने क्षेत्रको पहिचान		
क	इच्छुक कृषक, उद्यमी, समूह र सहकारीहरूसँग आवेदन माग	सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गर्ने	परियोजना कार्यान्वयन इकाई
ख	इच्छुक आवेदकको यथार्थ वस्तु स्थिति विश्लेषण (माग र आवश्यकता पहिचान सम्बन्धी अभिमुखीकरण)	स्थलगत फिल्ड सर्वेक्षण	परियोजना कार्यान्वयन इकाई
घ	चक्लाबन्दी कार्य गर्ने कृषक, उद्यमी, समूह र सहकारी मूल्याङ्कन	मूल्याङ्कन, लाभग्राही छनौट र जानकारी	परियोजना कार्यान्वयन इकाई
ङ	सहभागितात्मक चक्लाबन्दी आवधारणा पत्र तयार	चक्लाबन्दी कार्यको आवधारणा पत्र तयार गर्ने	परियोजना कार्यान्वयन इकाई र लाभग्राही
च	समुदाय वा संलग्नहरूको सहजीकरण समिति गठन	समिति गठन	परियोजना कार्यान्वयन इकाई र लाभग्राही
२	चक्लाबन्दी कार्यको प्रस्ताव तयार		
क	सम्बन्धित प्राविधिकको छनौट	प्राविधिक परिचालन	परियोजना कार्यान्वयन इकाई
ख	जग्गाको वर्गीकरण र उपयुक्त बालीको पहिचान	सहजीकरण समितिसँग अन्तरक्रिया गर्ने	परियोजना कार्यान्वयन इकाई र सम्बन्धित प्राविधिक
ग	लागत अनुमान र कार्य योजना तयार गर्ने	लागत अनुमान र कार्य योजना तयारी	परियोजना कार्यान्वयन इकाई र लाभग्राही
घ	लागत अनुमान र प्राप्त हुने प्रतिफलको आंकलन गर्ने	लागत अनुमान र प्राप्त हुने प्रतिफलको आंकलन	परियोजना कार्यान्वयन इकाई र लाभग्राही
ङ	लागत साझेदारीको आधार तयार गर्ने	लागत साझेदारीको आधार तयार गर्ने	परियोजना कार्यान्वयन इकाई र लाभग्राही
३	स्थलगत वस्तु स्थितिको अभिलेखीकरण		
क	आली कन्ला र निर्मित पूर्वाधारको नाप नक्सा तयार	प्राविधिक परिचालन	परियोजना कार्यान्वयन इकाई र लाभग्राही
ख	सामाजिक तथा वातावरणीय पक्षको प्रभाव आंकलन	छलफल र अन्तरक्रिया	परियोजना कार्यान्वयन इकाई र लाभग्राही
ग	चक्लाबन्दी पूर्व खेतीबाट प्राप्त प्रतिफलको मूल्य निर्धारण गर्ने	यथास्थिति प्रतिफलको आंकलन गर्ने	परियोजना कार्यान्वयन इकाई र लाभग्राही
घ	आली कान्ला र जग्गा सम्बन्धी उत्पन्न हुने सामाजिक समस्याहरूको पहिचान र व्यवस्थापन गर्ने	समस्या र चुनौती व्यवस्थापन गर्ने	परियोजना कार्यान्वयन इकाई र लाभग्राही
४	विस्तृत एकीकृत चक्लाबन्दी कार्य योजना तयार		
क	मस्यौदा नाप नक्सा तयार गर्ने (पूर्वाधार विकास सहित)	प्राविधिक परिचालन	परियोजना कार्यान्वयन इकाई र लाभग्राही
ख	परियोजनाको आर्थिक, सामाजिक तथा	छलफल र अन्तरक्रिया	परियोजना कार्यान्वयन इकाई

	वातावरणीय पक्षको प्रभाव आंकलन		र लाभग्राही
ग	सहभागी हुनेहरुको सुझाव समेत समावेश गरी विस्तृत एकीकृत चक्लावन्दी कार्य योजना तयार गर्ने	प्राविधिक परिचालन	परियोजना कार्यान्वयन इकाई र लाभग्राही
घ	विवाद व्यवस्थापन	आचार संहिता तयार गर्ने	परियोजना कार्यान्वयन इकाई र लाभग्राही
ङ	विस्तृत एकीकृत चक्लावन्दी कार्य योजना स्वीकृत	कार्य योजना स्वीकृत गर्ने	परियोजना कार्यान्वयन इकाई
५	चक्लावन्दी कार्य योजना कार्यान्वयन		
क	कार्य सम्झौता गर्ने	सम्झौता पत्र तयारी र हस्ताक्षर गर्ने	परियोजना कार्यान्वयन इकाई र लाभग्राही
ख	चक्लावन्दी कार्यक्रम सञ्चालन प्रोत्साहन अनुदान उपलब्ध गराउने	किस्तावन्दीमा अनुदान प्रवाह गर्ने	परियोजना कार्यान्वयन इकाई
ग	प्राविधिक अनुगमन तथा पृष्ठपोषण	फिल्ड अनुगमन गर्ने	परियोजना कार्यान्वयन इकाई
घ	कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन तयार गर्ने	प्राविधिक	परियोजना कार्यान्वयन इकाई

५.३ लागत साझेदारीमा बीउ विजन स्रोत केन्द्र/नर्सरी स्थापना र सञ्चालन

५.३.१ परिचय: कृषि योग्य जग्गामा उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन स्थानीय तहसँगको लागत साझेदारी समन्वयमा बीउ विजन स्रोत केन्द्र र नर्सरी स्थापना गरी बीउ विजन एवं बिरुवा उत्पादन गरिनेछ।

५.३.२ बीउ विजन स्रोत केन्द्र स्थापनाको आवश्यकता र औचित्य

- (क) बीउ विजन उत्पादन र विक्री वितरणमा प्रमाणीकरण पद्धति लागू गराउन आवश्यक रहेको,
(ख) बीउ विजन विक्री वितरणमा आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली लागू गराउन आवश्यक रहेको।

५.३.३ उद्देश्य: यस कार्यक्रमको उद्देश्य देहाय बमोजिम रहेको छ:-

- (क) पर्याप्त परिमाणमा गुणस्तरीय बीउ/बिरुवाजन्य सामग्रीमा पहुँचमा वृद्धि गरी बीउ प्रतिस्थापन दर बृद्धि गर्ने,
(ख) कृषि बालीको उत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धि गरी खाद्य सुरक्षामा टेवा पुऱ्याउने,
(ग) स्थानीय तहमा गुणस्तरीय बीउ विजनको उपलब्धता सुनिश्चित गर्ने।
(घ) स्थानीय रैथाने बीउ विजनको जगेर्ना गर्ने।

५.३.४ नर्सरी स्रोतकेन्द्र स्थापना र सञ्चालन गर्ने कृषक वा उद्यमी छनौटको आधारहरु: नर्सरी स्रोतकेन्द्र स्थापना र सञ्चालन गर्ने कृषक वा उद्यमी देहाय बमोजिमको आधारमा छनौट हुनेछ:-

- नर्सरी व्यवसाय दर्ता भएको।
नर्सरी व्यवसायमा उद्यमशीलता हासिल गरेको।
स्थानीय आवश्यकता र सम्भाव्यता भएको बाली।
कृषि विषय अध्ययन गरेको वा विगत देखि नर्सरी सम्बन्धी काम गरेको।

५.३.५ सञ्चालन गर्न सकिने कार्यक्रमहरु

तालिका ११: सञ्चालन गरिने कार्यक्रम/क्रियाकलापहरु

क्र.सं.	क्रियाकलाप/कार्यक्रम	सञ्चालन विधि
क	परियोजना, स्थानीय तह र लाभग्राहीको लागत साझेदारीमा बीउ प्रशोधन/भण्डारण गृह निर्माण (कूल लागतको कम्तिमा १५ प्रतिशत	- साझेदार स्थानीय तहको छनौट - निर्माण स्थलको पहिचान गर्ने - लागत अनुमान र टेक्निकल स्पेशिफिकेसन र नाप नक्सा तयार गर्ने

क्र.सं.	क्रियाकलाप/कार्यक्रम	सञ्चालन विधि
	लाभग्राहीको लागत सहभागिता रहनुपर्ने र स्थानीय तहको समेत लागत सहभागिता रहनुपर्ने)	<ul style="list-style-type: none"> - सूचना प्रकाशन गर्ने - कार्ययोजना बनाउने - खरिद व्यवस्थापन गर्ने (बीउ प्रशोधनसँग सम्बन्धित सामग्री समेत) - निर्माण सम्पन्न गर्ने गरी नियमानुसार सेवा प्रदान गर्ने
ख	परियोजना र लाभग्राहीको ५०:५० प्रतिशत लागत साझेदारीमा बीउ उत्पादन तथा बजारीकरण	<ul style="list-style-type: none"> - बाली विशेषको आधारमा बीउ उत्पादन गर्ने जग्गाको पहिचान गर्ने - लागत अनुमान र साझेदारीको आधार तयार गर्ने - प्रजनन बीउ/मूल बीउको व्यवस्थान गर्ने - बाली निरीक्षण गर्ने व्यवस्था मिलाउने - उत्पादित बीउको गुणस्तर निर्धारण गर्ने/गराउने - भण्डारणको उचित व्यवस्थापन गर्ने/गराउने - बीउको बजारीकरणमा सहयोग गर्ने/गराउने
ग	स्थानीय तहसँगको लागत साझेदारीमा नर्सरी स्रोतकेन्द्र स्थापना र सञ्चालन	<ul style="list-style-type: none"> - साझेदार स्थानीय तहको छनौट - सूचना प्रकाशन गर्ने - स्थान तथा नर्सरी उद्यमी छनौट गर्ने - आवश्यकता अनुसारको नर्सरी रेखाङ्कन बनाउने - नर्सरीका लागि आवश्यक औजार उपकरण र सामग्रीहरूको व्यवस्थापन गर्ने - नर्सरी स्थापना - नियमित अनुगमन गर्ने - गुणस्तरीय बिरुवा उत्पादन तथा बिक्री वितरण गर्ने

(नोट: १. जोन र सुपरजोनको उद्देश्यलाई सहयोग गर्न सक्ने सुनिश्चितता भएमा यस परिच्छेदमा उल्लेख भएका कार्यक्रमहरू जोन/सुपरजोनको कार्यक्षेत्र बाहिर समेत सञ्चालन गर्न सकिनेछ।

२. स्थानीय तहको छनौट गर्दा उत्पादित बीउ/बिरुवाको बिक्री वितरणको सुनिश्चितता स्थानीय तहले गर्नुपर्नेछ।)

५.४ प्रतिफलमा आधारित प्रोत्साहन अनुदान (Output based incentive) कार्यक्रम

५.४.१ परिचय: प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना अन्तर्गतका जोन र सुपरजोन सम्भागहरूमा तोकिएको बाली वस्तुको निश्चित क्षेत्रफल वा सो भन्दा बढी क्षेत्रफलमा उत्पादन गर्ने वा तोकिएको परिमाण वा सो भन्दा बढी उत्पादन गर्ने वा बजारीकरण गर्ने कृषि उद्यमी, कृषक समूह/सहकारीहरूलाई उत्पादन बृद्धिमा प्रोत्साहित गर्न प्रतिफलमा आधारित प्रोत्साहन अनुदान प्रदान गरिनेछ।

५.४.२ उद्देश्य: परियोजना अन्तर्गतको जोन र सुपर-जोन सम्भागहरूमा कृषि उपजहरूको उत्पादन बृद्धिका लागि उत्पादनमा संलग्न कृषकहरूलाई प्रोत्साहित गर्नु यस कार्यक्रमको उद्देश्य रहेको छ।

५.४.३ प्रतिफलमा आधारित प्रोत्साहन अनुदान (Output based incentive) उपलब्ध गराउने आधारहरू

(क) उत्पादकत्व बृद्धिको आधारमा प्रोत्साहन अनुदान: सम्बन्धित जोन र सुपर-जोनमा माटोको उर्वरा शक्ति, उन्नत उत्पादन सामग्रीको उपलब्धता र उन्नत उत्पादन प्रविधि अवलम्बन लगायतको आधारमा परियोजना कार्यान्वयन ईकाईले तोकिएको बाली/वस्तुको गत आ.व. भन्दा कमिमा १० प्रतिशत उत्पादकत्व बृद्धिको लक्ष्य निर्धारण गर्नेछ। यसरी निर्धारण गरिएको लक्ष्य सो बालीको सम्बन्धित

जातका लागि उक्त क्षेत्रको औषत उत्पादकत्व भन्दा बढी हुनेगरी निर्धारण गर्नुपर्नेछ। तोकिए बमोजिम उत्पादकत्व बृद्धिको लक्ष्य हासिल गर्ने कृषकलाई प्रति हेक्टर १० हजार रुपैयाँ नबढ्ने गरी अनुदान उपलब्ध गराइने छ।

- (ख) **क्षेत्रफल विस्तारको आधारमा प्रोत्साहन अनुदान:** स्थान विशेषमा खेती नगरिएका तर सम्भावना भएका सिजनल बालीहरू जस्तै चैते धान, हिउँदे मकै, बसन्ते मकै र मसिनो धान, आलु, फलफूल, मसलाबाली आदिमा क्षेत्रफल विस्तारको आधारमा प्रोत्साहन अनुदान उपलब्ध गराइनेछ। यस प्रकारको प्रोत्साहन अनुदान कार्यक्रममा सहभागी हुन ईच्छुक कृषि उपज उत्पादकले परियोजना कार्यान्वयन इकाईले निर्धारण गरेको उन्नत प्रविधि प्याकेज अवलम्बन गरी उत्पादन गर्नु पर्नेछ को अवलम्बन गरेको हुनुपर्नेछ। यसरी अनुदान वितरण गर्दा विनियोजित बजेटको परिधिभित्र रही प्रतिहेक्टर १० हजार रुपैयाँ नबढ्ने गरी अनुदान उपलब्ध गराइने छ।
- (ग) **बजारीकरणको आधारमा प्रोत्साहन अनुदान:** यस प्रकारको प्रोत्साहन अनुदान संस्थागत रूपमा विक्री गरिएको परिमाणको आधारमा उत्पादक कृषकहरूलाई उपलब्ध गराइनेछ। पशुजन्य उत्पादनहरू; दुधमा प्रति लिटर रु. २, खसी बोकाको हकमा प्रति के.जी. ५० रुपैयाँ र बङ्गुरको हकमा प्रति के.जी. २० रुपैयाँ र महको हकमा प्रति के.जी. ६० रुपैयाँको दरले संस्थागत रूपमा बजारीकरण गरिएको परिमाणको आधारमा उत्पादक कृषकहरूलाई प्रोत्साहन अनुदान उपलब्ध गराइने छ।
- (घ) **स्रोत बीउ उत्पादनमा अनुदान:** प्रमाणीकरण पद्धति अनुसार उत्पादन भएको मूल र प्रमाणित बीउमा प्रति के.जी. का दरले प्रोत्साहन अनुदान उपलब्ध गराउन सकिनेछ। यसरी अनुदान उपलब्ध गराइने बाली, जात, मापदण्ड, अनुदान दर एवं अनुदान प्रवाह प्रक्रियामा परियोजना व्यवस्थापन इकाईबाट सहजीकरण हुनेछ।

५.४.४ सञ्चालन विधि

- (क) सूचना प्रकाशन: सम्बन्धित जोन र सुपर-जोनमा विनियोजित बजेटको परिधिभित्र रही प्रोत्साहन अनुदान वितरणको लागि परियोजना कार्यान्वयन इकाईले सूचना प्रकाशन गर्नेछ।
- (ख) अनुगमन तथा मूल्याङ्कन: जोन तथा सुपर जोन विकास कार्यक्रम सञ्चालनका लागि गठन भएको प्राविधिक समितिले प्रोत्साहन अनुदान कार्यक्रमका लागि निर्धारण भएको क्षेत्र विस्तार, उत्पादकत्व बृद्धि र बजारीकरण परिमाण अनुगमन मूल्याङ्कन गरी परियोजना कार्यान्वयन इकाईमा पेश गर्नेछ।
- (ग) उत्पादकत्व बृद्धिको आधारमा उपलब्ध गराइने प्रोत्साहन अनुदान वितरणका लागि तोकिएको लक्ष्य प्राप्त भए नभएको मापनका लागि सिष्टेम्याण्टिक न्याण्डम स्याम्पलिङ्ग (Systematic Random Sampling) का आधारमा जोनमा कम्तिमा ४५ र सुपरजोनमा कम्तिमा ६० नमुना ऋप कटिङ्ग गरिनेछ। तोकिएको क्षेत्रमा लगाइने बाली/वस्तुको तोकिएको लक्ष्य अनुरूपको उत्पादकत्व हासिल भएमा तत् क्षेत्रमा कृषि बाली/वस्तु उत्पादनमा संलग्न कृषकहरूले सम्बन्धित संस्था मार्फत उपलब्ध बजेटको सीमाभित्र रही तोकिएको प्रोत्साहन अनुदान प्राप्त गर्नेछन्।
- (घ) प्रतिफलमा आधारित प्रोत्साहन अनुदान कार्यक्रम सञ्चालनको लागि लक्ष्य निर्धारण, ऋप कटिङ्ग, औषत उत्पादकत्व, प्रविधि प्याकेज लगायतका विषयमा परियोजना कार्यान्वयन इकाईले कृषि/पशु सेवा विभाग अन्तर्गतको सम्बन्धित बाली/वस्तु सम्बद्ध राष्ट्रिय केन्द्र वा फार्म केन्द्र वा नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद् वा परिषद् अन्तर्गतका सम्बन्धित बाली/वस्तु सम्बद्ध केन्द्र वा प्रदेश सरकार अन्तर्गतको सम्बन्धित बाली/वस्तु सम्बद्ध फार्म केन्द्रहरूसँग समन्वय गर्नुपर्नेछ।
- (ङ) यसरी उपलब्ध गराइने प्रोत्साहन अनुदान बढीमा दुई आर्थिक वर्षसम्मको लागि उपलब्ध गराइनेछ। यस्ता प्रोत्साहन अनुदानलाई विक्री परिमाणको आधारमा दिने गरी क्रमशः रूपान्तरित गरिनेछ।
- (च) प्रतिफलमा आधारित प्रोत्साहन अनुदान उपलब्ध गराउने सम्बन्धमा बाली/वस्तु एवं जात छनौट, मापदण्ड, प्रक्रिया लगायतका विषयमा परियोजना व्यवस्थापन इकाईले आवश्यकता अनुसार विस्तृतीकरण गर्नेछ।

परिच्छेद ६

परियोजना नतिजा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया

६.१ नतिजा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन: यस परियोजना अन्तर्गत सञ्चालन हुने सम्पूर्ण क्रियाकलापहरूको नियमित नतिजा अनुगमन सम्बन्धित स्थानीय तह, प्रदेश, विभाग, मन्त्रालय, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय एवं राष्ट्रिय योजना आयोग लगायतका निकायहरू मार्फत एकल वा संयुक्त रूपमा हुनेछ।

तालिका १२: अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको प्रकार तथा विधि

अनुगमन/ मूल्याङ्कनको प्रकार	समय/पटक	आधार	विधि	जिम्मेवारी
प्रक्रियागत	नियमित	कार्ययोजना	फिल्ड अनुगमन/प्रगति समिक्षा/सार्वजनिक सुनुवाई/सामाजिक परीक्षण	स्थानीय तह, प्रदेश सरकार र परियोजना
भौतिक तथा वित्तीय प्रगति	चौमासिक/ वार्षिक	कार्ययोजना प्रगति प्रतिवेदन	फिल्ड अनुगमन/प्रगति समिक्षा/सार्वजनिक सुनुवाई/सामाजिक परीक्षण	स्थानीय तह, प्रदेश सरकार र परियोजना
संलग्नता				
आन्तरिक	चौमासिक/ वार्षिक	कार्ययोजना प्रगति प्रतिवेदन, फिल्ड अनुगमन प्रतिवेदन	फिल्ड अनुगमन/प्रगति समिक्षा/सार्वजनिक सुनुवाई/सामाजिक परीक्षण	स्थानीय तह, प्रदेश सरकार र परियोजना
तेश्रो पक्ष	चौमासिक	कार्ययोजना	प्रगति प्रतिवेदन/ सरोकारवालासँग अन्तरक्रिया	स्थानीय तह, प्रदेश सरकार र परियोजना
स्वतन्त्र	कार्यान्वयन सञ्चालनका मध्यावधिमा एक पटक	समस्या प्रगति प्रतिवेदन, स्वतन्त्र समिक्षकको अनुगमन प्रतिवेदन	परियोजनासँग सम्बन्धित दस्तावेजहरूको अध्ययन एवं विश्लेषण सरोकारवालासँग अन्तरक्रिया नतिजाका सूचकहरू सहितको प्रगति प्रतिवेदन	स्थानीय तह, प्रदेश सरकार र परियोजना र स्वतन्त्र समिक्षक
संयुक्त	आर्थिक वर्षको अन्तमा	वार्षिक कार्यक्रम, परियोजना कार्यान्वयन चरणमा भएका मूल्यांकनका प्रतिवेदन	परियोजनासँग सम्बन्धित दस्तावेजहरूको अध्ययन एवं परियोजना कार्यान्वयन चरणमा भएका मूल्यांकनका प्रतिवेदनहरूको विश्लेषण प्रगति समिक्षा/ सरोकारवालासँग अन्तरक्रिया	स्थानीय तह, प्रदेश सरकार परियोजना, राष्ट्रिय योजना आयोग र प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय

६.२ परियोजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन विधि: यस परियोजना अन्तर्गत सञ्चालन हुने सम्पूर्ण क्रियाकलापहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन एकल वा संयुक्त रूपमा हुनेछ। सम्बन्धित क्षेत्रहरूमा उपलब्ध हुने सुविधाहरूका साथै सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरू, हासिल भएका उपलब्धिहरू र खटाईएका जनशक्तिहरूको कार्यक्षमता र क्षमताका सम्बन्धमा अनुसूची-१९ बमोजिम नियमित अनुगमन र मूल्याङ्कन हुनेछ। कार्यक्रमको प्रभावकारी अनुगमनका लागि एक नतिजामा आधारित व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (Result Based Management Information System) को स्थापना गरी कार्यान्वयन गरिनेछ। यस परियोजना अन्तर्गत सञ्चालित क्रियाकलापहरूको अनुगमनको लागि ३ तहको अनुगमन प्रणाली अवलम्बन गरिनेछ। अनुगमन मूल्याङ्कनलाई सफ्टवेयरको माध्यमबाट नतिजामा आधारित कृषि व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (ARMIS) को विकास गरी व्यवस्थित गरिनेछ। लाभान्वित वर्ग अनुगमनका लागि जिल्ला परियोजना कार्यान्वयन समन्वय तथा अनुगमन समिति तथा स्थानीय तहलाई समेत जिम्मेवार बनाइनेछ।

पकेट अन्तर्गत सञ्चालित क्रियाकलापहरूका प्राविधिक पक्षको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि स्थानीय तहलाई जिम्मेवार बनाइनेछ। ब्लक अन्तर्गत सञ्चालित क्रियाकलापहरूका प्राविधिक पक्षको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि प्रदेश भूमि व्यवस्था कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय मातहतको जिल्ला स्थित कृषि/पशु सेवा क्षेत्र हेर्ने कार्यालयलाई जिम्मेवार बनाइनेछ।

जोन र सुपरजोन अन्तर्गत सञ्चालित क्रियाकलापहरूको प्राविधिक पक्षको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि परियोजना कार्यान्वयन इकाईलाई जिम्मेवार बनाइनेछ। परियोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन अनुगमनको लागि राष्ट्रिय योजना आयोगको नेतृत्वमा सरोकारवाला निकायका पदाधिकारीहरूसहित अर्ध वार्षिक रूपमा मिशन (प्रोजेक्ट सपोर्ट मिसन) हुनेछ। परियोजना व्यवस्थापन इकाईमा प्रतिफल मूल्याङ्कन शाखाको स्थापना गरिनेछ। परियोजना व्यवस्थापन र सम्बद्ध निकाय/व्यक्तिहरूबीच कार्यसम्पादन सम्झौता (Performance Agreement) गरिनेछ र सोको आधारमा कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन प्रणाली (Performance Based Incentive System) अवलम्बन गरिनेछ। परियोजनालाई आवश्यक निर्देशन र नीतिगत सुधारको लागि वर्षमा कम्तीका २ पटक परियोजना निर्देशक समितिको बैठक र निर्देशक समितिमा पेश गर्नुपर्ने नीतिगत र प्राविधिक विषयमा आवश्यक निर्देशनको लगी प्रत्येक चामासक अवधिमा परियोजना कार्यान्वयन समितिको बैठक बस्नेछ।

परियोजनाका सम्भागहरूमा सञ्चालित कार्यक्रमहरूको चौमासिक र वार्षिक अवधिमा समिक्षा गरिनेछ। परियोजनाको नतिजा अनुगमन मूल्याङ्कनका लागि विभागीय निकायहरूलाई समेत जिम्मेवार बनाइनेछ। परियोजना निर्देशकले माननीय कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्री मार्फत सम्माननीय प्रधानमन्त्री समक्ष वार्षिक रूपमा परियोजनाको प्रगति प्रतिवेदन पेश गर्ने व्यवस्था हुनेछ। परियोजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको पद्धति, समय तालिका र जिम्मेवार निकाय तालिका २० मा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका १३: अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको सूचक तथा जिम्मेवार निकाय

अनुगमन/मूल्याङ्कन	समय अवधि	सूचकहरू	जिम्मेवार निकाय
कार्यक्रमको नियमित समिक्षा	चौमासिक र वार्षिक	लक्ष्य बमोजिमको प्रगति (भारित, वित्तीय), प्रतिफल	परियोजना व्यवस्थापन इकाई/ प्रदेश
कार्यक्रमको अनुगमन	नियमित	स्विकृत कार्यक्रम अनुसार कार्यक्रम भए/नभएको, कार्यक्रम सञ्चालनमा प्रकृया, कार्यविधि अनुसरण गरे/नगरेको, सुशासनको विधि आदि	कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय/ परियोजना व्यवस्थापन इकाई/विभाग/प्रदेश

अनुगमन/मूल्याङ्कन	समय अवधि	सूचकहरु	जिम्मेवार निकाय
परियोजना मिसन	प्रत्येक ६ महिना	परियोजना दस्तावेज अनुसार कार्यक्रम र बजेट विनियोजन, कार्ययोजना, खरिद प्रकृया, भौतिक प्रगति, जनशक्तिको अवस्था, अनुगमनको ढाँचा आदि	राष्ट्रिय योजना आयोग, अर्थ मन्त्रालय, कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय
मध्यावधि मूल्याङ्कन	परियोजनाको छैटौँ वर्ष	कार्यक्रमको उपलब्धि, भौतिक प्रगति र खर्च, अपेक्षित उपलब्धिको अवस्था, रोजगारीको अवस्था	तटस्थ निकाय
परियोजना सम्पन्न प्रतिवेदन	परियोजनाको अन्तिम वर्ष	परियोजना अवधिभरको प्रतिफल, समग्र भौतिक र वित्तीय प्रगति, उपलब्धि आदि	परियोजना व्यवस्थापन इकाई
प्रभाव मूल्याङ्कन	परियोजना समाप्त भएको ३/४ वर्षमा	परियोजना क्षेत्रका वासिन्दाको जीवनस्तरमा सुधार, आयस्तरमा वृद्धि आदि	तटस्थ निकाय

परिच्छेद ७
उपलब्ध हुने सेवा सुविधाहरू

७.१ उपलब्ध हुने सेवा सुविधाहरू: तोकिएका पकेट, ब्लक, जोन र सुपर जोनमा सञ्चालन हुने क्रियाकलापहरूका लागि नेपाल सरकारले तोकि दिएको अवस्थामा बाहेक बढीमा देहाय अनुसार सेवा सुविधाहरू उपलब्ध गराइने छ।

तालिका १४: परियोजनाबाट उपलब्ध हुने सुविधाहरू

क्र.स.	विवरण	सुविधा
१	कृषि उत्पादन सामग्रीहरू (बीउ, बेर्ना, विरुवा, माछा भुरा पशु नक्ष लगायत)	बढिमा ५० प्रतिशत
२	प्राविधिक सहयोग	बढिमा १०० प्रतिशत
३	प्रयोगशाला सेवाहरू	बढिमा ८५ प्रतिशत
४	कृषि औजार तथा उपकरणहरू	बढिमा ५० प्रतिशत
५	साना सिँचाइ पूर्वाधारहरू	बढिमा ८५ प्रतिशत
६	उत्पादनोपरान्त तथा कृषि व्यवसाय सेवा पूर्वाधारहरू	बढिमा ८५ प्रतिशत

नोट: १) केही अत्यावश्यक उत्पादन सामग्रीहरूको व्यवस्थापनका लागि निर्देशक समितिको निर्णयानुसार सहजीकरणका विषयहरू थप हुन सक्नेछन्।

७.२ अपेक्षित प्रतिफल र अवलम्बन गरिने विधि

७.२.१ अपेक्षित प्रतिफल

(क) परियोजना अवधिभरमा सम्भाव्यता र औचित्यका आधारमा पकेट, ब्लक, जोन र सुपर जोनको संख्यामा वृद्धि गर्दै क्रमशः १५००० पकेट, १५०० ब्लक, ३०० जोन र २१ सुपर जोनहरू स्थापना भएको हुनेछ। उपरोक्त लक्ष्य प्राप्तिको लागि भौगोलिक सम्भाव्यता तथा स्थानीय आवश्यकताका आधारमा परियोजनाको अवधिमा प्रत्येक स्थानीय तहको प्रत्येक वडामा २ वटा पकेट र प्रत्येक स्थानीय तहमा २ वटा ब्लक स्थापना हुने, प्रत्येक जिल्लामा बढीमा ५ जोन र प्रत्येक प्रदेशमा बढीमा ५ सुपरजोन स्थापना भएको हुनेछ। राष्ट्रिय र प्रादेशिक महत्व र स्थानीय सम्भाव्यताका तोकिएका बालीहरू कम्तीमा ४ लाख ७ हजार हेक्टरमा खेती भई करिब ६६ लाख मे.टन कृषि उपज र दुध तथा मासु थप उत्पादन हुने अनुमान गरिएको छ।

(ख) परियोजना अवधिमा तोकिएका बाली वस्तुको उत्पादन वृद्धि गरी आयात प्रतिस्थापन र निर्यात प्रवर्द्धनको माध्यमबाट क्रमशः आत्मनिर्भर उन्मुख भएको हुने।

(ग) परियोजनाको प्रथम वर्षमा करिब ८ लाख ७० हजार आंशिक र ४३ हजार ५०० स्थायी रोजगारी सृजना भएको हुनेछ। परियोजनाको अन्तिम वर्षमा करिब ५ लाख १० हजार आंशिक र २५ हजार ५०० स्थायी रोजगारीको संख्या कायम रहनेछ।

(घ) परियोजना अवधिभरमा कुल लगानी करिब रु. १ खर्ब ३० अर्बबाट मूल्य अभिवृद्धि सहित करिब रु. २० खर्ब ९५ अरब ७५ करोड मूल्य बराबरको रकम कुल गार्हस्थ उत्पादनमा योगदान पुगेको हुनेछ। जसबाट कृषि विकास रणनितिको पहिलो १० वर्षको लक्ष्य हासिल गर्न महत्वपूर्ण सहयोग पुग्नेछ।

७.२.२ अपेक्षित प्रतिफल हासिल गर्नका लागि अवलम्बन गरिने विधि

(क) प्रत्येक जिल्लाबाट राष्ट्रिय आवश्यकता, स्थानीय सम्भाव्यता र तुलनात्मक लाभका अनुसूची-१ अनुसारका ३ देखि ५ वटा बाली/वस्तुहरूको छनौट गरिनेछ।

- (ख) बाली अनुसार तोकिएको न्यूनतम क्षेत्रफल हुने गरी सम्भाव्य क्षेत्रमा पकेट, ब्लक, जोन र सुपर जोन क्षेत्र छनौट गरिनेछ।
- (ग) पकेट, ब्लक, जोन र सुपर जोनहरूमा उपलब्ध हुने सेवा सुविधाहरू मार्फत मूल्य श्रृंखलाका अवयवहरू सहितको एकीकृत सघन क्रियाकलापहरू सञ्चालन गरी प्रमुख कृषि वस्तुहरूको उत्पादन वृद्धि गरिनेछ। परियोजना
- (घ) उन्नत तथा हाईब्रिड बीउहरूको उपलब्धता, सिँचाइको सहज पहुँच, गुणस्तरीय रसायनिक र प्राङ्गारिक मलहरूको आवश्यक परिमाणमा सहज उपलब्धता, कृषि यान्त्रिकीकरण, बजारीकरण, उत्पादनोपरान्त मूल्य अभिवृद्धि, प्रमुख खाद्यान्न बालीको न्यूनतम समर्थन मूल्य लगायतमा सहजीकरण मार्फत उत्पादन अभिवृद्धिका लागि प्रोत्साहन गरिनेछ।
- (ङ) पकेट, ब्लक, जोन र सुपर जोनहरू सञ्चालन पश्चात सृजना हुने रोजगारीका अलावा कृषि उद्योग स्थापना र सञ्चालन मार्फत वार्षिक ५ लाख आंशिक र २५ हजार स्थायी रोजगारी सृजना हुनेछ।

आर्थिक स्रोत व्यवस्थापन, परियोजनाको दिगोपना र बहिर्गमन

८.१ आर्थिक स्रोत व्यवस्थापन

परियोजनाका लागि आवश्यक स्रोत व्यवस्थापन नेपाल सरकारबाट हुनेछ। स्वीकृत परियोजनाको लागि आवश्यक पर्ने बजेट कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालयका लागि प्राप्त बजेट सिलिङ्गको सीमाभित्र रही अर्थ मन्त्रालयले वार्षिक विनियोजनका माध्यमबाट व्यवस्थापन गर्नेछ। यसरी विनियोजन हुने बजेट कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालयमा प्राप्त हुनेछ र कार्यक्रमका आधारमा सम्बन्धित सरोकारवाला निकायलाई आवश्यक बजेट विनियोजन गरिनेछ। यसको अतिरिक्त लाभग्राहीहरूबाट योजना छनौट पश्चात गरिने लागत सहभागिता, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकार समेतबाट परियोजनाको निरन्तरताको लागि आवश्यक आर्थिक स्रोतको व्यवस्था गरिनेछ।

८.२ परियोजनाको दिगोपना र बहिर्गमन रणनीति (Sustainability and Exit Strategy)

८.२.१ समन्वयात्मक रूपमा कार्यक्रम सञ्चालन हुने: कृषि, पशुपन्छी तथा मत्स्य विकासको कार्यमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको कार्य जिम्मेवारी अनुसार तीन तहको सरकारहरूको समन्वयमा स्व-सञ्चालन (Self-Sustaining) उन्मुख हुने गरी परियोजना अन्तर्गत पकेट, ब्लक, जोन र सुपरजोन विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। सुपरजोन र जोन विकास कार्यक्रम स्थानीय तह र प्रदेश सरकारसँगको समन्वयमा परियोजना कार्यान्वयन इकाईबाट, ब्लक विकासका कार्यक्रम परियोजना कार्यान्वयन इकाई र स्थानीय तहसँगको समन्वयमा प्रदेश सरकारअन्तर्गतको जिल्लास्थितकृषि/पशु सेवा क्षेत्रहेर्नेकार्यालयबाट र पकेट विकासकार्यक्रम परियोजना कार्यान्वयन इकाई र प्रदेश सरकारअन्तर्गतको जिल्लास्थितकृषि/पशु सेवा क्षेत्रहेर्नेकार्यालयको समन्वयमा सम्बन्धित स्थानीय तहबाटसञ्चालन गरिनेछ। राष्ट्रिय खाद्य तथा पोषण सुरक्षा, आयात प्रतिस्थापन र मुलुकको अर्थतन्त्रमायोगदानपुऱ्याउने महत्वपूर्ण बाली/वस्तुहरूको उत्पादन तथा उत्पादकत्व बृद्धिलाई टेवा पुग्ने गरी पकेट, ब्लक, जोन र सुपर जोन क्षेत्र निर्धारण गरी कृषि प्रसार सेवा, कृषि शिक्षा र अनुसन्धानका कार्यहरू क्रमशः संस्थागत गर्दै लगिनेछ।

८.२.२ पकेट, ब्लक र जोनको स्तरोन्नति र रूपान्तरण: जोन एवं सुपर जोन विकास कार्यक्रमलाई टेवा पुऱ्याउने गरी पकेट र ब्लक क्षेत्र निर्धारण गरिनेछ। परियोजना अन्तर्गतको संभागहरूको परिपक्वता, तोकिएको क्षेत्रफल/संख्या एवं पूर्वाधारको मापदण्ड र कार्यसम्पादनका आधारहरूमा पकेट विकास कार्यक्रमबाट ब्लक, ब्लक विकास कार्यक्रमबाट जोन र जोन विकास कार्यक्रमबाट सुपर जोन विकास कार्यक्रममा स्तरोन्नति गर्ने अवधारणामा परियोजना अन्तर्गतको पकेट, ब्लक, जोन र सुपर जोन विकास कार्यक्रम सञ्चालन हुनेछन्। साथै, पकेट र ब्लक परिपक्व भई तोकिएको न्यूनतम क्षेत्रफल/संख्या एवं पूर्वाधारको मापदण्ड पुरा गरी जोन वा सुपर जोन विकास कार्यक्रमको उद्देश्य परिपूर्तिमा सहयोगी सिद्ध हुन सक्ने अवस्थामा पकेट र ब्लकलाई जोन वा सुपरजोनमा समाहित समेत गर्न सकिनेछ। हाल सञ्चालित जोन वा सुपरजोन विकास कार्यक्रममा राष्ट्रिय आवश्यकताको आधारमा प्रादेशिक एवं बाली वस्तुगत सन्तुलन कायम गरी परियोजना अन्तर्गत सञ्चालित एक सम्भागलाई तोकिएको मापदण्डको आधारमा मात्र अर्को सम्भागमा निश्चित संख्यामा मात्र स्तरोन्नति सहित रूपान्तरण गर्न सकिनेछ।

८.२.३ जोन सुपर जोनको स्तर अवनति वा रद्द/खारेज हुने अवस्था: कुनै निश्चित क्षेत्र र बाली वस्तुमा जोन विकास कार्यक्रम चार आर्थिक वर्षसम्म र सुपरजोन विकास कार्यक्रम परियोजना अविधभर सञ्चालन हुनेछन्। कार्यक्रम कार्यान्वयनको क्रममा कुनै जोन/सुपर जोनको क्षेत्रफल/संख्याको तोकिएको न्यूनतम आधार पुरा नभएमा वा कार्य सम्पादनस्तर र प्रगति औसत भन्दा कमजोर देखिएमा र लाभग्राही समुदायबीच मै विवाद देखिएमा आवश्यक सुधारको लागि प्रेरित र सहजीकरण गरिनेछ। परियोजनाबाट आवश्यक पहल गर्दा

समेत सुधार नभएमा यस्ता न्यूनतम आधार पुरा नगरेका वा कमजोर कार्य सम्पादनस्तर भएका र विवादित जोन सुपरजोनहरुको कार्यक्रम सञ्चालनको तेस्रो वर्षमा देहाय बमोजिमको कार्यदल गठन गरी अनुसूची-२० बमोजिम आधारमा मूल्याङ्कन गरी कार्यदलले दिएको प्रतिवेदन बमोजिम अवनति वा रद्द/खारेज गर्न सकिनेछ।

वरिष्ठ अधिकृत, परियोजना व्यवस्थापन इकाई	संयोजक
कृषि/पशु सेवा विभाग वा कृषि/पशु सेवा विभागले तोकेको बाली वस्तुसँग सम्बन्धित समूहको अधिकृत	सदस्य
अधिकृत, प्रदेश सरकारको जिल्लास्थित कृषि/पशु सेवा हेर्ने कार्यालय	सदस्य
प्रमुख, सम्बन्धित स्थानीय तहको कृषि/पशु सेवा शाखा	सदस्य
प्रमुख, परियोजना कार्यान्वयन इकाई	सदस्य सचिव

८.२.४ कार्यक्रमको निरन्तरता: परियोजना दस्तावेजमा उल्लेख भए बमोजिम पकेट र ब्लक दुई वर्ष, जोन चार वर्ष र सुपरजोन परियोजना अवधिभर सञ्चालन हुनेछन्। कुनै संभाग अन्तर्गत कार्यक्रम सञ्चालन हुने तोकिएको अवधि पुरा भएमा वा परियोजना अवधि समाप्त पश्चात पनि परियोजनाले हासिल गरेको उपलब्धिलाई कायम राख्दै थप विकास विस्तार र निरन्तरता दिन आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ।

८.२.४.१ पकेट र ब्लक विकास कार्यक्रमको निरन्तरता: परियोजना दस्तावेजमा तोकिए बमोजिम २ आर्थिक वर्षसम्म सञ्चालन भएका पकेट वा ब्लक विकास कार्यक्रमहरु जोनमा स्तरोन्नती वा हाल सञ्चालित जोन विकास कार्यक्रममा समाहित भएमा सोही बमोजिम सञ्चालन हुनेछ। तर, २ आर्थिक वर्षसम्म सञ्चालन भई जोन विकास कार्यक्रममा स्तरोन्नती वा हाल सञ्चालित जोन विकास कार्यक्रममा समाहित हुन नसकेमा सम्बन्धित स्थानीय तहले उक्त पकेट विकास कार्यक्रम र सम्बन्धित प्रदेश सरकारले उक्त ब्लक विकास कार्यक्रमको अपनत्व ग्रहण गरी पकेट र ब्लक विकास कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिनुपर्नेछ।

८.२.४.१ व्यवसायिक कृषि उत्पादन तथा प्रशोधन केन्द्र (जोन) विकास कार्यक्रमको निरन्तरता: चार आर्थिक वर्ष वा परियोजनाको सुरुवातबाट सञ्चालनमा आई पाँचौ वर्षमा सञ्चालनमा रहेका व्यवसायिक कृषि उत्पादन तथा प्रशोधन केन्द्र (जोन) विकास कार्यक्रम सुपर जोन विकास कार्यक्रममा स्तरोन्नती वा हाल सञ्चालित सुपरजोन विकास कार्यक्रममा समाहित भएमा सोही बमोजिम सञ्चालन हुनेछ। तर, सुपर जोन विकास कार्यक्रममा सतरोन्नती वा हाल सञ्चालित सुपर जोन विकास कार्यक्रममा समाहित हुन नसकेका जोन विकास कार्यक्रमलाई पाँचौ वा छैठौ वर्षमा हस्तान्तरण गरिनेछ।

८.२.५ हस्तान्तरण: तोकिएको निश्चित अवधिसम्म कार्यक्रम सञ्चालन गरिसकेपछि वा परियोजना अवधि समाप्त भए पश्चात पकेट, ब्लक, जोन र सुपर जोन विकास कार्यक्रम हस्तान्तरण हुनेछन्। यसरी हस्तान्तरण गर्दा अपनत्व लिई कार्यक्रम सञ्चालनलाई निरन्तरता दिन ईच्छुक भएमा स्थानीय तह र प्रदेश सरकारलाई पहिलो प्राथमिकता दिईनेछ। साथै, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहको समन्वय र सहकार्य एवं लाभग्राहीको पहुँच सुनिश्चित हुने गरी प्रस्तावको आधारमा सम्बन्धित समुदायस्तरमा सहकारी, कानून बमोजिम दर्ता भएका कम्पनी, उद्यमी वा व्यवसायीहरुबाट नै सञ्चालन हुने गरी क्रमिक रूपमा हस्तान्तरण समेत गर्न सकिनेछ। जोन विकास कार्यक्रमको दिगोपना र निरन्तरताको लागि हस्तान्तरण भएको पहिलो र दोश्रो वर्ष जोन क्षेत्रमा आवश्यक श्रोतको व्यवस्थापन सहित लागत सहभागिताको आधारमा परियोजना कार्यान्वयन इकाईमार्फत अनुसरण (Follow up) कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।

परिच्छेद ९

विविध

९.१ कारवाहीको व्यवस्था

अनुदान सहयोग प्राप्त गर्ने कृषक/समूहहरूले प्राप्त अनुदानलाई दुरुपयोग गरेको पाइएमा वा असम्बन्धित क्षेत्रमा खर्च गरेको पाइएमा नेपाल सरकारको प्रचलित ऐन नियम तथा कानून बमोजिम कारवाही गरी सरकारी बाँकी सरह रकम असुल उपर गरिनेछ।

९.२ प्रचलित कानून लागू हुने

प्रचलित कानूनमा उल्लेख भएकोमा सोही बमोजिम तथा उल्लेख नभएको कार्यक्रमको हकमा यसै बमोजिम कार्यान्वयन हुनेछ।

९.३ म्यानुअल संशोधन तथा परिमार्जन

कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालयले यस म्यानुअल तथा यसका अनुसूचीहरूमा आवश्यक परिमार्जन एवं संशोधन गर्न सक्नेछ।

९.४ खारेजी तथा बचाउ

(क) परियोजना सञ्चालन सम्बन्धी साना व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (पकेट) विकास कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७३, व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (ब्लक) विकास कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७३, व्यवसायिक कृषि उत्पादन तथा प्रशोधन केन्द्र (जोन) विकास कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७३, कृषि औद्योगिक क्षेत्र (सुपर जोन) विकास कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७३ र प्रतिफलमा आधारित प्रोत्साहन अनुदान (Output Based Incentive System) कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७३ खारेज गरिएका छन्।

(ख) खारेज गरिएका कार्यविधि बमोजिम भए गरेका काम कारवाही यसै म्यानुअल बमोजिम भए गरेको मानिनेछ।

अनुसूचीहरु

अनुसूची-१

(परिच्छेद २ को २.७, परिच्छेद ४ को ४.१.८ को घ (अ), ४.२.८ को घ (अ), ४.३.१०, ४.४.१०
र परिच्छेद ७ को ७.२.२ सँग सम्बन्धित)

राष्ट्रिय महत्वका प्राथमिकता प्रदत्त बाली/वस्तुहरु

- (१) धान
- (२) मकै
- (३) गहुँ
- (४) तरकारी
- (५) आलु
- (६) सुन्तलाजात फलफूल
- (७) स्याउ
- (८) आँप
- (९) केरा
- (१०) दुध (गाई, भैसी)
- (११) माछा
- (१२) मासु (बाखा, बंगुर)
- (१३) निर्यात प्रवर्द्धन बाली (कफी अलैची, अदुवा, बेसार)
- (१४) दलहन/तेलहन बाली
- (१५) मौरी

नोट: परियोजनाका संभागहरु सञ्चालन गर्दा यी बाली वस्तुलाई प्राथमिकतामा राखी सञ्चालन गरिनेछ।

अनुसूची-२
(परिच्छेद ३ को ३.१ (ग) सँग सम्बन्धित)

परियोजना निर्देशक समितिको व्यवस्था

माननीय कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्री	-	अध्यक्ष
माननीय सदस्य (कृषि हेर्ने), राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	-	सदस्य
अध्यक्ष, राष्ट्रिय किसान आयोग		- सदस्य
सचिव, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रपरिषद्को कार्यालय		- सदस्य
सचिव, अर्थ मन्त्रालय		- सदस्य
सचिव, कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय (कृषि तर्फ)		- सदस्य
सचिव, कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय (पशुपन्छी विकास तर्फ)		- सदस्य
सचिव, उर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाइ मन्त्रालय		- सदस्य
सचिव, वन तथा वातावरण मन्त्रालय		- सदस्य
सचिव, उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय		- सदस्य
सचिव, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय		- सदस्य
सचिव, भूमी व्यवस्था, सहकारी तथा गरीबी निवारण मन्त्रालय		- सदस्य
डेप्युटी गभर्नर, नेपाल राष्ट्र बैंक		- सदस्य
अध्यक्ष, बीमा समिति		- सदस्य
अध्यक्ष, नेपाल उद्योग वाणिज्य महासंघ		- सदस्य
अध्यक्ष, उद्योग परिसंघ		- सदस्य
सह सचिव, योजना तथा विकास सहायता समन्वय महाशाखा, कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय		- सदस्य
परियोजना निर्देशक, प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना		- सदस्य सचिव
परियोजना निर्देशक समितिमा आवश्यकता अनुसार बढीमा ५ जना आमन्त्रित सदस्य रहन सक्नेछन् र कुनै सदस्य थप घट गर्नु परेमा परियोजना निर्देशक समितिको निर्णयबाट गर्न सकिनेछ।		

अनुसूची-३
(परिच्छेद ३ को ३.१ (घ) सँग सम्बन्धित)

परियोजना कार्यान्वयन समिति को व्यवस्था

सचिव, कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय	अध्यक्ष
कार्यकारी निर्देशक, नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्	सदस्य
सहसचिव, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषद्को कार्यालय	सदस्य
सहसचिव (कृषि हेर्ने), राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	सदस्य
सहसचिव, अर्थ मन्त्रालय	सदस्य
सहसचिव, उर्जा जलस्रोत तथा सिँचाइ मन्त्रालय	सदस्य
सहसचिव, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	सदस्य
सहसचिव, उद्योग वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	सदस्य
सहसचिवहरु, कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय	सदस्य
प्रदेश सचिवहरु, भूमि व्यवस्था कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	सदस्य
महानिर्देशक, कृषि विभाग	सदस्य
महानिर्देशक, पशु सेवा विभाग	सदस्य
महानिर्देशक, खाद्य प्रविधि तथा गुण नियन्त्रण विभाग	सदस्य
महानिर्देशक, सिँचाइ विभाग	सदस्य
रजिष्ट्रार, सहकारी विभाग	सदस्य
सदस्य सचिव, राष्ट्रिय किसान आयोग	सदस्य
कार्यकारी निर्देशक, कृषि उद्यम केन्द्र	सदस्य
परियोजना निर्देशक, प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना	सदस्य सचिव
परियोजना कार्यान्वयन समितिमा आवश्यकता अनुसार बढीमा ५ जना आमन्त्रित सदस्य रहन सक्नेछन् र कुनै सदस्य थप घट गर्नु परेमा परियोजना निर्देशक समितिको निर्णयबाट गर्न सकिनेछ	

अनुसूची-४
(परिच्छेद ३ को ३.२ (ख) सँग सम्बन्धित)

प्रदेश परियोजना कार्यान्वयन समन्वय तथा अनुगमन समितिको व्यवस्था

सचिव, भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	अध्यक्ष
प्रमुख, कृषि अनुसन्धान निर्देशनालय, नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद्	सदस्य
महाशाखा प्रमुख, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	सदस्य
महाशाखा प्रमुख, भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	सदस्य
महाशाखा प्रमुख, योजना महाशाखा, भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	सदस्य
प्रमुख, परियोजना कार्यान्वयन इकाई	सदस्य सचिव
यस समितिमा आवश्यकता अनुसार बढीमा ५ जना आमन्त्रित सदस्य रहन सक्नेछन् र कुनै सदस्य थप घट गर्नु परेमा परियोजना निर्देशक समितिको निर्णयबाट गर्न सकिनेछ।	

अनुसूची-५
(परिच्छेद ३ को ३.३ (ख) सँग सम्बन्धित)

जिल्ला परियोजना कार्यान्वयन समन्वय तथा अनुगमन समितिको व्यवस्था

प्रमुख, जिल्ला समन्वय समिति	अध्यक्ष
प्रमुख वा निजले तोकेको प्रतिनिधि, सम्बन्धित स्थानीय तहहरू	सदस्य
प्रमुख जिल्ला अधिकारी वा प्रतिनिधि, जिल्ला प्रशासन कार्यालय	सदस्य
जिल्ला समन्वय अधिकारी	सदस्य
प्रमुख, सिँचाइ विकास डिभिजन/सव-डिभिजन कार्यालय	सदस्य
प्रमुख, डिभिजन/सव-डिभिजन वन कार्यालय	सदस्य
प्रमुख, घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय	सदस्य
प्रमुख, कृषि ज्ञान केन्द्र	सदस्य
प्रमुख, भेटेरीनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्र	सदस्य
अध्यक्ष, जिल्ला उद्योग वाणिज्य संघ	सदस्य
संयोजक, जोन/सुपरजोन सञ्चालन समन्वय समिति	सदस्य
प्रमुख, परियोजना कार्यान्वयन इकाई	सदस्य सचिव
यस समितिमा आवश्यकता अनुसार बढीमा ५ जना आमन्त्रित सदस्य रहन सक्नेछन् र कुनै सदस्य थप घट गर्नु परेमा परियोजना निर्देशक समितिको निर्णयबाट गर्न सकिनेछ।	

अनुसूची-६

(परिच्छेद ४ को ४.१.८ (क) र ४.२.८ (क) सँग सम्बन्धित)

पकेट/ब्लक मागका लागि आवेदन फारम (नमूना)

श्री प्रमुखज्यू

मिति:.....

..... (कार्यालय)

..... ।

विषय: पकेट/ब्लक स्थापना गरी पाउँ बारे।

प्रस्तुत विषयमा हामी तपसिल बमोजिमका कृषक समूह/कृषि सहकारी संस्था/जल/वन उपभोक्ता समिति/कृषि उद्यमीहरु यस जिल्लाको गा.पा./न.पा. भित्र कमाण्ड क्षेत्र रहने गरी साना व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (पकेट)/ व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (ब्लक) स्थापना गरी सञ्चालन गर्न ईच्छुक भएकोले बाली/वस्तुको पकेट/ब्लक क्षेत्र निर्धारण गरी दिनु हुन यो निवेदन पेश गरेका छौं।

निवेदक

क्र.सं.	कृषक समूह/ कृषि सहकारी संस्था/ जल उपलभोक्ता समिति/ कृषि उद्यमीको नाम	ठेगाना	सम्पर्क नं.	अध्यक्ष /प्रोपाईटरको नाम	दस्तखत

निवेदन साथ संलग्न कागजातहरु

- (१) सम्बन्धित निकायमा कृषि समूह/कृषि सहकारी संस्था/जल/वन उपभोक्ता समिति/कृषि फर्म दर्ता तथा नवीकरण भएको प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि।
- (२) पकेट/ब्लक माग गर्ने संस्था (हरु) को कार्य समितिको निर्णयको प्रतिलिपि।
- (३) कार्यक्रम सञ्चालन हुने स्थानीय तहको सिफारिस (ब्लकको हकमा)।
- (४) अध्यक्ष/प्रोपाईटरको नागरिकता वा परिचय खुल्ने प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि।
- (५) अनुसूची-७बमोजिमको विवरण।

अनुसूची-७

(परिच्छेद ४ को ४.१.८ (क), ४.१.१३ ख (इ), ४.२.८ (क) र ४.२.१३ ख (इ) सँग सम्बन्धित)

पकेट/ब्लक क्षेत्र मागको लागि आधारभुत तथ्याङ्क फारम

(१) प्रस्तावित पकेट/ब्लक विकास हुने बालीको नाम:

(२) प्रस्तावित पकेट/ब्लक विकास गरिने स्थान:

(३) प्रस्तावित पकेट/ब्लक क्षेत्रमा परियोजना अन्तर्गत सञ्चालन भै सकेका पकेट/ब्लकको विवरण

पकेट / ब्लक सञ्चालन भएको बाली/वस्तु	गाउँपालिका/नगरपालिका	वडा नम्बर	पकेट/ब्लकको क्षेत्रफल (हेक्टर)	पकेट / ब्लक सञ्चालनको अवधि

(४) प्रस्तावित पकेट/ब्लक क्षेत्र अन्तर्गत कार्यक्रममा समावेश हुन सक्ने घरधुरीहरूको विवरण

गाउँपालिका/नगरपालिका	वडा नम्बर	लक्षित कृषक घरधुरी संख्या

(५) प्रस्तावित पकेट/ब्लक क्षेत्रमा समावेश हुने खेती योग्य जग्गाको विवरण

जग्गाको किसिम	क्षेत्रफल (हेक्टर)	सिंचित (हेक्टर)	असिंचित (हेक्टर)	सिंचित भए सिंचाइको स्रोत
खेत				
पाखो				
बारी				
जम्मा				

(६) प्रस्तावित पकेट/ब्लक सञ्चालन क्षेत्रको प्रमुख बालीको हालको क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्व विवरण

पकेट/ब्लक क्षेत्रको हालको प्रमुख बाली वस्तुहरू	कुल क्षेत्रफल (हेक्टर)/संख्या	उत्पादकत्व (मे.टन/हेक्टर)	कुल उत्पादन (मे. टन)	अनुमानित विक्री परिमाण (मे. टन)
बहुवर्षीय बाली				
सिजनल बालीहरू				
पशुपालन				
मत्स्यपालन				

(७) प्रस्तावित पकेट/ब्लक कार्यक्रमबाट प्राप्त हुने अपेक्षित उपलब्धिहरू (पकेट/ब्लक सञ्चालन पश्चात प्राप्त हुने उपलब्धि विवरण उल्लेख गर्ने)

(क) फलफुल बगैँचा

जग्गाको क्षेत्रफल	जम्मा बोट संख्या	पूर्ण रूपमा उत्पादनशील बोट संख्या	आंशिक रूपमा उत्पादनशील बोट संख्या	जम्मा उत्पादन (मे.टन)	थप विस्तार हुने क्षेत्रफल (हेक्टर)

(ख) प्रस्तावित सिजनल बाली

जग्गाको क्षेत्रफल	तोकिएको बालीले ढाक्ने क्षेत्रफल	उत्पादत्व (मे.टन प्रति हेक्टर)	जम्मा उत्पादन	थप विस्तार हुने क्षेत्रफल (हेक्टर)

(ग) प्रस्तावित पशुपालन

पशुपालन	पशुधनको संख्या	प्रति पशुधन उत्पादन (दुध र मासु)	जम्मा उत्पादन	थप हुने पशुधन संख्या

(घ) प्रस्तावित मत्स्यपालन

माछाको जात	पोखरी संख्या	जलाशय क्षेत्रफल (हेक्टर)	उत्पादन (मे.टन)	उत्पादकत्व (मे.टन/हेक्टर)	थप हुने जलाशय क्षेत्रफल (हेक्टर)

(द) प्रस्तावित पकेट/ब्लक मा उल्लेख गरिएको बाली/वस्तुको प्राविधिक एवं भौगोलिक उपयुक्तता

-
-

(९) प्रस्तावित पकेट/ब्लक मा उल्लेख गरिएको बाली/वस्तुको बजारीकरणको सम्भावना

प्रमुख बजार	उपलब्ध बजार पूर्वाधार	उत्पादनको बजारीकरण योजना

(१०) प्रस्तावित पकेट/ब्लक सञ्चालन गर्न आवश्यक कृषि उत्पादन सामग्री उपलब्धताको स्रोत एवं अवस्था

उत्पादन सामग्री	उपलब्ध स्रोत

(११) प्रस्तावित पकेट/ब्लक अन्तर्गतको बाली/वस्तुको उत्पादनको लागि आवश्यक कृषि पूर्वाधारहरूको उपलब्धता

-
-

(१२) प्रस्तावित पकेट/ब्लक क्षेत्र भित्र सामुहिक खेती वा क्लष्टर खेतीको हालको अवस्था एवं विस्तारको सम्भावना

-

(१३) प्रस्तावित पकेट/ब्लक कार्यान्वयनबाट थप हुन सक्ने रोजगारीका अवसरहरू

आंशिक रोजगारी	पूर्णकालिन रोजगारी	दैनिक ज्यालदारी

(१४) प्रस्तावित पकेट/ब्लक माग गर्नुका आधारहरू (न्युनतम क्षेत्रफल वा संख्या, सस्थागत क्षमता, आवेदक संस्थाहरूको यहि प्रकृतिका कार्यक्रम सन्चालन गरेको अनुभव आदी)

(१५) प्रस्तावित पकेट/ब्लक र बाली/वस्तु छनौट गर्नाको पुष्ट्याई

(१६) प्रस्तावित पकेट/ब्लक माग गर्ने संस्थाको प्रोफाइल

(पकेट/ब्लक माग गर्ने संस्था एक भन्दा बढी भए यो प्रोफाइल क्रमश थप गर्दै जाने)

कृषि समूह/कृषि सहकारी/समिति र कृषि फर्मको नाम:

गठन भएको मिति:

संस्थाको ठेगाना:

तपाईंको समूह/संस्था कुनै सरकारी संस्थामा आवद्ध छ भने सो संस्थाको

नामदर्ता नं.....

कृषि समूह/कृषि सहकारी/समिति र कृषि फर्म कसरी गठन भएको हो? कसको गठन भयो?.....

कृषि समूह/कृषि सहकारी/समिति र कृषि फर्म गठन खास उद्देश्य के हो ?.....

मासिक बचत छ वा छैन ? यदि छ भने कति.....

क) बैंक:..... ख) खाता नं.

कृषि समूह/कृषि सहकारी/समिति र कृषि फर्म कार्यान्वयनको प्रमाण

(क) निर्णय () (ख) नगदी खाता () (ग) बैंक खाताको विवरण ()

घ) दर्ता प्रमाण पत्र () ङ) अचल सम्पतिको स्वामित्वको प्रमाण पत्र ()

च) अन्य भए खुलाउनुहोस्

जम्मा शेयर सदस्य संख्या

कृषि समूह/कृषि सहकारी/समिति र कृषि फर्मका सदस्यको विवरण

क्र.सं.	सदस्यको नाम	ठेगाना	खेती योग्य जमिन/पशु संख्या

नोट: १. यस अनुसूचीलाई पकेट र ब्लक प्रोफाइल प्रयोजनको लागि समेत प्रयोग गरिनेछ।

२. सम्बन्धित कार्यालयले आवश्यकता अनुसार बाली/वस्तु विशेषका लागि यस अनुसूचीलाई विस्तृतीकरण गर्न सक्नेछ।

अनुसूची-८

(परिच्छेद ४ को ४.१.८ (ड) र ४.२.८ (ड) सँग सम्बन्धित)

पकेट/ब्लक मूल्याङ्कन मापदण्ड

क्र.सं.	सूचकाङ्क आधार	अधिकतम अङ्क
१.	प्रस्तावित कमाण्ड क्षेत्रको क्षेत्रफल/संख्या	१०
२.	सम्भावित लाभान्वित वर्गको संख्या	१०
३.	बाली/वस्तुको क्षेत्रफल/संख्या विस्तारको सम्भावना	१०
४.	प्रस्तावित बाली/वस्तुको प्राविधिक एवं भौगोलिक उपयुक्तता	१०
५.	प्रस्तावित बाली/वस्तुको स्थानीय आवश्यकता तथा प्रादेशिक महत्व	१०
६.	कृषि उत्पादन सामग्री आपूर्ति तथा उत्पादन पूर्वाधारको सहजता	१०
७.	प्रस्तावित बाली/वस्तुको सामुहिक वा क्लष्टर खेतीको सम्भावना	१०
८.	उत्पादनको बजारीकरणको सम्भावना तथा बजार सुविधा	१०
९.	रोजगारी सृजना (संख्या)	१०
१०.	परियोजनाको उद्देश्य प्राप्तिसमा सहयोग	१०

नोट: प्राविधिक समितिले आवश्यकता अनुसार मूल्याङ्कन मापदण्डलाई विस्तृतीकरण गरी सोही अनुसार मूल्याङ्कन गर्नेछ।

अनुसूची-९

(परिच्छेद ४ को ४.१.९ (क), ४.२.९ (क), ४.३.११ (क) र ४.४.११ (क) सँग सम्बन्धित)

सूचनाको ढाँचा (नमुना)

.....

.....

प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना

..... कार्यालय

सूचना नं.:

सूचना प्रकाशित मिति:

आ.व. मा प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना,(कार्यालयको नाम) अन्तर्गत तपसिलका क्षेत्रहरूमा निम्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने भएकोले इच्छुक कृषि समूह/सहकारी/जल/वन उपभोक्ता समिति/कृषि फर्महरूले आवश्यक कागजात सहित यो सूचना प्रकाशित भएको मितिलेऔं दिन भित्र अर्थात् (मिति गते भित्र) यस(कार्यालय) मा तोकिएको ढाँचा (अनुसूची-१०) अनुसार आवेदन दर्ता गर्नुहुन सम्बन्धित सबैमा जानकारी गराइन्छ। साथै यस विषयमा थप जानकारीका लागि (कार्यालय) मा सम्पर्क गर्न सकिनेछ।

क) पकेट/ब्लक/जोन/सुपरजोनका कार्यक्षेत्रहरू (गाउँपालिका/नगरपालिका):

ख) कार्यक्रमहरू:

निवेदन साथ पेश गर्नुपर्ने कागजातहरू

- (१) सम्बन्धित निकायमा कृषि समूह/सहकारी/संस्था/समिति/कृषि फर्म दर्ता तथा नवीकरण भएको प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि
- (२) कार्यक्रम सञ्चालन हुने स्थान (जग्गा/जमिन) को स्वामित्व खुल्ने कागजात वा भाडाको जग्गा भएमा कम्तीमा ५ वर्षको सम्झौतानामा।
- (३) निवेदकको नागरिकता वा परिचय खुल्ने प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि।
- (४) कार्य समितिको निर्णयको प्रतिलिपि।

अनुसूची-१०

(परिच्छेद ४ को ४.१.९ (ख), ४.२.९ (ख), ४.३.११ (ख) र ४.४.११ (ख) सँग सम्बन्धित)

अनुदानका लागि आवेदन फाराम (नमूना)

श्री प्रमुखज्यू

मिति:.....

.....

.....कार्यालय, ।

विषय: ।

प्रस्तुत विषयमा यस(कार्यालय) बाट मिति.....मा प्रकाशित सार्वजनिक सूचना बमोजिम आवश्यक कागजात सहित हाम्रो समूह/सहकारी/संस्था/समिति/कृषि फर्मका सदस्यहरुले कार्यक्रम अन्तर्गत (क्रियाकलापहरुको नाम) सञ्चालन गर्न इच्छुक भएकोले सहभागी गराई दिनुहुन यो निवेदन पेश गरेको छु/छौं।

निवेदक

.....

क्र.सं.	कृषकको नाम	ठेगाना	पति/पत्नीको नाम	सम्पर्क नं.	दस्तखत

निवेदन साथ संलग्न कागजातहरु

- (६) सम्बन्धित निकायमा कृषि समूह/सहकारी/संस्था/समिति/कृषि फर्म दर्ता तथा नवीकरण भएको प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि
- (७) कार्यक्रम सञ्चालन हुने स्थान (जग्गा/जमिन) को विवरण वा भाडाको जग्गा भएमा कम्तीमा ५ वर्षको सम्झौतानामा ।
- (८) निवेदकको नागरिकता वा परिचय खुल्ने प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि ।
- (९) कार्य समितिको निर्णयको प्रतिलिपि ।

निवेदनसाथ संलग्न गर्नुपर्ने तथ्याङ्क फारामको ढाँचा

भाग १ कृषि समूह/ सहकारी/ संस्था/ समिति र कृषि फर्मको विवरण

१. कृषि समूह/सहकारी/संस्था/समिति/कृषि फर्मको नाम:
२. कृषि समूह/सहकारी/संस्था/समिति/कृषि फर्म गठन भएको मिति:
३. कृषि समूह/सहकारी/संस्था/समिति/कृषि फर्मको ठेगाना:
४. तपाईंको समूह/संस्था कुनै सरकारी संस्थामा आवद्ध छ भने सो संस्थाको नामदर्ता नं.....
५. कृषि समूह/सहकारी/संस्था/समिति/कृषि फर्म कसरी गठन भएको हो? कसको सहयोगमा कृषि समूह/सहकारी/संस्था/समिति/कृषि फर्म गठन भयो?.....

६. कृषि समूह/सहकारी/संस्था/समिति/कृषि फर्म गठन खास उद्देश्य के हो ?.....
७. मासिक बचत छ वा छैन ? यदि छ भने कति.....
क) बैंक:..... ख) खाता नं.
८. कृषि समूह/सहकारी/संस्था/समिति/कृषि फर्म कार्यान्वयनको प्रमाण
(क) निर्णय () (ख) नगदी खाता () (ग) बैंक खाताको विवरण ()
(घ) दर्ता प्रमाण पत्र () (ङ) अचल सम्पतिको स्वामित्वको प्रमाण पत्र ()
(च) अन्य भए खुलाउनुहोस्
९. कृषि समूह/सहकारी/संस्था/समिति/कृषि फर्म सदस्यताको विवरण

क्र.सं.	सदस्यको नाम	लिङ्ग	पति/पत्नीको नाम	खेतीयोग्य जमिन/पशु संख्या	कैफियत

भाग २ प्रस्तावित क्रियाकलाप

१. कार्यक्रमको शिर्षक:
२. कार्यक्रमको पूर्ण विवरण:
३. कार्यक्रमको महत्व :
४. कार्यक्रमबाट हुने फाइदा:
५. कार्यक्रमबाट स्थानीय अवसरहरूको कसरी प्रयोग हुन्छ ?
६. कृषि समूह/सहकारी/संस्था/समिति/कृषि फर्मबाट यस्ता क्रियाकलापहरू पहिल्यै भएको छ वा छैन ?
(क) छ () (ख) छैन ()
७. प्रस्तावित कार्यक्रमबाट सबै अथवा बाहुल्यता भएका समूह/सहकारी/संस्था/समिति सदस्य कसरी लाभान्वित हुन्छ?
८. वातावरणीय दृष्टिकोणबाट उपयुक्त भए/ नभएको ?

भाग ३ आर्थिक पक्ष

१. प्रस्तावित कार्यक्रमको अनुमानित कुल लागत रु.
२. समूह/सहकारी/संस्था/समिति/फर्मको आफ्नो योगदान रु.
३.कार्यालयबाट माग गरेको अनुदान रकम रु.
४. प्रस्तावित कार्यक्रमको अनुमानित लागत विवरण
५. प्रस्तावित क्रियाकलाप कार्यान्वयन योजना
- आवश्यक सर—सामान कुन, कहाँ र कसरी छनौट गर्ने ?
 - कस्तो प्रकारको सर—सामान को मार्फत प्राप्त गर्ने ?
 - परियोजनाबाट उत्पादन हुने बाली/वस्तुको बजारीकरण कसरी हुने ?
 - श्रम तथा श्रम लागत व्यवस्थापन कसरी गर्ने ?
 - अन्य विवरण

अनुसूची-११

(परिच्छेद ४ को ४.१.९ (ग), ४.२.९ (ग), ४.३.११ (ड) र ४.४.११ (ड) सँग सम्बन्धित)
पकेट/ब्लक/जोन/सुपरजोन विकास कार्यक्रमका लाभग्राही छनौट मूल्याङ्कन मापदण्ड (नमूना)

क्र.सं.	सूचकाङ्क आधार	अधिकतम सम्भाव्य अङ्क
अ.	प्रमुख मापदण्ड (६५)	
१.	कार्यक्रमको कमाण्ड क्षेत्रका लाभान्वित वर्ग (समूह/सहकारी/संस्था/समिति/ फर्म आदि)	१०
२.	प्रस्तावित कार्यले समेट्ने क्षेत्रफल/संख्या	१०
३.	सामाजिक एवं लैङ्गिक सहभागिता (महिला, पुरुष, दलित आदि)	१०
४.	प्रस्तावित कार्यले उत्पादन बृद्धि, प्रशोधन र बजारीकरणमा पुग्ने सहयोग	१५
५.	प्रस्तावित कार्यले सृजना गर्ने रोजगारीको अवसर	१०
६.	प्रस्तावित बाली/वस्तुको भोगोलिक एवं प्राविधिक उपयुक्तता	१०
आ.	सहायक मापदण्ड (३५)	
१.	प्रस्तावको आवश्यक कागजातको प्रक्रिया पूरा भएको	५
२.	समान प्रकृतिका अनुदान सहयोगको पहुँच नभएका समूह/सहकारी/संस्था/समिति/ फर्महरू आदि	५
३.	सहभागी लक्षित वर्गको नगद वा वस्तुगत योगदान परिमाण र प्रतिबद्धता	५
४.	प्रस्तावित बाहेक परियोजनाबाट लाभान्वित हुन सक्ने अन्य (सहायक) लाभान्वित वर्गहरू	५
५.	प्रस्तावित कार्यको सृजनात्मकता एवम् नवीनता	५
६.	आवेदकको संस्थागत क्षमता तथा कार्य अनुभव	५
७.	प्रस्तावित कार्य कृषकको माग एवं आवश्यकता अनुरूप रहे/नरहेको	५

नोट: कार्यक्रमको प्रकृति अनुरूप प्राविधिक समितिले मूल्याङ्कनको मापदण्ड आवश्यकता अनुसार परिमार्जन र विस्तृतीकरण एवं सहायक मापदण्ड बनाउन र सोही अनुसार मूल्याङ्कन गर्न सक्नेछ।

चेकलिष्ट

क्र.सं.	चेकलिस्ट	मापदण्ड पूरा गरेको		
		छ	छैन	सूचना छैन
१	उद्देश्य तथा अपेक्षित प्रतिफल (परिणाम र प्रतिफल) उल्लेख भएको छ ?			
२	तोकिएको भौगोलिक क्षेत्रका लागि उपयुक्त छ ?			
३	आर्थिक रूपमा सवला छ ? लागत भन्दा लाभ बढी छ छैन ?			
४	समूह संस्थाले व्यवस्थापन गर्न सक्ने प्रकृतिको छ छैन ? दक्ष जनशक्तिको पर्याप्त मात्रामा संलग्नता छ छैन ?			
५	प्रस्तावित क्रियाकलापहरू अपेक्षित प्रतिफल प्राप्त गर्न पर्याप्त छन् ?			
६	प्रस्तावित क्रियाकलापहरू उल्लेखित बजेट सीमा भित्र प्राप्त गर्न सकिने प्रकृतिका छन् ?			
७	प्रस्तावित क्रियाकलापहरू तोकिएको समयसीमा भित्र सम्पन्न गर्न सकिन्छ ?			
८	क्रियाकलाप सञ्चालन कार्ययोजनाले संलग्न सबैमा बाँढिएको भूमिका प्रष्ट पारेको छ ?			

क्र.सं.	चेकलिस्ट	मापदण्ड पूरा गरेको		
		छ	छैन	सूचना छैन
९	अन्य स्रोतबाट पनि बजेट विनियोजन भई दोहोरोपना नभएको बारे प्रष्ट पारेको छ ?			
१०	क्रियाकलाप सञ्चालनमा आधारभूत स्रोत प्राप्त गर्न सक्ने पर्याप्त संभावना रहेको छ ?			
११	के प्रस्तावित कार्यक्रमले कुनै पनि सार्वजनिक स्थल जस्तै धार्मिक स्थल, सार्वजनिक घर, खानेपानीको मुहान, चौतारा आदि लाई प्रतिस्थापन गर्ने अवस्था छ ?			
१२	कुनै पनि अन्य गरिब, दलित र सीमान्तकृत समुदायको जीविकोपार्जनमा कुनै किसिमको नकारात्मक असर पर्ने संभावना रहेको छ ?			
१३	के प्रस्तावित कार्यक्रम ले महिलाहरूको कार्यबोझ थप गर्ने संभावना रहेको छ?			
१४	कार्यान्वयनका कारणले समुदाय समुदायबीच विवाद आउने संभावना रहेको छ ?			
१५	अरुले आर्जन गरेको सम्पत्ति, उसको स्वईच्छाले बाहेक, क्षति गर्ने कारण हुने संभावना रहेको छ ?			
१६	पहिचान भएका सामाजिक वातावरणमा नकारात्मक असर न्यूनीकरण गर्न सामाजिक व्यवस्थापन योजना बनाएको छ ?			

२०. अन्य कैफियत यदि केही भएमा:

स्थलगत निरीक्षण पश्चातको निर्णय :

निर्णय	चिन्ह (✓) लगाउनुहोस
अहिले कै अवस्थामा कार्यान्वयन गर्न उपयुक्त छ	
वातावरणीय प्रमाणीकरण मापदण्डमा सफल भए अहिले कै अवस्थामा कार्यान्वयन गर्न उपयुक्त छ	
कार्यान्वयन गर्न उपयुक्त छैन।	

कार्यान्वयन गर्न उपयुक्त छैन भने के कारणले छैन ? कारण दिनुहोला?

.....

कार्यक्रमको तुलनात्मक चित्ररेखा (नमूना)

निवेदन सूचना नं:

क्र.सं.	प्रस्ताव पेश गर्ने	प्राप्ति		जम्मा प्राप्ति (१००)	कैफियत
		प्रमुख मापदण्ड (६५)	सहायक मापदण्ड (३५)		

नोट: कोष्ठको अंकले अधिकतम जनाउँछ।

प्राविधिक समितिका सदस्यहरूका नाम र दस्तखत:

क्र.सं.	नाम	दस्तखत

आमन्त्रित सदस्य:

प्रयवेक्षक:

मिति:

अनुसूची-१२

(परिच्छेद ४ को ४.१.१० (क), ४.२.१० (क), ४.३.१३ (क) र ४.४.१३ (क) सँग सम्बन्धित)
सम्झौता पत्र (नमूना)

प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजनाकार्यक्रम सञ्चालनसँग सम्बन्धित सम्झौता पत्र
सूचना/सम्झौता नं
मिति.....

प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजनाको परियोजना कार्यान्वयन म्यानुअल, २०७७ र प्राविधिक समितिको मिति
.....को निर्णय बमोजिम.....जोन/सुपरजोन
अन्तर्गतकोकृषि फर्म/कृषक समूह/सहकारी
संस्था/वन/जल उपभोक्ता समिति (यस पछि दोश्रो पक्ष भनिने) र परियोजना कार्यान्वयन इकाई (यस पछि प्रथम
पक्ष भनिने) बीच देहाय बमोजिमको शर्त पालना गर्ने गरी यो सम्झौता-पत्रमा हस्ताक्षर गरी एक/एक प्रति
लियो/दियो।

१) सम्झौता गर्ने पक्ष र परियोजना

क)जोन/सुपरजोन अन्तर्गतको कृषि फर्म/कृषक समूह/सहकारी वन/जल उपभोक्ता समितिबाट
सम्झौता गर्ने आधिकारिक प्रतिनिधि :

१) नाम :

२) प्रतिनिधत्व गर्ने समूह/सहकारीको नाम:

३) ठेगाना :

ख) परियोजना स्थलको विवरण

१) गाउँपालिका/नगरपालिकावडा नं.....गाउँ/टोल.....

ग) परियोजना कार्यान्वयन अवधि

१) शुरु हुने मिति :

२) सम्पन्न हुने मिति :

२) परियोजना कार्यान्वयन इकाई अन्तर्गत सञ्चालन हुने क्रियाकलाप सम्बन्धी विवरण:

क) कार्यक्रमको नाम :

ख) कार्यक्रमको किसिम :

ग) कार्यक्रमको कूल लागत रु.

घ) कार्यक्रमबाट प्रत्यक्ष लाभान्वित हुने

१) कृषक परिवार संख्या :

२) जनसंख्या :

३) समुदाय :

४) दलित/जनजाति

४ सम्झौताका शर्तहरू:

४.१ यो सम्झौता पत्र प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना, परियोजना कार्यान्वयन इकाई.....को
..... कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न जोन/सुपरजोन अन्तर्गतको
..... कृषि फर्म/कृषक समूह/सहकारी संस्था/वन/जल उपभोक्ता समिति र परियोजना कार्यान्वयन
इकाई बीच स्थापना/सहयोग गर्ने प्रयोजनाको लागि प्रयोग गरिनेछ। यस
कृषि उद्यमी/कृषक समूह/सहकारी संस्थामा देहाय बमोजिम स्पेशिफिकेशन अनुसारको पूर्वाधार निर्माण/मेशिनरी
उपकरण सामग्री खरिद एवं व्यवस्थापन गरिने छ।

क्र.सं.	मेशीन उपकरणको नाम	स्पेशिफिकेशन	मोडेल

- ४.२ सम्झौता पत्रमा हस्ताक्षर गरेको मितिदेखि यो सम्झौता प्रारम्भ भएको मानिनेछ।
- ४.३ दोश्रो पक्षले सम्झौतामा हस्ताक्षर भएपछि तत्काल काम शुरु गर्नु पर्नेछ।
- ४.४ दोश्रो पक्षले यस परियोजना सञ्चालनका लागि सम्झौता गरिएको क्रियाकलापहरूको लागतमा तोकिएकोप्रतिशतमा नगर्दै वा अन्य किसिमले सहभागिताको सुनिश्चित गर्नु पर्नेछ।
- ४.५ दोश्रो पक्षले यसै परियोजनाको लागि आफ्नै समूहको स्रोत बाहेक अन्य कुनै सरकारी, गैह सरकारी संघ संस्थाबाट सहयोग, अनुदान आदि प्राप्त गरेको भए स्पष्ट रूपमा परियोजना कार्यान्वयन इकाईलाई जानकारी गराउनु पर्नेछ।
- ४.६ दोश्रो पक्षले परियोजना अन्तर्गत क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्दा परियोजना कार्यान्वयन इकाई वा सम्बन्धित प्राविधिकले दिएको निर्देशन अनुसार गर्नु पर्नेछ।
- ४.७ दोश्रो पक्षले परियोजना अन्तर्गत सञ्चालन भएको क्रियाकलापहरूको कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन सम्बन्धित प्राविधिकबाट तयार गरी/गराई प्रत्यक्ष लाभान्वित कृषकहरूको बैठक निर्णयबाट अनुमोदन गराए पश्चात मात्र सम्झौता बमोजिमको अनुदान रकम भुक्तानी दिइनेछ। यसरी भुक्तानी पाउन दोश्रो पक्षले अनिवार्यरूपमा तोकिएको लागत साझेदारी प्रतिशत सहितको काम सम्पन्न प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्नेछ।
- ४.८ यस परियोजनाको निर्माण/मेशनरी उपकरण खरिद कार्य सम्झौता पत्रमा तोकिएको अवधि भित्र सम्पन्न गर्नुपर्नेछ।
- ४.९ प्रथम पक्षले सम्झौता बमोजिम खर्च रकमको बिल भरपाई सहितको कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन दोश्रो पक्षबाट प्राप्त भए पश्चात रु.....। (अक्षरेपीरुपैया) मा नबढ्ने गरी नियमानुसारको कन्टेन्जेन्सी र १.५ प्रतिशत अग्रिम कर कट्टा गरी दोश्रो पक्षलाई भुक्तानी उपलब्ध गराउने छ वा सम्झौता बमोजिमको पूर्वाधार निर्माणका लागि सामग्री आपूर्तिकर्ता/मेशनरी उपकरण आपूर्तिकर्तालाई सोझै भुक्तानी दिन सक्ने छ। दोश्रो पक्षले भुक्तानी पाउन अनिवार्य रूपमा बिल विजक पेश गर्नु पर्नेछ।
- ४.१० दोश्रो पक्षको लापरवाहीको कारणबाट कार्य सम्पन्न नभई हानी नोक्सानी भएमा त्यसको सम्पूर्ण जिम्मेवारी सम्बन्धितकृषि फर्म/कृषक समूह/सहकारी संस्था/ वन/जल उपभोक्ता समितिको हुनेछ।
- ४.११ दोश्रो पक्षले यो सम्झौता बमोजिमको सम्पूर्ण कामकारवाही (व्यवसायिक योजना, डिजाईन, इष्टिमेट अनुसार) सम्पन्न गरी परियोजना सञ्चालनमा ल्याउनु पर्नेछ।
- ४.१२ दोश्रो पक्षले परियोजनाको निर्माण कार्यमा लागेको खर्च विवरणको सार्वजनिक सुनुवाई प्रथम पक्षको प्रतिनिधि र अन्य सरोकारवालाहरूको उपस्थितिमा गराउनु पर्नेछ।
- ४.१३ दोश्रो पक्षले परियोजनाको निर्माण कार्य शुरु गर्नु भन्दा पूर्व, परियोजना निर्माण कार्य सञ्चालन हुँदै गरेको र परियोजना सम्पन्न भैसकेपछिको फोटोहरू अन्तिम भुक्तानीको लागि पेश गरिने बिल भर्पाइका साथमा अनिवार्य रूपमा संलग्न गर्नु पर्नेछ।
- ४.१४ दोश्रो पक्षले कृषि उत्पादन सहयोगका लागि लिइएको अनुदान रकम परियोजना निर्माण/मेशनरी उपकरण खरिद कार्यमा प्रयोग नगरी हिनामिना भएको देखिएमा वा हेलचक्राईको कारणबाट परियोजनाबाट निर्माण गरिएको पूर्वाधारहरू/मेशनरी उपकरणहरूको हानी नोक्सानी भएमा प्रचलित नियम कानून बमोजिम दिइएको अनुदान रकम दोश्रो पक्षबाट असुल उपर गरिनेछ।
- ४.१५ प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना वा परियोजना कार्यान्वयन इकाईबाट निरीक्षणमा जाने प्राविधिकलाई निरीक्षण तथा अनुगमनमा दोश्रो पक्षले अनिवार्य रूपमा आवश्यक सहयोग गर्नु पर्नेछ।

- ४.१६ परियोजना सम्पन्न भई हस्तान्तरण भई सकेपछि सोको मर्मत सम्भार सम्बन्धी कार्य दोश्रो पक्ष आफैले गर्नु पर्नेछ।
- ४.१७ निर्माण कार्य अथवा यस सम्बन्धी दोश्रो पक्ष र प्रथम पक्ष बीच कुनै विवाद आएमा परियोजना कार्यान्वयन इकाईको निर्णय अन्तिम हुनेछ।
- ४.१८ यो सम्झौतामा उल्लेख भएका कुराहरुमा यसै बमोजिम र अन्य कुराहरुमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ।
- ४.१९ दोश्रो पक्षले समयमा कार्य सम्पन्न गर्न नसकेमा सम्झौता बमोजिमको रकम भुक्तानी दिन प्रथम पक्ष बाध्य हुने छैन।
- ४.२० सम्झौताको सम्बन्धमा कुनै विवाद उत्पन्न भएमा प्रचलित कानून अनुसार हुनेछ।
- ४.२१ स्थानीय आवश्यकता अनुसार दुबै पक्षको सहमतिमा माथि उल्लेखित शर्तहरुमा फेरबदल गर्न सकिने छ।
- ४.२२ अन्य कुनै वुँदामा थपघट गर्नु परेमा दुबै पक्षको आपसी समझदारीमा गरिने छ।
- ४.२३ संलग्न फारामहरु

क) परियोजनाको स्वीकृत क्रियाकलापहरु र लागत अनुमान

ख) परियोजनाबाट प्रत्यक्ष लाभान्वित हुने समूह/कृषकहरुको नामवाली विवरण

उपरोक्त बमोजिम कार्य गर्न मन्जुर छौं भनी दस्तखत गर्ने:

प्रथम पक्षको तर्फबाट

नाम थर:

पद

दस्तखत

मिति:

साक्षी १	साक्षी २
नाम :	नाम:
पद	पद:
दस्तखत	दस्तखत

दोश्रो पक्षको तर्फबाट

कृषि फर्म/कृषक समूह/सहकारी/वन/जल उपभोक्ता समितिबाट सम्झौता गर्ने आधिकारिक प्रतिनिधि
नाम
प्रतिनिधत्व गर्ने कृषि फर्म/कृषक समूह/सहकारी/वन/जल उपभोक्ता समितिको नाम
ठेगाना
दस्तखत:
संस्थाको छाप:

साक्षी १	साक्षी २
नाम :	नाम:
पद	पद:
दस्तखत	दस्तखत

परियोजनाको स्वीकृत क्रियाकलापहरू र लागत अनुमान

क्र.सं.	परियोजना क्रियाकलापहरू	इकाई	प्रति इकाई दर	कुल लागत रु.	लागत व्यहोने स्रोत	
					परियोजना	संस्था

नोट: यसैलाई आधार मानी पकेट/ब्लकमा सञ्चालन हुने कार्यक्रमका लागि सम्झौता पत्र तयार गर्न सकिनेछ।

अनुसूची-१३
(परिच्छेद ४ को ४.१.१३ ख (आ), ४.२.१३ ख (आ), ४.३.१४ ख (आ), र ४.४.१४ ख (आ) सँग सम्बन्धित)

आर्थिक कार्यविधि नियमावली २०६४ बमोजिमको लक्ष्य प्रगति विवरण फर्मेट

नियम २० को उपनियम (२) र नियम २५ को उपनियम (१) सँग सम्बन्धित

.....

-----मन्त्रालय

प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना

-----कार्यालय, -----.

आ. व. ----- को ----- अवधि सम्मको

लक्ष्य प्रगति विवरण

बजेट उप-शीर्षक नं :

(रकम रु हजारमा)

क्र. सं.	कार्यक्रम क्रियाकलाप	इकाई	वार्षिक लक्ष्य			यस— अवधिसम्मको लक्ष्य			यस अवधि सम्मको भौतिक प्रगति			यस अवधि सम्मको खर्च		कैफियत
			सूचक	भार	बजेट	सूचक	भार	बजेट	सूचक	भार	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	
	जम्मा													
	प्रशासनिक खर्च													
	कुल जम्मा													

योजना शाखा प्रमुख

आर्थिक शाखा प्रमुख

कार्यालय प्रमुख

अनुसूची-१४

(परिच्छेद ४ को ४.३.१०.२ (क) र ४.४.१०.२ (क) सँग सम्बन्धित)

जोन/सुपर-जोन क्षेत्र मागको लागि आधारभुत तथ्याङ्क फारम

(१) प्रस्तावित जोन/सुपर-जोन विकास हुने बालीको नाम:

(२) प्रस्तावित जोन/सुपर-जोन विकास गरिने स्थान:

(३) प्रस्तावित जोन/सुपर-जोन क्षेत्रमा परियोजना अन्तर्गत सञ्चालन भै सकेका पकेट/ब्लक/जोनको विवरण

पकेट/ब्लक/जोन सञ्चालन भएको बाली /वस्तु	गाउँपालिका/नगरपालि का	वडा नम्बर	पकेट/ब्लक/जोनको क्षेत्रफल (हेक्टर/संख्या)	पकेट/ब्लक/जोन सञ्चालनको अवधि

(४) प्रस्तावित जोन/सुपर-जोन अन्तर्गत कार्यक्रममा समावेश हुन सक्ने घरधुरीहरूको विवरण

गाउँपालिका/नगरपालिका	वडा नम्बर	लक्षित कृषक घरधुरी संख्या

(५) प्रस्तावित जोन/सुपर-जोन क्षेत्रमा समावेश हुने खेती योग्य जग्गाको विवरण

जग्गाको किसिम	क्षेत्रफल (हेक्टर)	सिंचित (हेक्टर)	असिंचित (हेक्टर)	सिंचित भए सिँचाइको स्रोत
खेत				
पाखो				
बारी				
जम्मा				

(६) प्रस्तावित जोन/सुपर-जोन सञ्चालन क्षेत्रको प्रमुख बालीको हालको क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्व विवरण

जोन/सुपर-जोन क्षेत्रको हालको प्रमुख बाली वस्तुहरू	कुल क्षेत्रफल (हेक्टर/संख्या)	उत्पादकत्व (मे.टन/ हेक्टर)	कुल उत्पादन (मे. टन)	अनुमानित विक्री परिमाण (मे. टन)
बहुवर्षीय बाली				
सिजनल बालीहरू				
पशुपालन				
मत्स्यपालन				

(७) प्रस्तावित जोन/सुपर-जोन सञ्चालनबाट प्राप्त हुने अपेक्षित उपलब्धिहरू (जोन/सुपर-जोन सञ्चालन पश्चात प्राप्त हुने उपलब्धि विवरण मात्र उल्लेख गर्ने)

(क) प्रस्तावित बहु वर्षीय बाली (क) फलफुल बगैँचा

जग्गाको क्षेत्रफल	जम्मा बोट संख्या	पूर्ण रूपमा उत्पादनशील बोट संख्या	आंशिक रूपमा उत्पादनशील बोट संख्या	जम्मा उत्पादन (मे.टन)	थप विस्तार हुने क्षेत्रफल (हेक्टर)

(ख) प्रस्तावित सिजनल बाली

जग्गाको क्षेत्रफल	तोकिएको बालीले ढाक्ने क्षेत्रफल	उत्पादकत्व (मे.टन प्रति हेक्टर)	जम्मा उत्पादन	थप विस्तार हुने क्षेत्रफल

(ग) प्रस्तावित पशुपालन

पशुपालन	पशुधनको संख्या	प्रति पशुधन उत्पादन (दुध र मासु)	जम्मा उत्पादन	थप हुने पशुधन संख्या

(घ) प्रस्तावित मत्स्यपालन

माछाको जात	पोखरी संख्या	जलाशय क्षेत्रफल (हेक्टर)	उत्पादन (मे.टन)	उत्पादकत्व (मे.टन/हेक्टर)	थप हुने जलाशय क्षेत्रफल (हेक्टर)

(ङ) प्रस्तावित जोन/सुपर-जोन क्षेत्र भित्रका प्रमुख प्रशोधन तथा बजारीकरणका अवसरहरू

जोन/सुपर-जोन क्षेत्र भित्रका प्रमुख कृषि प्रशोधन उद्योगहरू	(प्रस्तावित बाली वस्तुका हाल सञ्चालनमा रहेका प्रशोधन उद्योगहरू, थप उद्योग विस्तारको सम्भावना, कच्चा पदार्थको उपलब्धता आदि लाई विशेष उल्लेख गर्ने)
उत्पादन हुने बाली वस्तुको प्रमुख बजारहरू	(स्थानीय तथा बाह्य बजार र बजार सम्बन्ध)
बजार पूर्वाधारको अवस्था	
बजार विस्तारको अवसर तथा चुनौतिहरू	
बजारीकरण योजना	

(९) प्रस्तावित जोन/सुपर-जोन मा उल्लेख गरिएको बाली/वस्तुको प्राविधिक एवं भौगोलिक उपयुक्तता

-

-
(१०) प्रस्तावित जोन/सुपर-जोन अन्तर्गत हाल उपलब्ध कृषि पूर्वाधारहरु

-
-
(११) प्रस्तावित जोन/सुपर-जोन क्षेत्र अन्तर्गत निर्माण गर्नुपर्ने कृषि पूर्वाधार एवं सुविधाहरु (सिंचाई पूर्वाधार, बजार सुविधा, भण्डारण सुविधा, चिस्यान केन्द्र, कृषि प्रशोधन उद्योगहरु आदी)

-
-
(१२) प्रस्तावित जोन/सुपर-जोन क्षेत्र भित्र सामुहिक खेती तथा चक्लाबन्दी को हालको अवस्था एवं विस्तारको सम्भावना

-
-
(१३) प्रस्तावित जोन/सुपर-जोन कार्यान्वयन बाट थप हुन सक्ने रोजगारीका अवसरहरु
आंशिक रोजगारी
पूर्णकालिन रोजगारी
दैनिक ज्यालदारी

(१४) प्रस्तावित जोन/सुपर-जोन सञ्चालनको लागि सम्बन्धित स्थानीय तहको लागत साझेदारी सुनिश्चित हुने आधारहरु

- (स्थानीय तहको सहकार्य सम्बन्धि पत्र, स्थानीय तहको कृषि बिकासको योजना एवं प्राथमिकता आदी)

-
-
(१५) प्रस्तावित जोन/सुपर-जोन माग गर्नुका आधारहरु (न्युनतम क्षेत्रफल वा संख्या, सस्थागत क्षमता, आवेदक संस्थाहरुको यहि प्रकृतिका कार्यक्रम सन्चालन गरेको अनुभव आदी)

-
-
(१६) प्रस्तावित जोन/सुपर-जोन र बाली/वस्तु छनौट गर्नाको पुष्ट्याई

-
-
(१७) प्रस्तावित जोन/सुपर-जोन माग गर्ने संस्थाको प्रोफाइल

(जोन/सुपर-जोन माग गर्ने संस्था एक भन्दा बढी भए यो प्रोफाइल क्रमश थप गर्दै जाने)

कृषि समूह/कृषि सहकारी/समिति र कृषि फर्मको नाम:

गठन भएको मिति:

संस्थाको ठेगाना:

तपाईंको समूह/संस्था कुनै सरकारी संस्थामा आवद्ध छ भने सो संस्थाको

नामदर्ता नं.....

कृषि समूह/कृषि सहकारी/समिति र कृषि फर्म कसरी गठन भएको हो? कसको गठन भयो?.....

कृषि समूह/कृषि सहकारी/समिति र कृषि फर्म गठनको खास उद्देश्य के हो ?.....

मासिक बचत छ वा छैन ? यदि छ भने कति.....

बैंक:.....ख) खाता नं
कृषि समूह/कृषि सहकारी/समिति र कृषि फर्म कार्यान्वयनको प्रमाण

(क) निर्णय () ख) नगदी खाता () ग) बैंक खाताको विवरण ()

घ) दर्ता प्रमाण पत्र () ङ) अचल सम्पतिको स्वामित्वको प्रमाण पत्र ()

च) अन्य भए खुलाउनुहोस्

जम्मा शेयर सदस्य संख्या

कृषि समूह/कृषि सहकारी/समिति र कृषि फर्मका सदस्यको विवरण

क्र.सं.	सदस्यको नाम	ठेगाना	खेतीयोग्य जमिन/पशु संख्या

नोट: १. परियोजना कार्यान्वयन इकाईले आवश्यकता अनुसार बाली/वस्तु विशेषका लागि यस अनुसूचीलाई विस्तृतीकरण गर्न सक्नेछ।

२. यो अनुसूची जोन र सुपर जोन प्रोफाइल प्रयोजनको लागि समेत प्रयोग हुनेछ।

अनुसूची-१५

(परिच्छेद ४ को ४.३.१०.२ (क) र ४.४.१०.२ (क) सँग सम्बन्धित)

जोन/सुपर-जोन मागका लागि आवेदन फारम (नमूना)

श्री प्रमुखज्यू

मिति:.....

प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना

परियोजना व्यवस्थापन इकाई,

विषय: जोन/सुपर-जोन स्थापना गरी पाउँ बारे।

प्रस्तुत विषयमा हामी तपसिल बमोजिमका कृषक समूह/कृषि सहकारी संस्था/वन/जल उपलभोक्ता समिति/कृषि उद्यमीहरु यस जिल्लाको गा.पा. तथा न.पा. भित्र कमाण्ड क्षेत्र रहने गरी व्यवसायिक कृषि उत्पादन तथा प्रशोधन केन्द्र (जोन)/बृहत व्यवसायिक कृषि उत्पादन तथा औद्योगिक केन्द्र (सुपर-जोन) स्थापना गरि सञ्चालन गर्न ईच्छुक भएकोले बाली/वस्तु को जोन/सुपरजोन क्षेत्र निर्धारण गरी दिनुहुन यो निवेदन पेश गरेका छौं।

निवेदक

क्र.सं.	कृषक समूह/कृषि सहकारी संस्था/जल उपभोक्ता समिति/कृषि उद्यमीको नाम	ठेगाना	सम्पर्क नं.	अध्यक्ष /प्रोपाईटरको नाम	दस्तखत

निवेदन साथ संलग्न गर्नु पर्ने कागजातहरु

- (१) सम्बन्धित निकायमा कृषि समूह/कृषि सहकारी संस्था/वन/जल उपभोक्ता समिति/कृषि फर्म दर्ता तथा नवीकरण भएको प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि।
- (२) जोन/सुपर-जोन माग गर्ने संस्था (हरु) को कार्य समितिको निर्णयको प्रतिलिपि।
- (३) कार्यक्रम सञ्चालन हुने स्थानीय तहको सिफारिस पत्र।
- (४) अध्यक्ष/प्रोपाईटरको नागरिकता वा परिचय खुल्ने प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि।
- (५) अनुसूची-१४ बमोजिमको विवरण।

अनुसूची-१६

(परिच्छेद ४ को ४.३.१०.२ (ग) र ४.४.१०.२ (ग) सँग सम्बन्धित)

जोन/सुपर-जोन निवेदन मूल्याङ्कन मापदण्ड

क्र.सं.	सूचकाङ्क आधार	अधिकतम अङ्क
१.	प्रस्तावित कमाण्ड क्षेत्रको क्षेत्रफल/संख्या	१०
२.	सम्भावित लाभान्वित वर्गको संख्या	१०
३.	बाली/वस्तुको क्षेत्रफल/संख्या विस्तारको सम्भावना	१०
४.	प्रस्तावित बाली/वस्तुको प्राविधिक एवं भौगोलिक उपयुक्तता	१०
५.	सम्बन्धित बाली/वस्तुको पकेट/ब्लक सञ्चालन भएको अवधि	१०
६.	चक्लाबन्दीको सम्भावना र कृषकको तत्परता	१०
७.	कृषि प्रशोधन उद्योग स्थापना र सञ्चालनको अवस्था तथा सम्भावना	१०
८.	रोजगारी सृजना (संख्या)	१०
९.	स्थानीय तहको लागत साझेदारीको प्रतिबद्धता	१०
१०.	परियोजनाको उद्देश्यमा सहयोग	१०

नोट: प्राविधिक समितिले आवश्यकता अनुसार मूल्याङ्कन मापदण्डलाई विस्तृतीकरण गरी सोही अनुसार मूल्याङ्कन गर्न सक्नेछ।

अनुसूची-१७
(परिच्छेद ४ को ४.३.११ (ज) सँग सम्बन्धित)

जोन संभाग अन्तर्गत सञ्चालन गरिने मुख्य कार्यक्रम/क्रियाकलाप

क्र.सं.	क्रियाकलाप/कार्यक्रम	उद्देश्यहरू	कार्य सञ्चालन प्रक्रियाका मुख्य चरणहरू
क.	क्षमता विकास कार्यक्रम		
१	स्थलगत जोन अभिमुखीकरण	- परियोजनाबाट सञ्चालित कार्यक्रमहरूको जानकारी	- सहभागी छनौट - कार्यक्रम सञ्चालन
२	स्थलगत तालिम	- उन्नत कृषि प्रविधि सम्बन्धी जानकारी -	- सहभागी छनौट - प्रशिक्षक तथा प्रशिक्षण सामग्री व्यवस्थापन - तालिम सञ्चालन
ख.	प्रविधि तथा प्राविधिक सहयोग		
१	सहभागितात्मक व्यवसायिक नवीनतम उत्पादन प्रविधि प्रदर्शन) कम्तीमा १० रोपनी(- नवीनतम उत्पादन प्रविधि प्रसार गर्ने	- प्रविधि पहिचान तथा छनौट - कृषक तथा जग्गा छनौट - डिजाईन तयार - बीउ विजन तथा सामग्री व्यवस्थापन - प्रविधि प्रदर्शन - नियमित अनुगमन - प्रदर्शनको नतिजा सम्बन्धी सामूहिक छलफल
२	बाली वस्तुको स्रोतकेन्द्रको स्थापना	- उन्नत बीउविजन/नक्ष उत्पादन गर्ने	- स्थान र कृषक छनौट - सूचना प्रकाशन - मूलबीउ उपलब्ध गराउने - बाली निरीक्षण गराउने - बीउ प्रमाणीकरणमा सहयोग गर्ने - भण्डारणको लागि मेटल विन, सिड विन वितरण गर्ने - नियमानुसार अनुगमन गर्ने
३	माटो व्यवस्थापन प्रयोगशाला सेवा	- माटोको गुणस्तरमा सुधार	- माटो नमूना संकलन - माटो परीक्षणशिविर/ - माटो उपचार
४	बाली संरक्षण प्रयोगशाला सेवा	- रोग कीराको पहिचान तथा व्यवस्थापनका लागि प्रयोगशालाको स्थापना गर्ने	- स्थान छनौट - लागत अनुमान र टेक्नीकल स्पेशिफिकेसन तयार गर्ने - सूचना प्रकाशन गर्ने - नमूना संकलन - बाली उपचार शिविर सञ्चालन - परीक्षण एवं आवश्यक सल्लाह सुझाव
५	बीउ उपचार प्रयोगशाला सेवा	- बीउको गुणस्तर वृद्धिका	- स्थान छनौट

क्र.सं.	क्रियाकलाप/कार्यक्रम	उद्देश्यहरू	कार्य सञ्चालन प्रक्रियाका मुख्य चरणहरू
		लागि प्रयोगशालाको निर्माण हुने	<ul style="list-style-type: none"> - लागत अनुमान र टेक्नीकल स्पेशिफिकेसन तयार गर्ने - सूचना प्रकाशन गर्ने - नमुना संकलन /परीक्षण - विषादी खरिद - बीउ उपचार
ग.	उत्पादन सामग्री सहयोग		
१	उन्नत तथा हाईब्रिड बीउ विजन, बिरुवा, रसायनिक एवं जैविक विषादीहरू तथा सुक्ष्म तत्व लगायतका अन्य उत्पादन सामग्रीहरूमा अनुदान सहयोग	- प्रविधि विस्तार गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> - लागत अनुमान तयारी - सूचना प्रकाशन गर्ने - कृषक छनौट - स्रोत केन्द्रको पहिचान - कार्ययोजना तयारी - खरिद व्यवस्थापन तथा वितरण - अनुगमन तथा प्रतिवेदन
घ	कृषि औजार उपकरण सहयोग		
१	साना कृषि उपकरण (पावर टिलर, मिनी टिलर, स्पेयर, आलु खन्ने तथा उकेरा लगाउने मेशीन, झार गोड्ने मेशीनहरू र अन्य उपकरणहरू)	<ul style="list-style-type: none"> - कृषकको कार्यबोझ घटाउने र लागत न्यूनीकरण गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> - कृषक तथा औजार उपकरणको आवश्यकता पहिचान - खरिद व्यवस्थापन - वितरण
२	ठूला कृषि उपकरण	<ul style="list-style-type: none"> - कृषकको कार्यबोझ घटाउने र लागत न्यूनीकरण गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> - सूचना प्रकाशन गर्ने - कृषक तथा औजार उपकरणको आवश्यकता पहिचान - लागत अनुमान र टेक्नीकल स्पेशिफिकेशन तयारी - खरिद व्यवस्थापन - कार्ययोजना तयारी एवं वितरण
३	कृषि यान्त्रिकीकरणका लागि Custom Hiring Center स्थापना	<ul style="list-style-type: none"> - कृषकहरूलाई आवश्यक पर्ने उपकरणहरूको सेवा सर्भसुलभ रूपमा उपलब्ध गराउने 	<ul style="list-style-type: none"> - सूचना प्रकाशन गर्ने - कृषक तथा औजार उपकरणको आवश्यकता पहिचान - लागत अनुमान र टेक्नीकल स्पेशिफिकेशन तयारी - खरिद व्यवस्थापन तथा सेवा सञ्चालन - अनुगमन तथा प्रतिवेदन
ड	पोष्ट हार्भेष्ट सेन्टर स्थापना		
१	प्राथमिक प्रशोधन केन्द्र, गोदाम घर, बाली सुकाउने खलान	<ul style="list-style-type: none"> - कृषि उपजहरूको संचय, वजारीकरण र क्षती न्यूनीकरणमा सहयोग गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> - स्थान पहिचान गर्ने - लागत अनुमान र टेक्निकल स्पेशिफिकेसन/नापनक्सा तयार गर्ने - सूचना प्रकाशन गर्ने

क्र.सं.	क्रियाकलाप/कार्यक्रम	उद्देश्यहरू	कार्य सञ्चालन प्रक्रियाका मुख्य चरणहरू
	(thresing floor), ग्रेडिग, प्रिकुलिड-, तौलाई, प्याकेजिड, लेवलिड, सिंगल क्याब डुवानी साधन, प्रदर्शन तथा विक्री कक्ष/स्टल		<ul style="list-style-type: none"> - कार्ययोजना बनाउने - खरिद व्यवस्थापन गर्ने - निर्माण सम्पन्न गर्ने - नियमानुसार सेवा प्रदान गर्ने - अनुगमन तथा प्रतिवेदन
२	सहकारी सञ्जाल मार्फत कृषि उपजको बजारीकरण	- कृषि उपजको सहज बजारीकरण गराउने	<ul style="list-style-type: none"> - सूचना प्रकाशन - कार्ययोजना बनाउने - खरिद व्यवस्थापन (लागत ईस्टिमेट) - नियमित सेवा प्रदान - सञ्चालन अनुगमन
३	कृषि बजार स्थापना	- स्थानीय स्तरमा कृषि उपजको बजारीकरण	<ul style="list-style-type: none"> - स्थान पहिचान गर्ने - लागत अनुमान र टेक्निकल स्पेशिफिकेसन/नापनक्सा तयार गर्ने - सूचना प्रकाशन गर्ने - कार्ययोजना बनाउने - खरिद व्यवस्थापन गर्ने - निर्माण सम्पन्न गर्ने - नियमानुसार सेवा प्रदान गर्ने - अनुगमन तथा प्रतिवेदन
४	शीत भण्डार/बीउ भण्डार सुविधा	- कृषि उपजको संचय गरी मूल्य अभिवृद्धि गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> - स्थान छनौट/सम्भाव्यता अध्ययन - डिजाईन/ईस्टिमेट/सञ्चालन विधि - सूचना प्रकाशन - मूल्याङ्कन तथा छनौट - सम्झौता/निर्माण - सञ्चालन/अनुगमन - फरफारक
च	नर्सरी पूर्वाधार विकास सहयोग		
१	स्वस्थ तथा गुणस्तरीय बिरुवा उत्पादनका लागि सरकारी-निजीसमुहको /सहकारी-साझेदारीमा उच्च प्रविधियुक्त नर्सरी स्थापना	- दिगो स्रोत केन्द्र विकास गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> - सूचना प्रकाशन गर्ने - स्थान तथा कृषक छनौट गर्ने - आवश्यकता अनुसारको नर्सरी रेखाङ्कन बनाउने - नर्सरीका लागि आवश्यक औजार उपकरण र सामग्रीहरूको व्यवस्थापन गर्ने - नर्सरी स्थापना - नियमित अनुगमन गर्ने - गुणस्तरीय बिरुवा उत्पादन तथा विक्रीवितरण गर्ने

क्र.सं.	क्रियाकलाप/कार्यक्रम	उद्देश्यहरू	कार्य सञ्चालन प्रक्रियाका मुख्य चरणहरू
२	सेड हाउस, स्क्रिन हाउस, ग्रीन हाउस लगायतका नर्सरी पूर्वाधारहरू	- कृषकलाई सहज ढंगबाट वेमौसमी खेती गर्न सहयोग पुऱ्याउने	- सूचना प्रकाशन गर्ने - स्थान तथा कृषक छनौट गर्ने - आवश्यकता अनुसारको डिजाईन/स्पेशिफिकेसन बनाउने - आवश्यक औजार उपकरण र सामग्रीहरूको व्यवस्थापन गर्ने - नर्सरी स्थापना - नियमित अनुगमन गर्ने - गुणस्तरीय बिरुवा उत्पादन तथा बिक्रीवितरण गर्ने
छ	साना सिँचाइ निर्माण तथा मर्मत सम्भार सहयोग		
१	साना सिँचाइ निर्माण तथा मर्मत सुधार	- सिँचाइका स-साना अति संवेदनशिल क्षेत्रमा सुधार गरी सिंचित क्षेत्र विस्तार गर्ने	- सूचना प्रकाशन गर्ने - स्थान छनौट - योजना पहिचान - डिजाईन/नक्सा एवं लागत अनुमान तयारी - सम्झौता /निर्माण गर्ने - अनुगमन तथा प्रतिवेदन
२	स्यालो ट्यूबवेल लगायतका भूमिगत सिँचाइ पूर्वाधारहरू	- भूमिगत जलस्रोतको उपयोग गरी सिंचित क्षेत्र विस्तार गर्ने	- सूचना प्रकाशन गर्ने - स्थान छनौट - योजना पहिचान - डिजाईन नक्सा/एवं लागत अनुमान तयारी - सम्झौता/ निर्माण गर्न - अनुगमन तथा प्रतिवेदन
३	नवीनतम सिँचाइ प्रविधि थोपा) सिँचाइ सौर्य उर्जा सिँचाइ (- सिंचित क्षेत्र विस्तारको लागि वैकल्पिक प्रविधिको प्रयोग गर्ने	- सूचना प्रकाशन गर्ने - स्थान छनौट - योजना पहिचान - डिजाईननक्सा एवं लागत अनुमान / तयारी - सम्झौता निर्माण गर्ने/ - अनुगमन तथा प्रतिवेदन
ज	मत्स्य पोखरी निर्माण तथा ह्याचरी स्थापना सहयोग		
१	मत्स्य पोखरी निर्माण	- मत्स्य पालनको क्षेत्र विस्तार गर्ने	- सूचना प्रकाश गर्ने - लागत ईस्टिमेट तयारी - स्थान तथा कृषक छनौट - पोखरी निर्माण गरी माछापालन गर्ने
२	मत्स्य ह्याचरी स्थापना सहयोग	गुणस्तरीय माछा भुरा उत्पादनमा सहयोग पुऱ्याउने	- सूचना प्रकाशन गर्ने - लागत ईस्टिमेट तयारी

क्र.सं.	क्रियाकलाप/कार्यक्रम	उद्देश्यहरू	कार्य सञ्चालन प्रक्रियाका मुख्य चरणहरू
			<ul style="list-style-type: none"> - स्थान तथा कृषक छनौट - मत्स्य ह्याचरी निर्माण तथा सञ्चालन गर्ने - माउमाछाको स्रोत पहिचान र व्यवस्थापन गर्ने - भुरा उत्पादन र बिक्री वितरण - अनुगमन तथा प्रतिवेदन
३	एकीकृत मत्स्य पालन र प्रविधि प्रदर्शन) ०.५ हेक्टर(- नवीनतम उत्पादन प्रविधि प्रसार गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> - प्रविधि पहिचान तथा छनौट - कृषक तथा पोखरी छनौट - मत्स्य उत्पादनको लागि आवश्यक भुरा प्रदर्शन ,सामग्री व्यवस्थापन - प्रदर्शनको नतिजा सम्बन्धी सामूहिक छलफल
झ	पशु उत्पादन तथा पशु सेवा सम्बन्धी आधारभूत सहयोग		
१	गोठखोर/ सुधार(गाई, भैसी, बाखा, बङ्गुर)	- पशु रोगको जोखिम न्यूनीकरण गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> - सूचना प्रकाशन गर्ने - कृषक छनौट - गोठखोरको लागत अनुमान तथा / डिजाईन तयार गर्ने - निर्माण सामग्रीको व्यवस्थापन गर्ने - गोठसुधार गर्ने/खोर निर्माण/ प्राविधिक अनुगमन गर्ने
२	पशु नस्ल सुधार	- वंश सुधार गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> - सूचना प्रकाशन गर्ने - कृषक छनौट - पशु संख्याको अभिलेख राख्ने - ट्यागीड गर्ने - स्रोत केन्द्रको पहिचान - उन्नत जातको पशु नस्ल /वोका /राँगा) खरिद तथा (पाठी-पाठा /वीर कृतिम गर्भाधान/वितरण - प्राविधिक अनुगमन गर्ने
३	पशु प्रजनन केन्द्र स्थापना	पशुको जातीय सुधार	<ul style="list-style-type: none"> - सूचना प्रकाशन गर्ने - कृषक तथा स्थान छनौट - उन्नत जातको पशु नस्ल /वोका /राँगा) खरिद गर्ने (वीर - पशु प्रजनन केन्द्र स्थापना - सेवा सञ्चालन - प्राविधिक सेवाअनुगमन/
४	पशु आहारा विकास कार्यक्रम	- गुणस्तरीय पशु आहाराको सहज आपूर्तीमा सहयोग	<ul style="list-style-type: none"> - कृषक छनौट - स्रोत केन्द्रको पहिचान - उन्नत जातको भुइ तथा डाले घाँसको

क्र.सं.	क्रियाकलाप/कार्यक्रम	उद्देश्यहरू	कार्य सञ्चालन प्रक्रियाका मुख्य चरणहरू
			बीउ/ बेर्ना/ सेटहरू - साईलेज/ TMR/UMMB लगायत पशु आहारा प्रविधि / कबुलियति/सामुदायिक घाँस खेती
५	ग्रामिण कृषि/पशु सेवा कार्यकर्ता	- प्राविधिक सेवा उपलब्ध गराउने	- कृषि/पशुसेवा प्राविधिक छनौट - सेवा सञ्चालन गर्ने
६	पशु स्वास्थ्य सेवा /खोप) परजीवी नियन्त्रणउपचार // हर्ड हेल्थ(- पशुमा लाग्ने रोगहरूको जोखिम न्यूनीकरण गर्ने	- स्थान छनौट - प्राविधिक कर्मचारीको व्यवस्थापन गर्ने - पशु स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन - खोप तथा औषधी खरिद तथा वितरण
ज	पशुपन्छी/मत्स्य बजार प्रवर्द्धन कार्यक्रम		
१	दुग्ध चिस्यान केन्द्र स्थापना	- दुग्ध तथा दुग्ध जन्य पदार्थको बजारीकरण सहयोग हुने	- सूचना प्रकाशन गर्ने - समूह र सहकारी छनौट - दुग्ध उत्पादनको तथ्याङ्क संकलन गर्ने - चिलिङ्ग भ्याट सञ्चालनका लागि उपयुक्त स्थानको छनौट गर्ने - दुग्ध संकलनको परिमाण अनुसारको चिलिङ्ग भ्याट खरिद व्यवस्थापन गर्ने - दुग्ध संकलन गरी बिक्री वितरण गर्ने
२	डेरी पसल स्थापना/सुधार	- स्वच्छ/ गुणस्तरयुक्त दुग्ध तथा दुग्धजन्य पदार्थको बिक्री वितरण हुने	- सूचना प्रकाशन गर्ने - दुग्ध व्यवसायी कृषक छनौट - डेरी पसल स्थापनासुधार गर्ने/ - डेरी पसलका लागि आवश्यक उपकरणहरू मिलिकिङ्ग ,डिप फ्रिज) ल्याक्टो मिटर ,क्यानआदि (दुग्ध तथा दुग्ध जन्य पदार्थको नियमित बिक्री वितरण वितरण गर्ने
३	बध स्थल/मासु पसल स्थापना/सुधार	- स्वच्छ मासुको बिक्री वितरण हुने	- सूचना प्रकाशन गर्ने - मासु व्यवसायी कृषक छनौट - मासु पसल स्थापनासुधार गर्ने/ - मासु पसलका लागि आवश्यक उपकरणहरू उपयुक्त मासु ,डिप फ्रिज) /टायल ,काट्ने औजारहरूसिसा जडान , आदि (मासु पसलबाट उत्पादन हुने फोहोरको उचित व्यवस्थापन गर्ने - मासु तथा मासु जन्य पदार्थको नियमित बिक्री वितरण वितरण गर्ने - अनुगमन तथा प्रतिवेदन

क्र.सं.	क्रियाकलाप/कार्यक्रम	उद्देश्यहरू	कार्य सञ्चालन प्रक्रियाका मुख्य चरणहरू
४	पशु संकलन केन्द्र स्थापना	- पशुजन्य उपजको बजारीकरणमा सहयोग पुऱ्याउने	- सूचना प्रकाशन गर्ने - समूह र सहकारी छनौट - स्थान छनौट - लागत अनुमान र प्राविधिक डिजाईन सहितको कार्य योजना - निर्माण समग्री तथा खरिदको व्यवस्थापन गर्ने - पशु संकलन केन्द्र नियमित रूपमा सञ्चालन गर्ने - अनुगमन तथा प्रतिवेदन
५	फिस मार्ट स्थापना	- स्वच्छ एवं ताजा माछाको विक्री वितरण गर्ने	- माछा पसलका लागि आवश्यक उपकरणहरू (डिप फ्रिज, माछाको कत्ला निकाल्ने औजार, ड्रेसिङ गर्ने औजार, वेशिन, सिङ्क, पानीको व्यवस्था, शिशा/टायल आदि जडान) - माछा पसलबाट उत्पादन हुने फोहोरको उचित व्यवस्थापन गर्ने - ताजा एवं फ्रोजन माछा तथा माछाजन्य पदार्थको नियमित विक्री वितरण वितरण गर्ने - अनुगमन तथा प्रतिवेदन
ट	अन्य कार्यक्रमहरू		
१	जमिन बाँझो राख्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्न प्रोत्साहन गर्ने कार्यक्रमहरू	- बाँझो जमिनलाई खेतीयोग्य जमिनमा रूपान्तरण गर्ने	- बाँझो जमिनहरूको पहिचान तथा अभिलेखीकरण - खेती गर्ने कृषकसहकारी ,समुह , पहिचान र छनौट - मल ,बीउ ,सिँचाइ र औजार उपकरण सहयोग
२	प्रतिफलमा आधारित प्रोत्साहन अनुदान	- उत्पादन वृद्धिको लागि उत्पादनमा संलग्न कृषकलाई प्रोत्साहित गर्ने	- प्रतिफल लक्ष्य निर्धारण - उत्पादक कृषक पहिचान तथा छनौट - प्रोत्साहन अनुदान प्रवाह

अनुसूची-१८
(परिच्छेद ४ को ४.४.११ (ज) सँग सम्बन्धित)

सुपरजोन संभाग अन्तर्गत सञ्चालन गरिने मुख्य कार्यक्रम/क्रियाकलाप

क्र.सं.	क्रियाकलाप/कार्यक्रम	उद्देश्यहरू	कार्य सञ्चालन प्रक्रियाका मुख्य चरणहरू
क.	क्षमता विकास कार्यक्रम		
१	स्थलगत परियोजना अभिमुखीकरण	- परियोजनाबाट सञ्चालित कार्यक्रमहरूको जानकारी	- सहभागी छनौट - कार्यक्रम सञ्चालन
२	स्थलगत तालिम	- उन्नत कृषि प्रविधि सम्बन्धी जानकारी	- सहभागी छनौट - प्रशिक्षक तथा प्रशिक्षण सामग्री व्यवस्थापन - तालिम सञ्चालन
ख.	प्रविधि तथा प्राविधिक सहयोग		
१	सहभागितात्मक व्यवसायिक उत्पादन प्रविधि प्रदर्शन) १ हेक्टर(- नविन उत्पादन प्रविधि प्रसार गर्ने	- प्रविधि पहिचान तथा छनौट - कृषक तथा जग्गा छनौट - बीउ विजन तथा सामग्री व्यवस्थापन - प्रविधि प्रदर्शन - नियमित अनुगमन - प्रदर्शनको नतिजा सम्बन्धी सामूहिक छलफल
२	बाली वस्तुको स्रोत केन्द्रको स्थापना	- उन्नत बीउविजन/नक्ष उत्पादन गर्ने	- सूचना प्रकाशन गर्ने - स्थान र कृषक छनौट गर्ने - मूलबीउ उपलब्ध गराउने - बाली निरीक्षण गराउने - बीउ प्रमाणीकरणमा सहयोग गर्ने - भण्डारणको लागि मेटल विन, सिड विन वितरण गर्ने - नियमानुसार अनुगमन गर्ने
३	माटो व्यवस्थापन प्रयोगशाला सेवा	- माटोको गुणस्तरमा सुधार	- माटो नमूना संकलन - माटो परीक्षणशिविर/ - माटो उपचार
४	बाली संरक्षण प्रयोगशाला सेवा	- रोग कीराको पहिचान तथा व्यवस्थापनका लागि प्रयोगशालाको स्थापना गर्ने	- स्थान छनौट - लागत अनुमान र टेक्नीकल स्पेशिफिकेसन तयार गर्ने - सूचना प्रकाशन गर्ने - नमूना संकलन - बाली उपचार शिविर सञ्चालन - परीक्षण एवं आवश्यक सल्लाह सुझाव
५	बीउ उपचार प्रयोगशाला सेवा	- बीउ उपचार मार्फत	- स्थान छनौट

क्र.सं.	क्रियाकलाप/कार्यक्रम	उद्देश्यहरू	कार्य सञ्चालन प्रक्रियाका मुख्य चरणहरू
		बीउको गुणस्तर सुधार गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> - लागत अनुमान र टेक्नीकल स्पेशिफिकेसन तयार गर्ने - सूचना प्रकाशन गर्ने - नमुना संकलन /परीक्षण - विषादी खरिद - बीउ उपचार
ग.	उत्पादन सामग्री सहयोग		
१	उन्नत तथा हाईब्रिड बीउ विजन, बिरुवा, रसायनिक एवं जैविक विषादीहरू तथा सुक्ष्म तत्व लगायतका अन्य उत्पादन सामग्रीहरूमा अनुदान सहयोग	- प्रविधि विस्तार गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> - लागत अनुमान तयारी - सूचना प्रकाशन गर्ने - कृषक छनौट - स्रोत केन्द्रको पहिचान - कार्ययोजना तयारी - खरिद व्यवस्थापन तथा वितरण - अनुगमन तथा प्रतिवेदन
घ	कृषि औजार उपकरण सहयोग		
१	साना कृषि उपकरण (पावरटिलर, मिनि टिलर, स्पेयर, आलु खन्ने तथा उकेरा लगाउने मेशीन, झार गोड्ने मेशीनहरू र अन्य उपकरणहरू)	- कृषकको कार्यबोझ घटाउने र लागत न्यूनीकरण गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> - कृषक तथा औजार उपकरणको आवश्यकता पहिचान - खरिद व्यवस्थापन - वितरण - अनुगमन तथा प्रतिवेदन
२	ठूला कृषि यन्त्र उपकरण	- कृषकको कार्यबोझ घटाउने र लागत न्यूनीकरण गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> - सूचना प्रकाशन गर्ने - कृषक तथा औजार उपकरणको आवश्यकता पहिचान - लागत अनुमान र टेक्नीकल स्पेशिफिकेशन तयारी - खरिद व्यवस्थापन - कार्ययोजना तयारी एवं वितरण - अनुगमन तथा प्रतिवेदन
३	कृषि यान्त्रिकीकरणका लागि Custom Hiring Center स्थापना	- कृषकहरूलाई आवश्यक पर्ने उपकरणहरूको सेवा सर्भिसुलभ रूपमा उपलब्ध गराउने	<ul style="list-style-type: none"> - सूचना प्रकाशन गर्ने - कृषक तथा औजार उपकरणको आवश्यकता पहिचान - लागत अनुमान र टेक्नीकल स्पेशिफिकेशन तयारी - खरिद व्यवस्थापन तथा सेवा सञ्चालन - अनुगमन तथा प्रतिवेदन
ड	पोष्ट हार्भेट सेन्टर स्थापना		
१	प्राथमिक प्रशोधन केन्द्र, गोदाम घर, ग्रेडिंग, प्रिकुलिड-	- कृषि उपजहरूको संचय, वजारीकरण र क्षति	<ul style="list-style-type: none"> - स्थान पहिचान गर्ने - लागत अनुमान र टेक्नीकल

क्र.सं.	क्रियाकलाप/कार्यक्रम	उद्देश्यहरू	कार्य सञ्चालन प्रक्रियाका मुख्य चरणहरू
	तौलाई, प्याकेजिड, लेबलिड, सिंगल क्याब ढुवानी साधन, प्रदर्शन तथा विक्री कक्ष स्टल/	न्यूनीकरणमा सहयोग गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> - स्पेशिफिकेसन/नापनक्सा तयार गर्ने - सूचना प्रकाशन गर्ने - कार्ययोजना बनाउने - खरिद व्यवस्थापन गर्ने - निर्माण सम्पन्न गर्ने - नियमानुसार सेवा प्रदान गर्ने - अनुगमन तथा प्रतिवेदन
२	सहकारी सञ्जाल मार्फत कृषि उपजको बजारीकरण	- कृषि उपजको सहज बजारीकरण गराउने	<ul style="list-style-type: none"> - सूचना प्रकाशन - कार्ययोजना बनाउने - खरिद व्यवस्थापन (लागत ईस्टिमेट) - नियमित सेवा प्रदान - सञ्चालन तथा अनुगमन
३	कृषि बजार स्थापना	- स्थानीय स्तरमा कृषि उपजको बजारीकरण	<ul style="list-style-type: none"> - स्थान पहिचान गर्ने - लागत अनुमान र टेक्निकल स्पेशिफिकेसन/नापनक्सा तयार गर्ने - सूचना प्रकाशन गर्ने - कार्ययोजना बनाउने - खरिद व्यवस्थापन गर्ने - निर्माण सम्पन्न गर्ने - नियमानुसार सेवा प्रदान गर्ने - अनुगमन तथा प्रतिवेदन
४	कृषि उद्योग स्थापना	- कृषि उपजको प्रशोधन गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> - सम्भाव्यता अध्ययन - डिजाईन/ईस्टिमेट/सञ्चालन विधि - सूचना प्रकाशन - मूल्याङ्कन तथा छनौट - सम्झौता/निर्माण - सञ्चालन/अनुगमन
५	शीत भण्डार/बीउ भण्डार सुविधा	- कृषि उपजको संचय गरी मूल्य अभिवृद्धि गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> - सम्भाव्यता अध्ययन - डिजाईन/ईस्टिमेट/सञ्चालन विधि - सूचना प्रकाशन - मूल्याङ्कन तथा छनौट - सम्झौता/निर्माण - सञ्चालन/अनुगमन
६	फिस मार्ट स्थापना	- स्वच्छ एवं ताजा माछाको विक्री वितरण गर्ने	<ul style="list-style-type: none"> - माछा पसलका लागि आवश्यक उपकरणहरू (डिप फ्रिज, माछाको कत्ला निकाल्ने औजार, ड्रेसिङ गर्ने औजार, वेशिन, सिङ्क, पानीको व्यवस्था, शिशा/टायल आदि जडान) - माछा पसलबाट उत्पादन हुने फोहोरको उचित व्यवस्थापन गर्ने

क्र.सं.	क्रियाकलाप/कार्यक्रम	उद्देश्यहरू	कार्य सञ्चालन प्रक्रियाका मुख्य चरणहरू
			<ul style="list-style-type: none"> - ताजा एवं फ्रोजन माछा तथा माछाजन्य पदार्थको नियमित बिक्री वितरण वितरण गर्ने - अनुगमन तथा प्रतिवेदन
च	नर्सरी पूर्वाधार विकास सहयोग		
१	स्वस्थ तथा गुणस्तरीय बिरुवा उत्पादनका लागि सरकारी-निजीसमुहको /सहकारी-साझेदारीमा उच्च प्रविधियुक्त नर्सरी स्थापना	<ul style="list-style-type: none"> - दिगो स्रोत केन्द्र विकास गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> - सूचना प्रकाशन गर्ने - स्थान तथा कृषक छनौट गर्ने - आवश्यकता अनुसारको नर्सरी रेखाङ्कन बनाउने - नर्सरीका लागि आवश्यक औजार उपकरण र सामग्रीहरूको व्यवस्थापन गर्ने - नर्सरी स्थापना - नियमित अनुगमन गर्ने - गुणस्तरीय बिरुवा उत्पादन तथा बिक्रीवितरण गर्ने
२	सेड हाउस, स्क्रिन हाउस, ग्रीन हाउस लगायतका नर्सरी पूर्वाधारहरू	<ul style="list-style-type: none"> - कृषकलाई सहज ढंगबाट वेमौसमी खेती गर्न सहयोग पुऱ्याउने 	<ul style="list-style-type: none"> - सूचना प्रकाशन गर्ने - स्थान तथा कृषक छनौट गर्ने - आवश्यकता अनुसारको डिजाईन/स्पेशिफिकेसन बनाउने - आवश्यक औजार उपकरण र सामग्रीहरूको व्यवस्थापन गर्ने - नर्सरी स्थापना - नियमित अनुगमन गर्ने - गुणस्तरीय बिरुवा उत्पादन तथा बिक्रीवितरण गर्ने
छ	साना सिँचाइ निर्माण तथा मर्मत सम्भार सहयोग		
१	साना सिँचाइ निर्माण तथा मर्मत सुधार	<ul style="list-style-type: none"> - सिँचाइका स-साना अति संवेदनशिल क्षेत्रमा सुधार गरी सिंचित क्षेत्र विस्तार गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> - सूचना प्रकाशन गर्ने - स्थान छनौट - योजना पहिचान - डिजाईननक्सा एवं लागत अनुमान / तयारी - सम्झौता निर्माण गर्ने/ - अनुगमन तथा प्रतिवेदन
२	स्यालो ट्यूबवेल बोरिङ्ग लगायतका भूमिगत सिँचाइ पूर्वाधारहरू	<ul style="list-style-type: none"> - भूमिगत जलस्रोतको उपयोग गरी सिंचित क्षेत्र विस्तार गर्ने 	<ul style="list-style-type: none"> - सूचना प्रकाशन गर्ने - स्थान छनौट - योजना पहिचान - डिजाईननक्सा एवं लागत अनुमान / तयारी - सम्झौता निर्माण गर्ने/

क्र.सं.	क्रियाकलाप/कार्यक्रम	उद्देश्यहरू	कार्य सञ्चालन प्रक्रियाका मुख्य चरणहरू
			- अनुगमन तथा प्रतिवेदन
३	नवीनतम सिँचाइ प्रविधि थोपा) सिँचाइ सौर्य उर्जा सिँचाइ (- सिंचित क्षेत्र विस्तारको लागि वैकल्पिक प्रविधिको प्रयोग गर्ने	- सूचना प्रकाशन गर्ने - स्थान छनौट - योजना पहिचान - डिजाईननक्सा एवं लागत अनुमान / तयारी - सम्झौता निर्माण गर्ने/ - अनुगमन तथा प्रतिवेदन
ज	मत्स्य पोखरी निर्माण तथा ह्याचरी स्थापना सहयोग		
१	मत्स्य पोखरी निर्माण	- मत्स्य पालनको क्षेत्र विस्तार गर्ने	- सूचना प्रकाश गर्ने - लागत ईस्टिमेट तयारी - स्थान तथा कृषक छनौट - पोखरी निर्माण गरी माछापालन गर्ने - अनुगमन तथा प्रतिवेदन
२	मत्स्य ह्याचरी स्थापना/सुदृढीकरण सहयोग	गुणस्तरीय माछा भुरा उत्पादनमा सहयोग पुऱ्याउने	- सूचना प्रकाशन गर्ने - लागत ईस्टिमेट तयारी - स्थान तथा कृषक छनौट - मत्स्य ह्याचरी निर्माण/सुदृढीकरण तथा सञ्चालन गर्ने - माउमाछाको स्रोत पहिचान र व्यवस्थापन गर्ने - भुरा उत्पादन र बिक्री वितरण - अनुगमन तथा प्रतिवेदन
३	एकीकृत मत्स्य पालन प्रविधि प्रदर्शन(हेक्टर १)	- नवीनतम उत्पादन प्रविधि प्रसार गर्ने	- प्रविधि पहिचान तथा छनौट - कृषक तथा पोखरी छनौट - मत्स्य उत्पादनको लागि आवश्यक भुरा प्रदर्शन ,सामग्री व्यवस्थापन - प्रदर्शनको नतिजा सम्बन्धी सामूहिक छलफल
झ	अन्य कार्यक्रमहरू		
१	जमिन बाँझो राख्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्न प्रोत्साहन गर्ने कार्यक्रमहरू	- बाँझो जमिनलाई खेतीयोग्य जमिनमा रूपान्तरण गर्ने	- बाँझो जमिनहरूको पहिचान तथा अभिलेखीकरण - खेती गर्ने कृषकसहकारी ,समुह , पहिचान र छनौट - मल ,बीउ ,सिँचाइ र औजार उपकरण सहयोग - अनुगमन तथा प्रतिवेदन
२	प्रतिफलमा आधारित प्रोत्साहन अनुदान	- उत्पादन बृद्धिको लागि उत्पादनमा संलग्न कृषकलाई प्रोत्साहित	- प्रतिफल लक्ष्य निर्धारण - उत्पादक कृषक पहिचान तथा छनौट

क्र.सं.	क्रियाकलाप/कार्यक्रम	उद्देश्यहरु	कार्य सञ्चालन प्रक्रियाका मुख्य चरणहरु
		गर्ने	- प्रोत्साहन अनुदान प्रवाह

अनुसूची-१९
(परिच्छेद ६ को ६.२ सँग सम्बन्धित)

अनुगमन/भ्रमण प्रतिवेदन

अनुगमन टोली प्रमुखको नाम :
अनुगमन/भ्रमणमा सहभागी संख्या :

पद :
अनुगमन/भ्रमणको अवधि :

अनुगमन/भ्रमणको उद्देश्य :

अनुगमन/भ्रमणमा सहभागी पदाधिकारीहरु :

अनुगमनको गरिएको संस्था/कार्यक्रम :

फिल्ड अनुगमनका क्रममा गरिएका कार्यहरु :

कार्यालयको सुशासन सम्बन्धी अवस्था:

कार्यालय सरसफाई:

समय पालना:

पोशाक:

नियमित बैठक:

परिपत्रको कार्यान्वयन:

सरोकारवालासँगको समन्वय:

लक्षित कार्यक्रमको प्रगति अवस्था:

अनुगमनमा देखिएका समस्या र चुनौती :

समस्या र चुनौती समाधानार्थ गर्नु पर्ने कार्यहरु :

क्र. सं.	समस्या र चुनौती	समस्या समाधानार्थ गर्न पर्ने कार्यहरु	जिम्मेवार निकाय
१			
२			
३			

अनूसुची-२०

(परिच्छेद ८ को ८.२.३ सँग सम्बन्धित)

जोन/सुपरजोन मुल्याङ्कनको आधारहरू

जोन/सुपरजोनको मुल्याङ्कन तपसिल बमोजिमको सुचकलाई आवश्यकताको आधारमा थप विस्तृतीकरण गरी गरिनेछ। मुल्याङ्कन कार्यदलले यस फाराम बमोजिमको मुल्याङ्कन प्रतिवेदनका साथमा स्थानीय सरोकारवालहरूको कार्यक्रम सन्चालनको लागि सहयोग तथा तत्परता, लाभग्राही बिचको समन्वय वा विवादको अबस्था एवं जोन कार्यक्रमको समग्र प्रभावकारिता बुझ्न फोकस ग्रुप छलफल गरी स्थलगत प्रतिवेदन समेत पेश गर्नेछ।

क्र.स.	सूचक	आ.व.....	आ.व.....	आ.व.....	मुल्याङ्कनको अधिकतम अङ्क
१	वार्षिक भारत प्रगति प्रतिशत				१०
२	वार्षिक वित्तीय प्रगति प्रतिशत				१०
३	कार्यक्रम सन्चालनबाट व्यवसायिक क्षेत्रफल (हे)/संख्यामा भएको वृद्धि				१०
४	बाली/वस्तुको बजारीकरण परिमाण (मे. टन.)				१०
५	जोन/सुपरजोन क्षेत्रको कृषि प्रशोधन उद्योग सँगको सम्बन्ध तथा कच्चा पदार्थ आपूर्तिको परिमाण				१०
६	कार्यक्रम सन्चालनबाट वृद्धि भएको रोजगारीको संख्या				१०
७	कार्यक्रमबाट लाभग्राहीको संख्यामा भएको वृद्धि				१०
८	कार्यक्रम संचालनको सार्वजनिक सुनुवाई (पटक)				१०
९	कार्यक्रम सन्चालनको समग्र पारदर्शिता तथा लाभान्वित कृषकको प्रतिक्रिया				१०
१०	कार्यक्रम सन्चालनबाट परियोजना उद्देश्य प्राप्तमा भएको सहयोग				१०
	जम्मा				१००

अनुसूची-२१

(प्रविधि प्रदर्शन प्रयोजनको लागि कृषि उत्पादन रेकर्ड पुस्तिका
कृषि उत्पादन रेकर्ड पुस्तिका (प्रविधि प्रदर्शन प्रयोजनको लागि)

कृषकको नाम	
सदस्य रहेको कृषक समूहजल /सहकारी/ उपभोक्ता समितिको नाम	
नगरपालिकागाउँपालिका/	
वडा नं.	
मोबाइल नम्बर	
कृषि अनुदान सहयोग किसिम	
बाली	
जात	
क्षेत्रफल	
बीउ छरेको मिति	
रोपाईको मिति	

१. माटो परीक्षण

मिति	पिएच	उपलब्ध पोषक तत्व		
		नाइट्रोजन	फस्फोरस	पोटास
		केहेक्टर/.जी.		

२. पानीको स्रोत र विश्लेषण विवरण

मिति	स्रोत			तत्व	
	नहर	पोखरी	बोरिङ्ग	पिएच	ईसी

३. जग्गाको तयारी

मिति	गतिविधि	कृषि यन्त्र उपकरणको प्रयोग	संख्या	टिप्पणी

४. मलखाद प्रयोग विवरण

मिति	मलखादको नाम	प्रयोग मात्रा जी.के.)(विधि		
			जग्गा तयारीको समय	फर्टिगेशन	टप ड्रेसिङ्ग

५. सिँचाइ प्रयोग विवरण				
मिति				
विधिनहर :/पोखरीबोरिङ्ग /				
टिप्पणी				

६. कृषि उत्पादन कार्य								
गतिविधि	मिति	श्रमिक	मिति	श्रमिक	मिति	श्रमिक	मिति	श्रमिक
गोडमेल								
थाँक्रो वा टेका दिने								
बाली कटानी								
.....								

७. विषादी प्रयोगको विवरण						
मिति	विषादीको नाम	विषादीको खतरा स्तर	रोग कीरा	मात्रा (मि.लि./ग्राम प्रति लिटर)	पानीको मात्रा	विधि

८. बाली कटानीको विवरण			
मिति	मात्रा (के.जी)	मूल्य (.रु)	विक्री (.रु)
जम्मा			

९.विवरण बाली अवलोकन			
मिति	अवलोकनकर्ता	टिप्पणी	सुधारात्मक सुझाव

१०. तालिम				
मिति	विषय	स्थान र किसिम	प्रशिक्षकको नाम	कैफियत

११. खेती लागत				
विवरण	विस्तृत विवरण	मात्रा	प्रति इकाई लागत	कुल लागत
जग्गाको तयारी				
बीउ/छर्ने/बेर्ना सार्ने				
मलखाद				
विषादी				
सिँचाइ/विद्युत				
श्रमिक				
अन्य खर्च				
जग्गा/अन्य उपकरण लिज				
ब्याज				
अनुदान				
कुल खर्च				

१२. प्राप्त गरेको सेवा सुविधाहरू			
प्राप्त सुविधाको विवरण	सुविधा प्रदान गर्ने निकाय	मिति	मूल्य रु.

१३. उत्पादन र आयको आंकलन					
वर्ष	उत्पादन		खेती लागत रु.	कुल आमदानी रु.	शुद्ध आमदानी रु.
	मुख्य उत्पादन	उप उत्पादन			
वर्तमान					
अन्तिम					
सुधार प्रतिशत					

नोट: प्रविधि प्रदर्शन प्रयोजनको कृषि उत्पादन रेकर्ड पुस्तिकाको ढाँचा बाली/वस्तु अनुसार फरक फरक किसिमको आवश्यक भएमा यसै ढाँचालाई आधार मानी बनाउन सकिनेछ।